

پہ قرانی آیاتونو کپی د

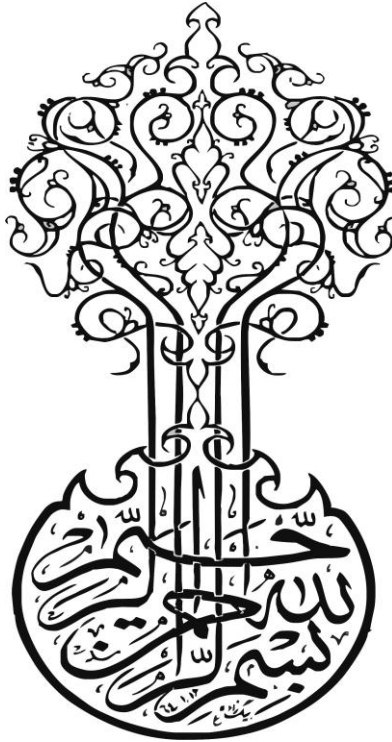
توحيد الأسماء والصفات

تحقیق او خپر نہ

ویندوی : علامہ محمد الامین الشنقٹی

شری بارہ : لقمان حکیم حکمت

Aghalibrary.com

د فضیلة الشیخ مناظر اهل حدیث
محمد افضل السلفی رحمۃ اللہ علیہ تقریظ

نحمدہ و نصلي علی رسولہ الکریم اما بعد :

دا رساله په توحید الاسماء والصفات کې چې د علامه محمد الامین شنیطی رحمه الله تصنیف دی مختصره او جامعه رساله ده په مسئله د توحید فی الاسماء والصفات کې ، چونکه رساله په عربی وه نو کوم خلق چې په عربی نه پوهېږي هغو ترې استفاده نه شوه کولی نو محترم ورور مولانا لقمان حکیم حکمت صاحب دغه رساله په پښتو ژبه کې ترجمه کړه د پاره د عموم فائدي او په ډېر ښه انداز سره یې دا کارخیر کړی دی .

الله نه دعا ده چې مصنف رحمه الله او مترجم ته جزاء خیر ورکړي او دا د دوی د نجات ذریعه وکړځوي .

العبد الاحقر محمد افضل السلفی عفی عنه

۲۴/۷/۱۴۳۷

پیلیزه

الحمد لله رب العلمين ، ولاعدوان الا على الظالمين ، كالمبتدعة و المشركين ،
والصلاة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين ، محمد وعلى اله واصحابه اجمعين ،
وعلى كل من سار بنهجه وتمسك بسنته الى يوم الدين .

په ديني نظام کې توحيد ته هغه مقام حاصل دی کوم مقام چې په انساني جسم کې
زړه ته حاصل دی ، په دې معنی که زړه روغ او له رنځونو څخه سالم وي نو نېک اثر
يې په جسم هم له ورايه معلومېږي چې جسم روغ رمت او تندرست دی .

توحيد تر ټولو شيانو دومره مهم او عملي حقيقت دی چې د انسان په وکړيز او
ټولنيز ژوند ژواک کې ځانگړې اثر لري ، په انفرادي ژوند کې يې نیک اثر او مثبت
اغېز دا دی چې په توحيد اقرار کول انسان ته دومره لوړ مقام ورکوي چې د اشرف
المخلوقات په بناء يې مستحق دی .

او د انسان په ټولنيز ژوند يې مثبت اغېز دا دی چې د انساني معاشرې بنسټ د پوره
عدل او صحيح مساوات قيام دی او کامل عدل او صحيح مساوات د الله پاک د
احديت او يووالي او د هغه په اسماء او صفونو پورې تړلی دی .

د قراني ایتونو له لوستلو څخه دا جوته کېږي چې توحيد د انسانيت معيار او دکايناتو
فطري غوښتنه ده او د قران کریم زياتره برخه هم په دغه مسئله غږېدلې ده ، له
همدې ځايه ويلای شو چې توحيد د ټول دين دريمه برخه تشکيلوي او په دغه بناء د
اخلاص سورت ته چې خالص د توحيد سورت دی د قرانکریم ثلث ويل شوی دی .

په دې کې هېڅ شک نشته چې توحيد الاسماء والصفات د اسلام د سپيڅلي دين
هغه برخه ده چې د زياتو علماوو ، پوهانو او د مذاهبو څښتنانو بنسټ پکې ښویدلې
دي ، ان چې مختلفې او بېلابېلې نظريې يې په دې اړه څرگندې کړي دي ، په دغه

منظور مې د دې کلک عزم وکړ چې د علامه محمدالامين شنقيطي ډگرې عربي کې چاپ شوي محاضره پښتو ته وژباړم او خپل پښتانه وروڼه هم د توحيد له دې عزتمند ډول څخه خبر کړم ، ځکه انسان د ژوند هدف يواځې دا دی چې خپل حق رب او پروردگار په صحيح معنی او ثابتو صفتونو وپېژني .

په اخر کې له رب العلمين د دې نعمت په بدل کې ډېر شکر اداء کوم چې زه يې د دې جوگه کړم چې د اسلامي دين د خدمت اړوند مې اندک عمل وړاندې کړ .
الله جل جلاله دې زما څخه دا عمل قبول وکړځوي او الله پاک دې پرې تمامو مسلمانانو ته خير، فائده او ځپه ورسوي .

د موضوع د اختیارولو سبب او مهم لاملونه

د دې موضوع د اختیارولو ډېر لاملونه و چې زه یې د دې رسالې په ژباړلو مکلف کړم چې عینو ته مې په سریزه کې لنډه اشاره وکړه او عینې نور یې په لاندې ډول په لنډه توګه یادوم:

۱ - د توحید الاسماء والصفات اړوند مې په پښتو ژبه کې مفصل کتاب تر سترګو نه شو لکه څومره کتابونه چې په توحید الالهیه او توحید الربویة کې لیکل شوي او ژباړل شوي دي، په دې تکل چې په پښتو ژبه کې هم باید د مشکل د حل په اندازه د توحید الاسماء والصفات په نوم کتاب شتون ولري، ما دې کتاب ژباړل پیل کړل.

۲ - په دې کې هېڅ شک نشته چې توحید الاسماء والصفات د توحید تر ټولو انواعو بهترینه نوعه ده، ځکه دا ډول توحید د الله پاک د ذات او د هغه د نومونو او صفتونو څېړنه کوي او له بل پلوه په توحید الوهیت او ربوبیت باندې د خلکو ایمان نور هم تر هغه حده پیاوړی کېږي چې څومره ایمان یې په توحید الاسماء والصفات وي او رښتیا ده چې - شرف العلوم بشرف المعلوم - د پوهې شرف او قدر د معلوم د قدر او شرف په اندازه وي.

۳ - د توحید الاسماء والصفات په موضوع کې مې د لیکنې پر ځای ژباړه ځکه غوره کړه چې شنقراطي صاحب په خپلې دغې محاضرې کې د منطق او فلسفې باطل او پوک مصطلحات چې د عقیدې په تخریب کې عملي کردار اداء کوي د قرانکریم او نبوي حدیثونو په رڼا کې په علمي انداز رد او ځواب کړي دي.

او د دغې سربېره پر هغې مذهبونو چې په توحید الاسماء والصفات کې یې د خپل مذهب د ټنګښت په خاطر د قرانکریم او نبوي حدیثونو او عقلي دلائلو څخه په خطا او غلطې استفادې کولو ناوړه مفهوم او ناروا موقف اختیار کړی دی، د بطلان کرښې رابښکلي دي او له صحیح دلیل څخه د هغوی د ناسم استدلال څوګانې او نیمګړې تیاوې

په ګوته کړې دي .

۴ - : زه خپله هم کلک خواهشتمند وم چې د قرانکریم او نبوي نصوصو په رڼا کې د الله پاک د نومونو او صفتونو په باب دروسته لار وپېژنم ، تر څو وکولای شم چې د توان په اندازه خلک په سمه توګه قانع کړم .

۵ - : په الله ایمان هله کامل بلل کیږي چې په نومونو او صفتونو یې لائق ایمان ولرل شي .

۶ - : د الله د نومونو پېژندل د ایمان برخه ده ، په نومونو یې ایمان لرلو ته الله خپله رابښي یو او د الله د امر منل واجب دي .

۷ - : د سلفو صالحینو په څېر د الله په نومونو او صفتونو ایمان لرل د انحراف له ګردو ډولونو څخه انسان ته سلامتیا ورکوي ، له دې کبله معطله او ممثله او نور منحرفین حکم معصیت کې واقع دي چې د الله په نومونو او صفتونو ایمان لرلو کې د سلفو صالحینو پیروکار نه دي .

۸ - : د الله په نومونو او صفتونو د هغه د شان سره لائق حقیقي ایمان لرل انسان ته د الله له عذاب څخه خلاصون ورکوي ، الله فرمایي **﴿وَدَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيِّئُونَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾** (۱)

۹ - : په قران کریم کې ایه الکرسي ته د عظمت ځانګړی مقام حاصل دی ، له دې لامله چې د توحید او د الله د نومونو او صفتونو باندې عام تام شمول لري .

۱۰ - : سورت اخلاص ته هم د توحیدالاسماء والصفات د جلالیت له کبله د قران دریمه برخه ویل شوې ده چې دې خبرې ته مو په سریزه کې هم اشاره کړې ده .

۱۱ - : په توحیدالاسماء والصفات باندې کلک حقیقي د الله د شان سره لائق ایمان لرل ډېرې ګټې لري چې باوري انسان ته یې په وخت په وخت معلومات کیږي .

(۱) سورت أعراف: (۱۸۰) .

په ژباړه کې زما تېکلاره

د کتاب په ژباړه کې مې لاندنۍ لاره خپله کړې ده :

- ۱ - د کتاب ترجمه مې په ډېره زیاته اسانه پښتو کړیده ، چې له هر ډول غموض او خفاء څخه لرې ده .
- ۲ - د هر ایت معنی مې په اسانه پښتو کې له باور وړ تفسیرونو څخه راخستې ده ، چې مشهور تفسیر یې د علامه سید عبدالسلام رستمی صاحب تفسیر دی .
- ۳ - د ژباړې ترڅنګ مې کتاب ته د موضوعګانو فهرس هم ورکړ ، ځکه چې دې کتاب پخپله فهرس نه درلود .
- ۴ - د عقیدې اړوند مصطلحات مې هم ترجمه کړي دي ، په دې معنی که څوک د لوستلو په جریان کې له دغې مصطلحاتو څخه کوم مشکل دخپل ځان په نه فهمېدو کې وويني ، کولای شي د ترجمه شوي اصطلاحاتو څخه فایده ترلاسه کړي .
- ۵ - ټول هغه منطقي او فلسفي اصطلاحات چې د متکلمینو د الله د نومونو او صفتونو څخه د انکار لپاره په خپلو عقیدوی کتابونو کې راوړي دي ، زیار مې ویستې او د توان په اندازه مې په تفصیلي ډول څېړلي دي ، په دې خاطر چې د کتاب د لوست په مهال لوستوال ته ستونزه راولاړه نه شي .

د تشکر اظهار

له هر څه نه وړاندې د الله پاک چې حق پروردگار او د ټولو کائناتو خالق او مالک دی ، په بنایسته نومونو او اوچتو صفتونو موصوف ذات دی ، د هغې ټولو نعمتونو په بدل کې یې شکریه اداء کوم چې زما د بدن ټول غړي یې له شکریې اداء څخه قاصر دي په عمومي توګه یې ګرډو انسانانو ته او په ځانګړې توګه یې ما ته رابښلي دي .

په دوهم پړاو کې د هغه دوو معززو هستیو چې زما له والدینو څخه عبارت دی شکریه اداء کوم چې زه یې تحصیل او تعلم ته وقف کړم او زما د تحصیل په بدل کې یې خپل ځانونه د ژوند هر ډول ستونزو ته سپر کړ ، یواځې زما د روښانه مستقبل په تکل یې زما د دنیاوي هر راز ګټې وټې نه لاسونه ومنيځل .

په دریم پړاو کې د مجاهدینو د ستر سالار د شهید شیخ جمیل الرحمن^Q شکر اداء کوم چې د هجرت په تنګو سختو حالاتو کې یې راته نبوي مشعلونه ودان کړل ، په رښتیا هم دوی الله پاک زموږ د سعادت او نښخکتۍ سببونه وګرځول ، الله پاک دی ورته قبر روښانه او د جنت باغیچه وګرځوي .

او په څلورم پړاو کې د ټولو روحانی بنونکوو شکریه او مننه اداء کوم چې زما په زده کړو او تعلیم کې یې تر هر چا مهم ترین رول لوبولای دی بالخصوص قابل قدر استاذ قاضي محمد حکیم حکیم چې زما د برې لیک په دی منوګراف یې په زړه پورې اشراف او نظارت وکړ او زما ژباړې ته یې د زبر زبر امیل ورواچو .

په پای کې یو ځل بیا د دغی ټولو شکریه د یو شاعر په دې شعر اداء کوم چې :

فالله یجزیهم بما هم اهله * من لیس یجزیه یدی ولسانی

فالله یجزیهم بما هم اهله * من جنة الماوی مع الرضوان

او په ډېرې زیاتې تسلی ورتنه وایم چې :

هغه د ګلابونو ګروندې چې تاسو یې د راټوکېدو او د غوټۍ کېدو او بیا د ګل کېدو په طمعه شپې سبا کولې نن یې ګلان نیولي دي ، هغه میوه دارې نیالکۍ چې پرون مو

په علمي بڼو کې کرلې وې نن یې مېوې نیولې دي .
 ستاسو د ټولو دې ژوند نیکمرغه او د ژوند پای مو لا پسې نیکمرغه شه
 جنتونه مو ځای او ټول روزل شوي داعیان مو صدقه جاریه شه ، زیار په د الله په
 دربار کې په دومره اندازه قبول شه چې ستاسو له تصور څخه بهر وي .
 ستاسو د مبارکو لاسونو ، قدمونو ، د خولې څخه راوتې بابرکته کلمات مو د نړۍ تر
 پایه مه ودرېږه .

زمونږ علمي ټاټوبی (د امام بخاري پوهنتون) دې الله پاک په دعوت ، په بڼو او
 روزنې سمبال لري ، په خپلې ځانګړې مرستې او لورینې دې الله ونازوي .

په ریاض کې د مکتب التعاوني للدعوة والارشاد حي الربوة هم ډېر شکریه ادا کوم د
 پښتو لپاره د خپل غورځنګ چاڼ په سلسله کې زما د کتاب انتخاب وګر ، الله دې ترې دا
 عمل قبول کړي او جنت الفردوس دې الله ونازوي .

امین یارب الخلاق اجمعین

لقمان حکیم حکمت

هـ ۰۹/۱۲/۱۴۲۹

م ۱۵/۰۴/۲۰۰۷

د لیکوال د ژوند سوانح

شاید ډېر زیات خلک به داسې وي چې د فضیلة العلامة محمد الامین شنقیطي رحمۃ اللہ علیہ د ژوند په اړه څه نا څه مات کوچه معلومات لري، مونږ هم دومره ویلای شو چې علامه شنقیطي رحمۃ اللہ علیہ د ریاض په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د شریعاتو او ادبیاتو په بخشونو کې د استاذ په صفت پاتې شوی دی. همدارنګه یې د مدینې منورې په نړیوال اسلامي پوهنتون کې هم تدریسي دندې مخ په وړاندې بوولي دي، نور راز راز دندې یې هم دغلته ترسره کړيدي. هغه له دې څخه هم مشهور دی چې تعارف یې وشي. زیات خلک به داسې هم وي چې شنقیطي صاحب خو به یا له سماع له لارې پېژني او یا به یې ورسره لیدل کتل شوي وي خو د شاګرد په توګه یې ما هم د مزید تعارف په خاطر خپل قلم د هغه په تعارف داسې کویان کړ:

د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نوم

د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نوم محمدالامین د پلار نوم یې محمد المختار او د نیکه نوم یې عبدالقادر دی، دغه ډول مرکب نومونه لکه د هغه او پلار یې چې دي د هغوی په کلي ښارونو کې ډېر دي.

د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نسب

د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نسبي سلسله یعقوب بن جاګن الابرم ته رسیږي چې د مشهورې او معروفې قبیلې (جګنین) نیکه او پدر کلان شمیرل کیږي، دغه قبيله په نسبي سلسله کې د (حمیر) مشهورې قبیلې ته رسیږي.

د شيخ رحمۃ اللہ علیہ پلرني وطن

شيخ رحمۃ اللہ علیہ د موريتانيا په مشهور ښار شنقيط کې زېږېدلی دی ، شنقيط د موريتانيا ختېځه برخه ده ، شنقيط پخپله د محيط اطلسي خيټخ ، د مراکش او جزائر جنوب او د سنګال شمال ته واقع دی .

د شيخ رحمۃ اللہ علیہ پيدايشت

شنقيطي رحمۃ اللہ علیہ په (۱۳۲۵ هـ) کال کې دې فاني دنيا کې کې سترګې غړولي دي ، مور يې د پلار خپله د تره لور وه .

د شيخ رحمۃ اللہ علیہ نشات

شنقيطي رحمۃ اللہ علیہ په داسې کورنۍ کې زېږېدلی دی چې نارينه او زوانه قام يې ټول په علمي جامه ملبوس وو ، د عادت سره سم هغه خپلې لومړنۍ زده کړې د خپلو ماماګانو او ماميانو څخه کړيدي ، همدغې لومړنۍ زده کړو يې د مستقبل په روڼولو کې تر هرڅه مهم رول ولوبو .

د شنقيطي رحمۃ اللہ علیہ زده کړې او تحصيل

شيخ رحمۃ اللہ علیہ تر ټولو لومړې پخپل پلرني ټبر او ټاټوبي کې له بېلابېلو پوهانو څخه رنګارنګ فنون زده کړل چې له تفسير ، فقه ، اصول ، نحو، صرف ، بلاغت څخه عبارت دي ، هېره دې نوي چې سيرت يې د دغې تعليماتو ترڅنګ د خپل کور له زوانه و څخه زده کړې و او ورسره يې منطق له مطالعې له لارې ضبط کړ .
زيات استاذان يې د خپلې کورنۍ او کلي ميشت خلک دي چې له جملې څخه يې شيخ محمد بن صالح ، علامه احمد الافرم بن المختار ، شيخ احمد بن عمر، لوی فقيه محمد بن النعمة الزيدان ، فنون پوه احمد بن فال بن وده او داسې نور دي .

د پوهنې او تحصیل منهج

د شیخ رحمۃ اللہ علیہ په کلو او بنارونو کې هېڅ څوک دا نه شي کولای چې مختلف فنون سره یو ځای یاد او زده کړي او نه زده کونکی کولای شي چې له دوو او یا له زیاتو ښوونکو څخه په یو ان کې زده کړې مخ په وړاندې بوځي، زده کونکې یو فن تر هغه مهال زده کوي ترڅو یې ښه قوی ضبط او یاد کړي.

د پوهنې او تحصیل لارښود

هغه فن چې زده کونکې یې په زده کړه بوخت وي تر ټولو لومړی د دغی فن متون په یادو ضبط کوي، تر یوحده دا هم کېدای شي چې د ښوونکي سره بېلابېل فنون د تدریسي مادې په څېر یو ځای کړي.

د درسونو رسمي دوام هره ورځ له سهار مهال شروع اخلي او د ماسخوتن له لمونځ سره پای ته رسېږي چې ترمنځ یې د خوراک څښاک او ذهني استراحت د وختونو خاص خیال هم ساتل کېږي.

دغه د شیخ رحمۃ اللہ علیہ د کلي او ښار د درس او تدریس مهال ویش دی چې د اخترونو د مناسبت ترڅنګ پکې د پنځشنبې او د جمعې مبارکې ورځې هم رخصتیاوې وي. برسېره پر دغې د تېرو درسونو مذاکره ورپکې هر کال د رمضان د مبارکې میاشتې په دوران کې د دورې په شکل کېږي.

د درس او تدریس په مهال د ښوونکي او زده کونکي خپل منځنی اړیکې لکه د ځوی او پلار او مور ترمنځ علاقه وي، هر زده کونکی خپل اړوند د ژوندچارې پخپله تر سره کوي، خو که زده کونکی د زده کړې په مهال کوم اقتصادي او یا هم بل کورنی مشکل حس کړي نو ښوونکی یې ورسره کلکه مرسته او کومک کوي.

عینو وختونو کې داسې هم کیږي چې بنونکی د خپل زده کونکي خرچه تر هغه مهاله په خپله غاړه اخلي چې ترڅو زده کونکی ورسره ټولې زده کړې بشپړې کړي . خو شیخ رحمۃ اللہ علیہ پخپله چې به یې له کوم بنونکي څخه زده کړه کوله نو خپل ځان به یې په مالي پانګې او په پوره توبنې او زیاتې بودیجې د خادمانو په شمول کلک سمبالو

د شنقیطي رحمۃ اللہ علیہ له تحصیل وروسته ژوندی کردار

له فراغت وروسته شنقیطي رحمۃ اللہ علیہ خپلو زده کړو ته نوره ادامه هم ورکړه ، د دغې ترڅنګ به یې د خلکو ترمنځ شخړې او د تاو تریخوالي لانجې کونجې هم فېصله کولې ان چې د عوامو او موجوده حکومت په وړاندې یې قضائې پرېکړې قابل قبول وې .

د شنقیطي رحمۃ اللہ علیہ حجاز ته سفر

په ۱۳۶۰ هجري کال کې یې د حج د مراسمو د اداء کولو په منظور حجاز ته سفر وکړ او هم هلته یې په نبوي مسجد کې د تدریس لړې پیل کړه ، د دغې ترڅنګ ورسره عینو چارواکو د پېژندګلو خطونه سره یو بل ته واستول بالاخره یې ورنه په حرمینو کې د تدریس لپاره د پاتې کېدو طلب وکړ .

په (۱۳۷۱ هـ) کال کې ورڅخه په عامو معهدونو او پوهنتونونو کې د بنوونې طلب وشو ، بیا په (۱۳۸۱ هـ) کې د مدینې منورې نړیوال اسلامي پوهنتون ته منتقل شو

د شنقیطي رحمۃ اللہ علیہ علمي لیکنې او آثار

۱- انساب العرب . نشته دی

۲- فروع مالک .

په شعري بڼه یې لیکلی دی . مخطوط .

۳- الفیة المنطق . مخطوط

۴- نظم في الفرائض . مخطوط

۵- رحلة خروجه من البلاد الى المدينة .

په دې لیکنه کې یې د پوهنې او روزنې بېلابېل ټول ډولونه لیکلي دي ، برسېره پر دغې یې هغه مناقشې او بحثونه هم لیکلي دي چې ورسره په لاره کې شويدي .
مخطوط

۶- شرح على مراقي السعود . مخطوط

۷- شرح على السلم . مخطوط

۸- دفع ايها الماضطراب عن اي الكتاب . مطبوع^(۱)

۹- منع جواز المجاز في المنزل للتعبد و الاعجاز . مطبوع .

۱۰- اضواء البيان في تفسير القرآن بالقران .

د دې کتاب لومړني شپږ جلدونه چاپ شوي دي چې د سورت حج په اخرنې ایت سرته رسيږي او د زياتو مطالبو او غوښتونو له کبله اول او دوهم جلدونه بار بار نشر شوي دي^(۲) .

۱۱- مذكرة في الاصول .

۱۲- ادب البحث و المناظرة .

دا د علامه شنقيطي رحمته الله عليه په اړه مات کړوډ معلومات و چې د قلم په ژبه مو پرې د کاغذ مخ تور کړ ، اما هغه معلومات چې د هغه په هکله یې د هغه شاگردان لري نو هغه يواځې مثالي نه بلکې په ادب او تربيه کې ښکېر مکتدی و او د علمي اړخه اګر که هغه

(۱) دا کتاب د اضواء البيان په اخره حصه کې چاپ شوی دی

(۲) هېره دې نوي چې اووم اواتم جلد یې د هغه د معتمد او پياوړي شاگرد (عطية محمد سالم) له تکميل څخه دی .

مالکي مذهبي و، خو د مذهب خیال ساتنه یې اخري نظریه وه، له همدغې نځای نه هغه د الله پاک په ځانګړي احسان مجتهد او د اجتهاد په ګاڼه سمبال و، د الله پاک له فضل او مهربانې له مخې هغه کولای شول چې احکام له ایتونو او نبوي حدیثونو څخه په ښه توګه استنباط کړي او د مخالفو مسئلو په هکله ګڼه وکړي، بیا د صحت او صواب په مهال ورته ترجیح ورکړي.

د دی مسایلو په اړوند هغه څوک ښه معلومات لري چې د هغه تفسیر اضواء البیان یې په ښه سوچ او فکر او په پوره تحقیق لوستلی وي.

له فاني دنیا څخه یې (۱۳۹۳ هـ) کې په مدینه منوره کې خپلې سترګې پټې کړې.

ارواډې ښاد وي

د توحید الاسماء والصفات تعریف

۱ - په هغو نومونو او صفتونو ایمان لرل چې الله پرې خپل ځان په قران کې یا پرې رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې موصوف کړی وي دغه نومونه الله لره داسې ثابتول چې څنګه ورسره مناسب وي (۱)

۲ - یا د الله د عظمت او جلال او جمال په صفتونو باندې هر اړخیزه د یووالي عقیده لرل او په هغه نومونو او صفتونو کلک باور لرل چې الله د خپل ځان لپاره په قران کریم کې او یا هم ورله رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې ثابت کړي وي (۲)

۳ - شیخ عبدالرحمن بن سعدي رحمۃ اللہ علیہ وایي: الله پاک د عظمت او جلال او جمال په ټولو صفتونو په هر اړخیزه او ځانګړې توګه داسې توصیفول چې د شریک او شبيه سره هېڅ راز تعلق نه لري.

په دې معنی چې الله لره د معناګانو او احکامو سره چې قراني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې دلالت کوي ټول هغه اسمونه او صفتونه ثابتول چې هغه د ځان لپاره ثابت کړي دي او یا ورله رسول کریم ﷺ ثابت کړي وي چې نه به ترې هېڅ ثابت نوم او صفت نفي کوي او نه به په کې تعطیل، نه تحریف او نه هم تمثیل کوي.

او ورڅخه د نقص او عیب ټول هغه اسمونه او صفتونه نفي کول چې د الله د کمال سره منافات لري (۳).

(۱) أعلام السنة المنشورة د شیخ حافظ الحکمي لیکنه او د مصطفى أبو النصر شلبي تحقیق: (۵۶).

(۲) الأسئلة والأجوبة الأصولية على العقيدة الواسطية د شیخ عبد العزيز السلیمان لیکنه: (۴۱-۴۲).

(۳) القول السديد في مقاصد التوحيد: (۱۰/۳) مجموعة ابن سعدي.

په توحید الاسماء والصفات
باندې د ایمان لرلو کېټې^(۱)

د الله په نومونو او صفتونو ځان پوهول او د الله د مراد سره سم ترې فهم اخستل له شرف او عزت څخه ډک علم دی چې د مومن په ایمان نیکې اغېزې او ګټور اثر لري. د الله د نومونو او صفتونو د بیان او تفصیل، د وضاحت او شرحې متعلق مخکنو او وروستنو دیني حق پرسته علماو ډېر زیار ویستی تر څو ګټې او فائده یې مسلمانانو ته لا پسې روښانه کړي چې د بېلګې په توګه یې زه ځینې قابل ذکر بولم:

۱ - په لائقه توګه الله هله پېژندل کېږي چې په نومونو او صفتونو یې لائق علم او ایمان ولرل شي، الله خپل مخلوق په دې خاطر شته کړی دی چې هم یې وپېژني او لائقه بندګي یې وکړي، که د توحید الاسماء والصفات په علم څوک بوخت وي نو پوهه دې شي چې په هغه څه بوخت دی چې الله پاک ورلره پیدا کړی دی، او په توحید الاسماء والصفات باندې جهل او ناپوهي، په دې علم ځان نه مصروفول د هغه عبادت ضیاع ده چې له کبله یې الله مخلوق شته کړی دی، دا به د انسان لویه جفا وي چې ورځ تر بلې پرې د رب کائنات رنګارنګ پېرزوینې او لورینې راورېږي او دا یې اړوند جاهل وي او معرفت یې هېڅ اړتیا نه بولي.

انسان تر هغه خپل رب نه شي پېژندلای تر څو هغه نصوص په لائقه توګه ونه پېژني چې د هغه په نومونو او صفتونو شمول لري او د هغه په افعالو او اسماءو یې

(۱) کتاب التوحید ومعرفة أسماء الله وصفاته على الاتفاق والتفرد د ابن مندة لیکنه، تحقیق الشیخ د. علی الفقیهي (۱۸-۱۹). التفسیر القیم د ابن قیم لیکنه: (۲۴-۳۷). مفتاح دار السعادة د ابن قیم لیکنه: (۲/۹۰۹). القول السدید د ابن سعدي لیکنه: (۱۶۱-۱۶۳). الأسماء والصفات فی معتقد أهل السنة والجماعة د دکتور عمر الأشقر لیکنه: (۱۸-۳۹).

تصریح کړې وي ، لکه ایه الکرسي ، سورت اخلاص او د سورت حشر اخرنی ایتونه مثلاً ..

۲ - : الله په خپلو نومونو او صفتونو په لائقه توګه پېژندل په انسان کې د هغه سره محبت ، په عمل کې اخلاص ، له الله څخه ډار او خوف ، له هغه څخه امید ساتل او ... په نصیب کوي ، له دې څخه بله نېکمرغي نشته او څوک چې د الله نومونه او صفتونه ، د هغې معناګانې او پکې سوچ ، د هغې احکام او مقتضیات ونه پېژني هېڅکله الله پاک په حقه توګه نه شي پېژندلای .

۳ - : د عبودیت په منهج رب کائنات لپاره په خپلو اعمالو کې اخلاص راوستل : دا ګټه او فائده انسان ته هله په لاس ورځي چې د الله نومونه او صفتونه په حقه توګه پېژني ، دا لویه ګټه ده هېڅ ساری نه لري ، د الله له پلوه د راغلي شریعت څخه موخه هم دا ده چې انسان نېک او صالح جوړه شي او د الله په نومونو او صفتونو ایمان او علم لرل انسان له کړ لېږ او بنوېدو څخه بچ ساتي ، د عبادتونو او تقوا ، د پرهېزګارۍ او دیندارۍ دروازې ورته خلاصوي ، په دې سره یې ایمان په زړه کې ثبات پیدا کوي ، په صبر او زغم یې روزي ، په مشکلاتو او کړاونو کې یې مرستندویه وي ، د الله نومونه او صفتونه زده کول او په معناګانو یې ځان پوهول د بنده په ایمان کې د زیادت سبب جوړېږي ، د بېلګې په توګه که بنده د الله (عَظِيم) نوم وپېژني او په معنا یې ځان په لائقه توګه وپوهوي زړه د الله د عظمت نه ډک شي . د جمال او احسان ، د رحمت او پېرزو نومونه یې چې زده او بیا پرې ځان وپوهوي په زړه کې یې د الله د عبادت شوق راولاړ شي ، زړه یې الله ته مایله شي او له حمد او شکر نه ډک شي .

که د الله د عزت او جبروت ، د حکمت او علم او د قدرت نومونه زده او ځان پرې په لائقه توګه وپوهوي نو زړه له انکسار او خضوع څخه دومره ډک شي چې د خپل ایمان خوند وڅښي او د ځان سره دومره کلکه محاسبه شروع کړي چې خپله هره له

وېرې نه وړه ګناه ځان ته دومره لویه ونیسي چې نژدې د هلاکت سبب یې وېوولي سره له دې چې الله رب رحیم به ورته بخشش کړي هم وي .

که د الله د علم ، خبرداری ، احاطې او د مراقبت متعلق نومونه او صفتونه اووړي ، زده یې کړي او ځان پرې په لائقه توګه وپوهوي زړه یې د الله په مراقبت ډګ نشي ، خپل ټول سکانات او حرکات ، خپل ځانوالی او د ژوند هر حالت دومره قابو کړي چې د ګناه له هر ډول څخه ځان دومره کلک رانغاړي چې که هسې په تصور کې یې هم د ګناه خبره راشي الله ته په ژړا او فریاد وي چې ای رب کریم !! ستا تر مخې راڅخه دومره لویه بې ادبي شوې ده او ستره ګناه مې کړې ده که ته مې بخشش نصیب نه کړې د اور خس او خاشاک به شم او داسې نور ...

۳ - : له سرغړونو څخه ځان راقابو کول : د نفس غریزي صفت دی چې هوا پرستی او شیطاني وسوسې ورته ډېرې نېې بڼکاري ، خو چې د الله په نومونو او صفتونو څوک علمي عبور ولري او ځان یې پرې په لائقه توګه پوهولی وي ، که څه هم د ګناه د کولو وخت داسې جوړ وي چې هېڅ بشري نفس یې نه شي لیدلی او نه یې څوک د ځواب ویلو وي او نه داسې سحنې وي چې تر کړیوانه یې د چا لاس ورسیري خو د الله په نومونو او صفتونو د علم او پوهې په برکت الله په ځان بصیر وېوولي ، ځان ته رایاد کړي چې که په دې حالت مې الله روح قبض کړي زما به ورته څه ځواب وي ؟ زړه یې ورسیري ، د شهوت جوش او خروش یې دومره ټیت او لاندې شي چې د الله د نوم رایادولو سره نور نو بیخي له حرکت ووځي ، د شهوت څپاند مقاومت یې د اووړي د ورپخو په څېر تري تم شي ، په خلوت کې یې د زړه ناوړه غوښتنې د سېلاب د ځکونو په څېر په ځمکه کې ښکته شي .

۵ - : بشري نفسونه د نور خلکو په لاس کې نعمتونو ته ناڅي ، کله نا کله خبره د حسد دومره اوج ته ورسیري ، خو چې انسان ځان ته د الله پاک (**حکیم**) نوم رایاد کړي چې الله څه کوي ، چا ته دنیا ورکوي او چا ته یې نه ورکوي په دې کې یې

حکمتونه او رازونه دي ، نو په دې سره له حسد څخه راستون شي ، په کوم حالت چې الله پیدا کړی وي پرې خوشحاله او راضي شي ، د نفس واکې په قابو کې راوړي او له سرغړونې رابند شي .

۶ - کله چې له انسان څخه سرغړونه وشي نو پراخه ځمکه پرې راتنګه شي ، له خپو څخه یې ځمکه وتبنتي ، د وهمونو او سوچونو سیلاب یې لاهو کړي ، د شهوت موجونو یې لا پسې واخلي او د هوا پرستې په سیند کې غوپه کړي ، شیطان ورته راشي او په خپل رب یې بد کمانه کړي چې ایا د الله د بښنې لائق یې ؟ تا خو دا کناه په کراتو او مراتو وکړه نو ایا توبه به دې ځای ونیسي ؟ ایا توبې ته به دې اسمان دروازې خلاصې شي ؟ له دې سرغړونې وروسته به اسلام تا ته په خپلې دائره کې ځای درکړي ؟؟ او داسې نور وهمونه چې شیطان پرې له انسان څخه د الله د رحمت لارې ورکوي ، خو که انسان د الله په نومونو او صفتونو علمي عبور ولري ورته یاد به شي چې الله د (رَحْمَن او رَحِيم) نومونه لري ، الله (تَوَّاب) او (غَفُور) دی ، د دې پرځای چې سرغړونې ته ادامه ورکړي چې هسې مې هم الله نه بښي !! د دې پر ځای چې شیطان یې لا پسې مخکې بوځي ، زر راستون شي او له الله څخه د خپلې سرغړونې بښنه وغواړي .

۷ - کله چې مصیبتونه او کړاونه د انسان ژوند دومره تنګ او لنډ کړي چې نزدې یې شیطان په هغه پلمو بنکار کړي چې انسان یې د ځان لپاره د نجات لاره کېږي ، دې ته یې اړ کړي چې ځان ووژني ، د خلکو شتمني اختطاف کړي ، د نورو عزتونه او مالیت د ځان لپاره حلال وبولي ، یا داسې نور د ژوند متعلق حالت چې اسلامي شریعت یې درواوالي حکم نه وي کړی .

نو که انسان د الله په نومونو او صفتونو علم ولري او ځان پرې پوهه کړي ، په ذهن کې یې له راغلو وسوسو نه خورا پیاوړی قلعه ته امان یوسي ، ټول ډار او وېره به یې له نفس څخه داسې وکوچېږي لکه بیخی چې پرې کږې نسکورې نه وي تېرې

شوي

۸ - کله چې انسان د شر خوبو، د الله د دين د بنمنانو او فاجره فاسقه خلکو سره مټ اټي شي، په عداوت او د بنمنۍ کې يې کړاونه دومره ونيسي چې حتی د خوراک مړۍ يې پرې نه پېرزو کيږي، زړه يې ستوني ته راپورته شي، نو که څوک د الله په نومونو او صفتونو علم او لائق باور ولري پوهه به شي چې رزق د الله په لاس کې دی، د دې پر ځای چې مورال يې مات شي لایې پسې مورال لوړ شي، په ظاهر او باطن کې په الله توکل او عبودیت يې لا پسې زیات شي.

۹ - انسان ته رنج او ذهني يا بدني ناجوړتيا رسيږي، يا د الله عز وجل احکام مات او د خپو لاندې کړي، درد او غم يې حواس نژدې په داسې څه بدل کړي چې د الله سره يې اړیکې وشکوي، ناامیدي يې په زړه کې دېره شي، د ژوند لارې ګودرې پرې توري اوړي شي، خو که څوک د الله په نومونو او صفتونو لائق ايمان او بارو لري پوهه به شي چې الله شافي دی، خپلې لېبې به ورته پورته کړي او د روغ صحت غوښتنې به درې وکړي، د امیدونه بندې دروازې يې بېرته شي او صحتمند شي.

۱۰ - د الله په نومونو او صفتونو علم لرل د ګردو شيانو بنسټ دی، که څوک يې په نومونو او صفتونو لائق علم ولري نو د صفتونو او افعالو څخه د خپل نېکمرغه ژوند لپاره د شرعي احکامو د استدلال جوګه شي، ځکه چې د الله ټول افعال د عدل او احسان، د رحمت او حکمت په بنسټ ولاړ دي.

۱۱ - د الله د نومونو او صفتونو په باب کې چې څوک علمي څېړنې کوي نو د توحید سوچه باب به ورته خلاص شي، د توحید دا دروازه خالص موحدینو ته الله خلاصوي.

۱۲ - د الله پاک د نومونو او صفتونو علم د انسان ايمان ته پرمختګ ورکوي، ځکه چې په دې سره د انسان زړه ته مینه او محبت لويږي، په زړه کې الله ته انابت او تقدیس پیدا کوي او د کوم سپرې چې ايمان زیاتېږي په زړه کې يې د الله عظمت لا

پسې وده کوي ، الله پاک فرمایي : **وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ** (۱)
 ژباړه : کوم خلک چې د هدایت په لور وپېږي الله ورته نور هدایت هم وکړي او نوره
 تقوا هم ورکړي .

۱۳ - : څوک چې د الله نهه نوي نومونه وشماري جنت ته به داخل شي ، نبی کریم
 صلی الله علیه وسلم فرمایي : **إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا ، مِائَةٌ أَلَا وَاحِدَةً مَنْ
 أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ** (۲).

ژباړه : د الله یو کم سل نهه نوي نومونه دي ، څوک چې یې وشماري جنت ته به
 ننوځي .

(۱) سورت محمد : (۱۷) .

(۲) صحیح البخاري، کتاب الدعوات (۶۴۱۰) ، اومسلم کتاب الذکر والدعاء (۲۶۷۷) .

هغه ډلې تپلې چې په اسماء او صفاتو
کې ګمراه شوي دي

عینې داسې خلک د مسلمانانو په ټولنو کې هم تېر شوي دي چې که څه یې هم ځانونه مسلمانان بولل خو ولې د الحاد په رنځ اخته وو، هغه الحاد چې په قرآن کریم پرې الله پاک ملحدینو ته سخت وعید اورولی دی، الله پاک فرمایي: **وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ** (۱) ژباړه: د الله لپاره بنایسته نومونه دي په دغې نومو یې راوبلئ او هغه خلک پرېږدئ چې په نومونو کې یې الحاد کوي د دوی د ګړنوسره سم به ورته سزا ورکړي. په دې خاطر چې هدف لا پسې روښانه شي د ځینو هغو ډلو تپلو یادونه کوو چې د توحید په دې ډول کې بې لارې شوي دي:

۱- **جهمیه**: دوی د جهم بن صفوان^(۲) پېرو کار دي او له اسماء او صفاتو څخه په تپه منکر دي.

ګولای شو چې عقیدوی ځینې افکار یې لوستوالو او د عقیدې مینوالو ته په مختصره توګه نمونه وړاندې کړو. **د جهمیو عقاید په لاندې توګه دي:**

(۱) سورت اعراف: (۱۸۰).

(۲) جهم بن صفوان په کوفه کې پیدا او لوی شوی دی، په کوفه کې د جعد بن درهم چې له دمشق څخه کوفې ته راتبتهېدلی و، په ملګرتوب کې پاتې شو، په (۱۵۰ هـ) کال کې چې د خالد بن عبدالله قسري رضی الله عنه په لاس جعد مردار شو جهم بن صفوان یې افکارو ته پونده ورکړه ترڅو د ځمکې ختیځ او لویدیځ ته یې ورسوي، ډېر پلویان یې پیدا کړل هغه و چې (ترمذ) ته وشرل شو، په ترمذ کې یې خپل افکار لا پسې دومره خپاره کړل چې د خراسان په ګڼ شمېر ښارونو کې رواج پیدا کړ، د امویه دولت پر ضد د حارث بن سریح په ملتیا یې انقلابي موخه لرله چې په (۱۲۸ هـ) کال کې یې په کې سر وځور.

- ۱ - : الله پاک له مثیل او شبیهه څخه پاک کړل او هغه قرآني ایتونه چې مخلوق سره ترې تشبیه رآی په کې تاویل کول لکه د الله لاس ، مخ ... له هغې صفاتو څخه چې دوی په کې تاویل کړی دی یو هم د کلام صفت دی ، دوی وایي : د الله کلام خارج نه بلکې د هغه په نفس کې داخل دی ، له دې کبله یې قرآن مخلوق بللی دی او د (**لَا تَدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ...**) ایت څخه په ناوړه استدلال یې په آخرت کې د الله رؤیت هم نفی کړی دی او اټکلوي چې د بشریت په سترگو د الله لیدل هېڅ امکان نه لري .
- ۲ - : له الله څخه ازلي صفتونه نفی کول لکه قدرت ، اراده ، علم ، او وایي چې دغه صفتونه عین د الله ذات دی او مستقل ترې نه دي ، موخه یې دا ده چې مثلاً : هغه له ذات پرته بل قدرت نه لري او نه له ذات پرته بله اراده لري او داسې نور...
- ۳ - : انسان په خپلو کارونو مجبور دی معنی دا چې د هېڅ کار اړوند مستقله اراده او اختیار نه لري ، د افعالو نسبت انسان ته داسې دی لکه جماداتو ته د افعالو نسبت لکه لمر راوختو ، لمر خو خپله نه راخیژي بل څوک یې راخیژوي نو داسې د انسان افعال هم دي .
- ۴ - : ایمان د زړه پورې تعلق لري ، د ژبې په تلفظ که څه هم څوک د کفر کلمه ووايي خو ایمان یې سالم دی ، هېڅ ډول ګناه ایمان نه ستونزمنه وي له دې کبله ورته د ایمان په باب کې مرجئه هم ویل کیږي .
- ۵ - : الله په هر ځای کې دی ، ابن خزیمه **رحمه الله** ورڅخه په خپل سند نقلوی چې په ترمذ کې ترې چا ویوښتل چې الله چرته دی ؟ کور ته ننوت ، څه ورځې وروسته راووت او خلکو ته یې وویل : الله هوا ده ، د هر شي سره په هر ځای دی او په هر څه کې دی ، هېڅ ځای له الله څخه خالي نه دی .
- ۶ - : هغوی عقیده لري چې جنت او اور به زوال خوري ، ځکه چې څه شی حرکت لري هغه زوال لري ، که اور او جنت د تل لپاره وی نو الله به په (**خَالِدِينَ فِيهَا اِلَّا مَا شَاءَ اللهُ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ**) کې استثنا نه کوله .
- داراز جهیمه سره خپلې منځنې ډبرې ډلې ټیټې لري :
- **معطله** : دوی عقیده لري چې په څه شي هم د انسان وهم واقع کیږي هغه مخلوق دی او څوک چې وایي چې الله به لیدلی شي هغه کافر دی .

- **مريسيه** وايي : د الله زياتره صفتونه مخلوق دي .
 - **ملنزمه** وايي : الله په هر ځای کې دی .
 - **واردیه** يې وايي چې د رب په خالي معرفت انسان د جنت مستحق دی خو که جهنم ته څوک بوتلل شي هېڅکله به ترې راونه وځي .
 - **زنادقه** يې وايي : هېڅ څوک نه شي کولای ځان لپاره رب ثابت کړي ، ځکه اثبات هله کيږي چې په حواسو يې ادراک وشي او د څه شي ادراک چې په حواسو وشي هغه د ربوبيت جوگه نه دی او څه شي چې نه ادراک کيږي نو ثابتېدی هم نه شي .
 - **حرقیه** وايي : کافر چې کله اور ته ولاړ شي يو ځل به يې وسوځوي ، سوی سکور به شي په اور کې به بيا وي خو سوز به نه محسوسوي .
 - **مخلوقیه** وايي : قرآن کریم مخلوق دی .
 - **فانيه** وايي : جنت او جهنم به دواړه له منځه ځي او ځينې نور يې لا وايي چې جنت او جهنم بيخي پيدا شوي نه دي .
 - **مغیریه** يې له پېغمبرانو څخه تپ انکار کړی دی او وايي چې دوی يواځې حاکمان وو .
 - **واقفیه** وايي : مونږ نه وايو چې قرآن مخلوق دی او نه وايو چې غير مخلوق دی .
 - **قبریه** له عذاب قبر او شفاعت څخه انکار کوي .
 - **لفظیه** يې وايي چې زمونږ د قرآن لوستل مخلوق دي .
- ۲ - : **معتزله**^(۱) : دوی د واصل بن عطاء او عمرو بن عبید پيروکار دي ، الله لره نومونه ثابتوي خو د جهنم په څېر له صفتونو څخه په کلکه منکر دي او داسې انکيروي چې د صفتونو له ثبوت څخه د قداماً تعدد لازميږي .

(۱) معتزله کلامي (منطق او فلسفي اندازه) ډله ده ، ددوهمې هجري پېړۍ په اوائلو او د اموي خلافت خلافت په اخرنیو مرحلو کې يې ظهور وکړ ، او په عباسي خلافت کې يې ډېر پرمختگ وکړ .
د عقيدې بنسټ يې عقل دی او په ډېرو نقلي دلائلو يې مقدم بولي ، هغوی اټکلي چې سالم عقل او روغ فطرت د حلالو او حرامو ترمنځ خپله توپير کولی شي ، په معتزله و کې خورا مشهور جاحظ او بل عباسي خليفه مامون دی .

دوی هم د جهمیو په څېر د اهل سنت والجماعت ضد عقاید لري چې بېلګې یې ستاسو مخې ته رډو :

□ معتزلو لومړی د یوې عقیدې لپاره یو بنسټ کېښود چې بېرته یې خپله مخالفین جوړ شول چې په سر کې یې پنځه اصول دي حتی که په پنځه ګوني اصولو څوک اعتراف ونه کړي معتزلي به نشي بلل کېدای :

۱ - : **توحید** - : موخه یې ترې د الله د وحدانیت ثبوت دی چې ساری او نظیر نه لري ، له دې کبله یې ترې ټول صفتونه هم نفي کړي دي ، معتزله د تل لپاره د الله صفت په نفي او سلب باندې کوي لکه : الله نه جوهر دی ، نه عرض دی ، نه طویل دی نه عریض دی او ... ثبوتیه صفتونه یې د قداماً د تعدد په بهانه له الله څخه نفي کړي دي لکه علم ، قدرت ، هغوی وایي که مونږ الله لره علم یا قدرت یا ... ثابت کړو نو له الله پرته مو بل قدیم هم ثابت کړ او که د الله صفتونه د الله سره په قدم کې شریک وبولو نو په الوهیت کې به هم د الله سره شریک شي نو له دې کبله یې د توحید په نوم له الله څخه صفتونه نفي کړي دي .

۲ - : **عدل** - : له دې څخه یې موخه د عقل او حکمت په تقاضا د الله حکمونه قیاسول دي ، له دې کبله یې عیني امور باطل او نور عیني یې قابل تنفیذ او عمل بللي دي ، له دې څخه منکر دي چې الله پاک د بندګانو د افعالو خالق نه دی او وایي چې انسان د خیر او شر ټولو کارونو خالق په خپله دی ، عقل چې څه شي ته ښه ووايي هغه به ښه وي او چې څه ناسم وبولي هغه به ښه نه وي ، په ښو کارونو به نیکه بدله ورکول کیږي او په بدو به سزاګانې ورکول کیږي ، دېته معتزله عدل وایي .

۳ - : **د دوو منزلونو ترمنځ منزل** - : د معتزلو په نیز دا اصل د فاسق حکم په دنیا کې بیانوي چې واصل بن عطا په کې د حسن بصري سره مخالفت درلود ، معتزله عقیده لري چې فاسق په دنیا کې د خپل ایمان له کبله کافر نه دی خو ولې مسلمان یې هم نه بولي ځکه چې کبیره ګناه یې کړې ده ، خو که توبه اوباسي مومن دی او که په خپل فسق ومړ په جهنم کې به د تل لپاره وي .

۴ - : **وعد او وعید** - : له وعید څخه د معتزلو موخه دا ده چې په اخرت کې به الله د ګبائرو مرتکبینو څخه شفاعت نه قبلوي او هرومرو به ورته داسې دوزخي سزا

ورکړې چې بېرته به ترې نه راوځي ، دوی کافر او په اور کې به تل وي خو عذاب به یې د کفارو په نسبت اسان وي .

۵ - : **امر بالمعروف او نهی عن المنکر** - : دا اصل د معتزلو د لویو کناهونو په مرتکبینو کې عقیدوی درېځ لا پسې څرګندوي ، د مجرد فسق په بسنت معتزله په ټولوګ خروج واجب ګڼي او پر ضد یې د نظامي برید قایل دي ، تر څو منکر ته زوال ورکړي . نور عقاید هم لري چې ځینو ته ټول ژمن او په ځینو کې سره اختلاف لري چې ستاسو مخې ته یې پیلګې رډو :

۶ - : د الله رویت نه په اخرت کې منکر دي ، په دې کې سره ټول یوه خوله دي .

۷ - : وایي چې قرآن مخلوق دی او د موسی عليه السلام سره الله خپلې خبرې په ونه کې اچولې وې او ونې ورسره خبرې کولې .

۸ - : په عرش باندې د الله پاک له استواء څخه انکار کوي ، او د استوی صفت په استولی تفسیروي .

۹ - : د ګبائرو مرتکبینو اړوند د نبی کریم صلى الله عليه وسلم له شفاعت څخه منکر دي او دا ډول شفاعت باطل بولي .

۱۰ - : د اولیاءو له ګراماتو څخه ټپ انکار کوي او وایي که ګرامت ومنو د ولي او نبی ترمنځ به توپیر ختم شي او دواړه به یو څېر شي .

د معتزلوو ډلې ټپلې :

که څه هم د لومړۍ ځل لپاره ډلو ټپلو سره محدود او محدود افکار او عقیدوی درېځونه لرل خو د وخت په تېرېدو سره په ډېرو ډلو ټپلو وویشل شي او دا د باطل نښه او علامه ده ، په یوه مسله کې سره جلا جلا اقوال ولري ، عقیدوی درېځونه یې بې شمېره شي ، زه هم په دې مقام کې زیار باسڼم چې د معتزلو ډلې ټپلې ، بنسټګر او ځینې اقوال یې ذکر کړم :

۱ - : **واصلیه** : دوی د ابو حذیفه واصل بن عطاء غزال ته چې د حسن بصري شاګرد و منسوبه ډله ده او د کبیرې مرتکب په مسله کې ورسره وران او بیا جلا شو .

۲ - : **هذیلیه** : دوی د معتزله وو سرګرده ابو هذیل حمدان بن الهذیل ته منسوب خلک

دي ، د اعتزال فکر يې له عثمان بن خالد او واصل بن عطاء څخه اخستی و ، ابوالهذيل عقیده لري چې د جنتیانو او دوزخیانو حرکات به پناه خوري او د تل لپاره به له حرکته ودریږي ، په دغې سکون کې به جنتیانو سره مزې چرچې او دوزخیانو سره دردونه او غمونه پاتې شي .

۳ - **نظامیه** : دوی د ابراهیم بن یسار بن هانی پيروکار طبقه خلک دي چې د معتزلو او فلاسفو کلام يې سره خلط کړی و ، له نورو معتزلو څخه دا منفرده عقیده لري چې :

● الله توان نه لري چې د دوزخیانو په عذاب کې زیادت راولي او نه ورڅخه عذاب کمولی شي ، او نه الله پاک د جنتیانو نعمتونه اضافه کولی شي او نه يې کمولی شي .

۴ - **خابطیه او حدثیه** : دوی د احمد بن حابط او حدثیه د فضل الحدیثي پيروکار دي دوی هم د نظام تبعدار و ، د فلسفې مطالعې ته يې دومره وده ورکړه چې خپل ځانکړې مذهبي اقوال يې ولول ، د نمونې په توګه :

● په اخرت کې به مسیح عليه السلام د خلکو سره حساب کتاب کوي .

● د الله د رویت متعلق چې کوم نبوي حدیث غږېدلی دی موخه ورڅخه عقل فعال دی چې نړۍ يې د لومړي ځل لپاره ایجاد کړې ده ، خو ولې د عقل ورکونکی (الله) هېڅ څوک او هېڅکله نه شي لیدلی .

۵ - **بشریه** : دوی د بشر بن معتمر چې د معتزلو لوی امام و پیرکاره طبقه ده ، ابوالهذيل معتزلي ته به يې منافق ويل ، په عقیده کې ځانکړې قول لري چې

● د ماشومانو په تعذیب الله توان لري خو که تعذیب ورکړي نو ظالم دی .

— **نمود بالله** —

۶ - **مرداریه** : دوی د عیسی بن صبیح مردار پلویان دي ، ده ته به يې د معتزلو راهب ويل ، عقیدوي ځانکړې اقوال يې په دې توګه دي :

● الله کولی شي چې ظلم زیاتی او دروغ ووايي ، خو که ظلم دروغ ووايي نو الله به دروغجن او ظالم وي .

● او وایي چې انسان کولی شي د قرآن په څېر په فصاحت او بلاغت کې ، په نظم او ضبط کې دغه څېر کتاب راوړي .

● د قرآن په مخلوقیت ډېر ټینګ ولاړ و او په دې مسله کې به یې خپل مخالفین کفار ګڼل .

۷ - **ثمامیه** : دوی د ثمامة بن اشرس نمیري پیروکار دي ، له نورو معتزلو څخه په دې ځانګړنه لري چې ټول یهودان ، نصرانیان ، مجوس ، مشرکان ، زنادقه او دهریه به د قیامت په ورځ خاورې شي ، د تېر په څېر به د مسلمانانو مړه شوي ماشومان بچي او ټول ځناور هم خاورې ایرې شي .

۹ - **هشامیه** : دوی د هشام بن عمرو قوطي چې د قدر په نفي کې به یې ډېره مبالغه کوله پلویان دي ، هغه عقیده لرله چې د افعالو اضافت الله ته دروست نه دی که څه هم قرآن پرې غږېدلی وي ، لکه هغه وایي :

● الله د مسلمانانو زړونه سره نه شي یو کولی بلکې هغوی خپله سره یو کیري که څه هم قرآن وایي چې (**مَا آَلَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ آَلَفَ بَيْنَهُمْ**)^(۱) .

● همدا راز الله انسان ته ایمان نه شي محبوبولی لکه په دې ایت کې چې دي (**حَبَبَ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ**)^(۲) بلکې انسان یې ځان ته په خپل ځانګړي زیار محبوبوي .

● هغه وایي : جنت او دوزخ اوسمهال هېڅ شتون نه لري .

● نبوت د نیکو اعمالو بدله ده ، تر څو چې دنیا وي تر هغه به نبوت وي^(۳) .

۳ - **اشاعره** : دا چې اشاعره څوک دي ؟ او څه مذهب لري ؟ په لاندې ګرښو کې یې درسره شریکوم :

لومړی : دوی ابوالحسن علی بن اسمعیل اشعري ته منسوب خلک دي ، په اشعري **عروة الله باندي** د عقیدې درې مرحلې تېرې شوي دي :

۱ - په لومړۍ مرحله کې ابو علي الجبائي سره چې د معتزلو لوی استاد و پاتې شو ،

(۱) سورت انفال : (۶۳) .

(۲) سورت حجرات : (۶) .

(۳) وګوره : المعتزلة وأصولهم الخمسة وموقف أهل السنة منها د ډاکټر عواد المعتق ليکنه (۸۴)

د هغه ځانګړې شاګرد او د هغه باور وړ وګرځېد تر څلوېښت کاله په اعتزال کې پاتې شوی دی .

ب - : دوهمه مرحله یې د هغه مذهب ضد ده چې تېر عمر یې پرې قرباني کړې و ، پنځلس ورځې په خپل ګور کې دننه پاتې شو او تر هغه یې استخاره کوله چې زړه ته یې ډاډ حاصل شو ، له اعتزال څخه یې برملا ییزاري اعلان کړه او د عبدالله بن سعید بن کلاب په طریقه یې د ځان لپاره داسې لار رسم کړه چې نصوص به یې په کې د عقل سره سم تاویلول او د اوو ګونو صفتونو ثبوت یې په دې بنسټ وکړ چې د عقل سره سمون خوري ، نور خبرې صفتونه یې په دې اټکل چې د عقل د احکامو سره سمون خوري په کې تاویل وکړ ، تر نن ورځ هم اشاعره په دې مذهب دي .

ج - : له تکلیف ، تشبیه ، تعطیل ، تحریف ، تبدیل او تمثیل پرته الله لره ټول اسمونه او صفتونه ثابتول ، په دې مرحله کې یې د (**الابانة عن اصول الديانة**) په نوم کتاب هم وګڼل ، بیا په (۳۲۴ هـ) کال کې په بغداد کې وفات شو ، ددې ترڅنګ یې نورې لیکنې هم شته چې له اته شپېته څخه یې شمېر اوږې له سنت څخه په دفاع کې ولیکلې .

عقاید او افکار :

● د کلامي اصولو له مخې هغه قرآني او نبوي نصوص چې عقل سره ټکر ونه لري په نورو دلیلونو لومړیتوب لري .

● په عقیده کې په خبر واحد استدلال نه کول او په نور سمعي مسائلو کې ترې ګټه اخستل .

● د غزالي او جامي په څېر صوفیان یې عقیده لري چې په قرآني نصوصو او نبوي حدیثونو باندې د دې صوفیانه قاعدې له مخې چې (**حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي**) ذوق او قلبي کشف لومړیتوب لري .

● اشاعره توحید داسې تفصیليوي چې الله خالق او نوبت قادر دی ، له دې کبله له الوهیت پرته د الله په ربوبیت قایل دي چې تر څنګ یې زیاتره صفتونه هم تاویلوي . اشاعره د ټولو خبرې صفتونو په تاویل عقیده لري خو ولې متاخرین یې د تنزیه په

موخه د معانیو تفویض هم الله ته کوي، د اسماء او صفاتو په ایتونو کې نه بلکې تاویل یې دومره وسیع بللی دی چې د ایمان اړوند زیاترو نصوصو کې یې هم تاویل کړی دی.

- اشاعره د مرجئو پر ضد چې د ایمان صحت لپاره له عمل پرته د شهادت په کلمې بسنه کوي او د جهیمو پر ضد چې ایمان یواځې تصدیق بولي ترمنځ عقیده لري.
- د تکفیر په مسئله کې اشاعره سرگردانه دي، کله وایي هېڅ څوک کافر نه شي بلل کېدای او کله وایي چې کافر هغه څوک دی چې مونږ ورته کافر ووايو.
- اشاعره عقیده لري چې قرآن کریم د الله حقیقي کلام نه دی بلکې د الله نفسي کلام دی، د قرآن په شمول ټول اسماني کتابونه مخلوق دي.
- اشاعره هم د معتزلو په څېر د نبوت د تصدیق لپاره په معجزاتو د بسني عقیده لري، خوولې اهل السنه والجماعت عقیده لري چې الله انبیاو ته ډېر دلائل ورکوي چې له جملې څخه یې معجزات هم دي.
- اشاعره عقیده لري چې د الله په افعالو کې هېڅ حکمت نشته.
- د برزخ، اخرت، حشر او نشر او میزان کې اشاعره د اهل السنه والجماعت په څېر دي، صراط، شفاعت، جنت او جهنم اړوند عقاید یې د اهل السنه والجماعت سره موافق دي.

۴ - ماتریدیت څنګه منع ته راغی؟

ماتریدیان ابومنصور محمد بن محمد بن محمود ماتریدي ته نسبت دی، ماتریدي په ماوراءالنهر کې د سمرقند اړوند سیمه ده. ماتریدیه هم د نور کلامي ډلو ټپلو په څېر په څه شمېر مرحلو تېره شوې ده، دوي په ماتریدیت هله وپېژندل شول چې بنسټپال ابومنصور ماتریدي ومړ. په ماتریدیت لاندې څلور مراحل تېر شوي دي چې ستاسو پام راپول ورته اړین بولو:

لومړۍ مرحله:

د تاسیس مرحله: دې مرحلې له (۳۰۰هـ) څخه پیل واخست، په دې مرحله کې ماتریدیت د اعتزال سره په سختو مناظرو او بې سارې دلیل بازی بوخت و.

دوهمه مرحله :

د تګوین مرحله : دا مرحله تر (۵۰۰) کاله پورې وغځېده ، په دې مرحله کې د ابو منصور ماتریدي شاګردانو د مذهب د نشر او اشاعت زیار وویست ، په فروعو کې دامام ابوحنیفه په مذهب کې ډېرې لیکنې هم وکړې خو ولې په عقایدو کې د ابو منصور کلک پلویان وو .

دریمه مرحله :

دا مرحله تقریباً چې د لومړۍ مرحلې بشپړتیا وه چې تر (۷۰۰ هـ) کال وغځېده .

څلورمه مرحله :

دا مرحله په ماتریدي عقیدې کې د لیکنې او د مستقل مذهب په صورت کې د راڅرګندېدو مرحله وه ، د عقیدې په تاسیس او د ماتریدیت په مراحلو کې دا تر هرې مرحلې ودانه مرحله وه .

پنځمه مرحله :

د ماتریدیت د نشر او اشاعت مرحله وه ، دا مرحله نژدې (۱۳۰۰ هـ) کال ته وغځېده ، د ماتریدیت په نشر او اشاعت کې دا مرحله له مخکې څخه کمه نه وه ، د عثمانی خلافت ټولواکې طبقې له پلوه ورته تاییدات حاصل وو ، څومره چې به عثمانی خلافت وده کوله او قلمرو به یې زیاتېده هومره به د ماتریدیت عقیدې پرمختګ کو ، له دې کبله د ځمکې ختیځ او لویدیځ ، عربي نړۍ ، د عجمو ښارونه او کلي کورونه ، هند او ترک ، فارس او روم ټولې منطقي یې ونيولې .

د ماتریدیانو عقید :

- ۱ - له اخستنځای په اعتبار : ماتریدیانو دیني اصول (الهیات او عقلیات) ته تقسیم کړي دي ، په دې باب کې ماتریدیان عقیده لري چې په عقل ثابت اړخونو کې به نقل د عقل تابع وي چې یو یې له جملې څخه توحید الاسماء والصفات هم دی .
- ۲ - : شرعیات یا سمعیات : ماتریدیان هغه امور شرعیات بولي چې عقل یې امکانیت نفياً او ثبوتاً کلک تاییدوي ، په دې امورو کې د عقل لپاره هېڅ مجال نشته لکه : پیغمبري ، عذاب قبر ، اخروي امور ، هېره دې نه وي چې ځینې ماتریدیان

پینغمبري له عقلياتو څخه شمیري .

دین عقليات او سمعياتو ته تقسیمول اسلامي نه بلکې باطله عقیده او فلسفي اصولو ته تکیه لري ، موخه یې ترې دا ده چې دیني نصوص د عقل سره تعارض لري ، دا چې د دواړو خواو ترمنځ وسطیت ولټوي نو تاویل او تفویض ته مجبور شول ، خو ولې اهل السنه د دې تقسیم کلک مخالف دي او وایي چې اسلامي شریعت هېڅکله د سلیم عقل سره ټکراو نه لري .

۳ - ماتریدیان عقیده لري چې د اشیاو د تحسین او تقیح لپاره شریعت نه بلکې عقلیت بسنه کوي ، له دې کبله سره خپل منځ کې اختلاف لري چې ایا د الله په احکامو کې عقل د بنو او بدو ادراک کولای شي ؟ ځینو یې ویلي دي چې بنده ته سزا د خپل ناوړه اعمالو په سبب ورکول کیږي ، که څه هم الله ورته استازي نه وو راستولي .. خو ولې نور یې ضد خبره کوي .

۴ - د نورو کلامي ډلو په څېر ماتریدیه عقیده لري چې په قران او حدیث او عربي کې مجاز شته ، دا خبره په دې خاطر کوي چې د تجسیم او تشبیه په بهانه د الله د نومونو صفتونو د تاویل لپاره ځان ته موقعه مساعده کړي .

۵ - د توحید مطلب د ماتریدیه په نېز دا دی چې الله په خپل ذات کې یو دی ، په خپلو نومونو او صفتونو کې هېڅ ساری نه لري ، په افعالو او پېداټنېت کې یک تنها دی شریک نه لري، د بېلکې په توګه هغوی وایي : په نوبتونو الله توان لري ، د ثبوت لپاره یې نفس د معتزله او جهمیو منځ ته راوړي عقلي مقایسې فلسفي دلیلونه ته تکیه وهلې ده لکه جوهر ، عرض او ... چې لږ وروسته یې تفصیل راروان دی ، الحمدلله ټول استدلالات یې ابوالحسن اشعري ، ابن رشد الحفید په (مناهج الأدلة) او شیخ الاسلام ابن تیمیه په (درع تعارض العقل والنقل) کې په منطقي او قابل قناعت اسلوب جواب کړي دي .

۶ - که څه هم دالله نومونو په ثبوت کې یې عقیده اهل السنه والجماعت ته ورته ده خو ولې په ځینو داسې نومونو یې الله نومولی دی چې اهل السنه ورسره په کې اختلاف لري ، لکه : صانع ، قدیم ، ذات په دې معنی چې د الله د نومونو او د اخبارو

په باب کې یې هېڅ توپیر نه دی کړی .

۷ - : که څه هم ماتریدیان خپل منع کې سره په کې اختلاف لري خو په صفاتو کې الله لره یواځې د اتوو صفتونو په ثبوت قایل دي : حیاة ، قدرت ، علم ، اراده ، سمع ، بصر ، کلام ، تکوین ، د الله ټول افعال د تکوین صفت تابع دي ، خو ټول خبري صفتونه که ذاتي وي او که فعلي وي خبري صفتونه دي او د عقلياتو سره هېڅ اړیکه نه لري ، له دې کبله یې په نفی قایل دي .

خو ولې اهل السنه والجماعت د الله په صفتونو کې هغه عقیده لري چې کومه عقیده د الله په اسماءو کې لري ، اسماء او صفات دواړه توقیفي کېږي او له تشبیه ، تعطیل ، تکلیف او تحریف پرته پرې د دې ایت په رڼا کې کلک ایمان لري چې **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** (۱)

۸ - : ماتریدیان عقیده لري چې قرانکریم د الله حقیقي کلام نه دی ، بلکې قران د الله نفسي کلام دی او د هغه له کلام څخه تعبیر دی .
دا هم د اهل السنه والجماعت ضد عقیده ده هېڅ قرآني ایت او نبوي حدیث ته استناد نه لري .

۹ - : ماتریدیه عقیده لري چې ایمان یواځې د زړه تصدیق دی ، که څه هم ځینو یې ورسره د ژبې اقرار ټل کړی دی او نه هم د ایمان په زیادت او نقصان قایل دي ، له دې کبله یې په ایمان کې استثناء (ان شاء الله ویل لکه : زه ان شاء الله مسلمان یم) حرام کېږي ده ، د مرجئو په څېر اسلام او ایمان په یوه معنی پېژني چې هېڅ توپیر نه لري .

۱۰ - : په سمعیاتو باندې ایمان لرلو کې ماتریدیان د اهل السنه والجماعت په څېر عقیده لري لکه : برزخ ، اخروي امور ، حشر او نشر ، میزان ، صراط ، شفاعت ، جنت او...

۱۱ - : ماتریدیان عقیده لري چې په اخرت کې به الله لیدل کېږي خو له جهت او

مقابلې نه په تپه منکر دي .

۱۲ - : د اهل السنن والجماعت په څېر ماتریدیه تقدیر کې عقیده لري چې په نړۍ کې هر څه د الله په مشیئت او اراده کیږي ، د خیر او شر په ټولو کارونو کې انسان ته اختیار ورکړل شوی دی نو له دې کبله ورته جزا او سزا هم ورکول کیږي .

د الله له صفاتو څخه د منکر حکم

په دې مسئله کې باید څېړنیزه کره کتنه وشي .
باید وویل شي : د الله پاک له ثابتو صفتونو څخه چې څوک انکار کوي له دریو حالتونو څخه به خالي نه وي :

لومړی : که څوک پوهیږي چې صفت په قاطع نص ثابت دی او په نفي ورسره هېڅ دلیل یا داسې شبهه چې د نص مفهوم او معنی تغیری نه وي ، یواځې عناد نیولی وي ، موخه یې فساد وي ، له الله څخه د انکار په رنځ اخته وي ، له حقانیت وروسته هم د رسول په عصیان کې مبتلا وي نو دا سپری کافر دی ځکه چې د الله او د هغه د رسول تکذیب یې وکړ .

دوهم : که څوک په خیر خواهی او دینیت باندې معروف و ، رښتوني لهجه او د حق په پلوي خلکو پېژنده ، خو په نصوصو د جهل له امله ، یا یې د نص په صحیح مفهوم مازغه نه خلاصېدل ، نو دا سپری معذور دی ، الله به یې وښيي ، ځکه د ده نفي په تاویل بنا ده ، د نصوصو سره په قصد او عصیان او سرغړوني بنا نه ده .

دریم : که څوک د صفاتو په ثبوت او نفي د خپل خواهش پیروکار و ، ټول مذهب یې په لاعلمیت بنا و ، خو ولې د اسلامي نصوصو څخه یې سرغړونه موخه نه وي ، دا سپری ګناهکار دی او په خپلې کرني فاسق بلل کیږي .

د عقیدې ژباړل
شوي مصطلحات

د تمثیل لغوي معنی

د تمثیل خپله لغوي معنی تسويه او (برابرو) ده .

ابن منظور په لسان العرب کې وايي :

(مثلاً) کلمه د تسوي معنی او مفهوم افاده کوي مگر دومره ده چې تسويه او تمثیل

سره پخپل منځ کې فرق لري .

ځکه تساوي هله شتون لري چې دوه شیان سره پخپل منځ کې په مقدار او اندازه کې

توپیر و نه خوري او مماثله په دوو متفقه شیانو کې راځي^(۱) .

په ترتیب القاموس المحيط کې وايي : عرب وايي : (وَمَثَلُ لَهْ تَمَثِيلًا) يعنې هغه يې

داسې متصور کړ لکه بڼکاره چې ورته کوري^(۲) .

اسماعيل بن حماد الجوهري وايي : (مَثَلُهُ تَمَثِيلًا) يعنې په کتابت او نورو وسائلو يې د

هغه مثال متصور کړ^(۳) .

(۱) لسان العرب : (۱۱ / ۶۱) چاپ : دارالفکر بيروت .

(۲) ترتيب القاموس المحيط : (۴ / ۲۰۳) چاپ : دارالمعرفة بيروت ۱۳۹۹هـ ۱۹۷۹ مـ

(۳) الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية : (۵ / ۱۸۱۶) چاپ : دارلعلم للملايين ۱۳۷۶هـ ۱۹۰۶ مـ

د تمثیل اصطلاحي معنی

د الله پاک سره د هغه په صفتونو کې مماثل پیدا کول ، او د تمثیل د قراني او نبوي نصوصو له مخې صریح کفر دی او د الله پاک د دې قول تکذیب دی چې : (**لَيْسَ**

كَمَثَلِ شَيْءٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۱)

او له تمثیل څخه نقص هم لازمیږي په دې معنی چې د الله پاک د کامل ذات مشابهت ورپکې د ناقص مخلوق سره راځي .

د تشبیه او تمثیل ترمنځ توپیر

د تشبیه او تمثیل ترمنځ توپیر دا دی چې په تمثیل کې هر اړخیز مساوات شرط دی چې بغیر له مساوات تمثیل په تمثیل نه شي نومول کېدای بالعکس په تشبیه کې مساوات له هر اړخه نه موجودیږي .

ځکه خو الله پاک (**مِثْل**) له ځان څخه په دې قول کې نفی کړی دی چې : (**لَيْسَ**

كَمَثَلِ شَيْءٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۲)

(۱) سورت شوری : (۱۱) .

(۲) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح : (۵۸) .

د تعطیل لغوي معنی

تعطیل عربي لفظ دی د خالي او خو شې پرېښودو په معنی راځي، د عربي د لغت قاموس المحيط نوم کتاب کې وايي:

(تَعَطَّلَتِ الْمَرْأَةُ) بڼځه خالي شوه، يعنې ګاڼه او زېورات پرې نښته او د تعطیل معنی تفریغ او خوشې پرېښودل دي (۱).

ابن منظور په لسان العرب کې وايي:

(عَطَّلَتِ الْمَرْأَةُ، تَعَطَّلَ عَطْلًا وَ عَطُولًا وَ تَعَطَّلَتِ الْمَرْأَةُ إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا حَلِيٌّ وَ لَمْ تَلْبَسِ الزَّيْنَةَ) (۲).

بڼځه خالي شوه يعنې چې کله ورباندې ګاڼه او زېورات نه وي، او يا هم د بڼګلا، زيب و زينت لباس وانه اچوي.

له تېرې څېرې څخه جوته شوه چې د تعطیل معنی تفریغ او خلو ده په دې معنی د

الله پاک دا قول هم بڼګار دلالت کوي چې (وَبَتْرٌ مَعَطَّلَةٌ وَ قَصْرٌ مَشِيدٌ) (۳)

يعنې: هغه ګوهی چې څوک ترې اوبه نه څښي بلکې خوشې پرېښودل شوی وي.

د تعطیل اصطلاحي معنی

د عقیدې په اصطلاح کې تعطیل له الله پاک څخه په قران او صحیحو حدیثونو کې

ثابت صفتونه نفي کول او د ذات پورې تړلي صفتونه نه انکار کولو ته وايي (۴)

خو دومره ده چې تعطیل او تحریف سره پخپل منځ کې توپیر لري، په دې معنی چې

(۱) القاموس المحيط: (۱۷ / ۴) چاپ: دارالفکر بیروت: ۱۴۰۳هـ ۱۹۸۳م.

(۲) لسان العرب: (۱۱ / ۴۵۳) چاپ: دارالفکر.

(۳) سورت حج: (۴۵).

(۴) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح: (۵۷).

تعطیل هغه ته ویل کیږي چې د لفظ څخه خپله مطلوبه معنی چې قران کریم او یا نبوي حدیث پرې ښکاره دلالت کوي نفي کړي .
 او تحریف نص په باطله معنی تفسیرولو ته ویل کیږي .
 جوته شوه چې د دواړو ترمنځ عموم او خصوص دی ، هر تحریف تعطیل دی خو هر تعطیل تحریف نه دی (۱) .

د تحریف لغوي معنی

تحریف د (فَعَلَ يَفْعَلُ تَفْعِيلٌ) باب نه مصدر او د تفعیل په وزن دی او د تبدیل او تغییر معنی افاده کوي .
 ازهرې وايي : لیث ویلي دي چې : په قران کریم کې تحریف دې ته ویل کیږي چې کلمات له خپلو معناکانو څخه په نورو معناکانو تفسیر شي (۲) .
 یعنی قراني او یا نبوي کلماتو ته له خپل ځایه بدلون ورکول په تغییر نومول کیږي .

د تحریف اصطلاحی معنی

تحریف د عقیدې په اصطلاح کې :
 دېته ویل کیږي چې نص په داسې معنی تفسیر شي چې دغه نص پرې هېڅ دلالت نه کوي (۳) .
 د الله پاک د نومونو او ثابتو صفتونو اړوند دغې ټولو اصطلاحاتو ته الحاد او کجروي ویل کیږي ځکه چې دغه مصطلحات د قران کریم د صریحو نصوصو سره ښکاره تضاد او منافات لري .

(۱) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحيح : ۵۸ .

(۲) تهذیب اللغة : ۱۴ / ۵ . لسان العرب : ۹ / ۴۳ .

(۳) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحيح : ۸۵ .

د متکلمینو عقیدوي اصطلاحات او د هغې مفهوم

د عقیدې په کتابونو کې عموماً او د کلامې او فلسفې خلکو په کتابونو کې خصوصاً د عقیدې باب کې ځینې مجمل کلمات کارول کېږي چې له کبله یې ځینې پوښتنې راولاړېږي چې:

۱- له دغې کلماتو څخه مقصد څه دی؟

ب- ولې مجمل ذکر کېږي دي؟

ج- له ذکر څخه یې څه مراد دی؟

د- ولې د عقیدې په کتابونو کې کارول کېږي؟

ه- ایا کوم قرآني ایت یا صحیح او صریح نبوي حدیث یې ملاتړ کوي؟

و- له دغې کلماتو څخه د اهل السنه والجماعت موقف څه دی؟

په راروانو کرښو به ټولو مذکورې پوښتنو ته په تفصیلي توګه توضیحي او تشریحي ځوابونه ووايو، ان شاء الله .

۱- د دغې اصطلاحاتو استعمال د اهل التعطیل پېشه ده، یا په بل عبارت: دا هغه اصطلاحات دي چې د عقیدې په باب کې یې اهل الکلام استعمالوي .

ب- ځکه مجمل دي چې د حق او باطل دواړو احتمال لري، د سمو او ناسمو معناګانو ترمنځ شراکت لري، یا مجمل ورته ځکه ویل کېږي چې تر څو مجمل تفصیل نه وي ورکړی تر هغه یې مفهوم نه واضح کېږي .

ج- اهل التعطیل یې په دې موخه استعمالوي تر څو له عیب څخه د تنزیه په نوم د الله صفتونو نفي ته پرې لار جوړه کړي .

د- د عقیدې په کتابونو کې یې ځکه ذکر کوي تر څو له اهل السنه والجماعت څخه خپل شرمونه په دغې مصطلحاتو پټ او پناه کړي .

ه- دغه اصطلاحات نه په قران او نه هم په حدیثو کې راغلي دي .

و- له دغې اصطلاحاتو څخه د اهل السنه والجماعت عقیدوي درېغ توقف دی، دا چې په قران کریم یا نبوي حدیث کې یې نفي یا اثبات نه دی راغلی نو نه یې ثابتوي او نه یې نفي کوي .

خو ولې د معنی له نگاه هغوی تفصیل غواړي ، که د اهل التعطیل موخه ترې د الله د صفتونو تردید او نفی وي ، نه یې مني او که معنی یې ترې داسې وي چې د الله د جلالیت او عظمت ضد نه وه بیا یې قبلوي ، او هلته د مقام مناسب لفظ استعمالوي .
دغه اصطلاحات د شرحې او تفصیل سره ستاسو مخې ته ردو :

📖 : **جهت** :- دا مجمل لفظ دی او اهل تعطیل یې ډېر استعمالوي ، تفصیل یې په دې توګه دی :

○ د **جهت** لغوي معنی : په لغت کې یې اطلاق په هر مخامخ شي کېږي ، لارې ته هم ویل کېږي ، او هر شی چې ستا مخې ته راځي ورته په عربی کې **جهت**) ویل کېږي ^(۱) .

○ له استعمال څخه یې موخه دا ده چې د الله د **علو**) صفت پرې نفی کړي .

○ د دې اصطلاح اړوند عقیدوي کره کتنې وایي چې د الله په حق کې یې استعمال بدعت دی ، په دې اصطلاح نه کوم قرآني ایت او نه هم نبوي کوم صحیح او صریح حدیث دلالت کوي ، او نه یې له سلفو صالحینو څخه ثبوت شتون لري .

د تېرې څېړنې څخه جوته شوه چې جهت اطلاق اثباتاً او نفياً په الله پاک دروست نه ، له تفصیل پرته په کې خبرې کول ښه کار نه دی ځکه حق اوباطل دواړه اړخونه لري .
که له جهت څخه هغوی **اسفل**) اخلي نو له الله څخه منفي او ممتنع دی ، الله پاک عظیم ذات دي هېڅ شي پرې احاطه نه شي کولی بلکې هغه په هر څه محیط دی .

او که له **جهت**) څخه یې موخه دا وه چې الله په هر اړخ کې دی ، د مخلوق سره هم او په هر ځای کې دی نو دا هم د الله په حق کې ممتنع دي .

خو که له **جهت**) څخه یې موخه د الله د **علو**) د صفت تعطیل و ، چې الله په هېڅ جهت کې نه دی ، نه په نړۍ کې دی او نه له نړۍ بهر دی ، نه د نړۍ پسې متصل دی او نه ورڅخه منفصل دی ، نه پورته شته او نه ښکته ، نو دا هم د الله په حق کې ممتنع دي ، ځکه دا له الله څخه بیخي انکار دی .

خو که له **جهت**) څخه یې موخه دا وه چې الله پاک د خپل شان سره لائق بره دی ،

(۱) لسان العرب : (۱۳ / ۵۵۵ - ۵۶۰) .

هېڅ شی پرې احاطه نه لري، او نه هم خپل کوم مخلوق ته محتاج دی نو دا صحیح معنی ده او قرآني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې دلالت کوي^(۱).

حد - حد هم مجمل لفظ دی معطله یې استعمال زیات کوي، کره کننه یې ستاسو مخې ته ردو:

○ حد په لغت کې، فاصل، منع او ددو شیانو ترمنځ حائل ته ویل کیږي^(۲).

○ له استعمال څخه یې د معطلو موخه دا ده چې پر عرش پرې د الله د استواء صفت نفی کړي.

○ په دې دلیل چې که مونږ الله لره استواء ثابتته کړو نو الله به محدود شي، که انسان په خپلې سورلۍ استواء وکړي معلومه ده چې په معین مکان پورې محدود شو، په دې خاطر چې له مخلوقاتو څخه یې تنزیه وشي نو الله له حد څخه منزّه بولي.

○ اهل السنن یې تشبیه داسې جوابوي چې د (حد) کلمه په قران او حدیث کې بیخي راغلې نه ده، او نه د سلفو صالحینو په کلام کې شتون لري، معلومه شوه چې (حد) د مبتدعینو اصطلاح ده.

خو ولې د معنی په لحاظ مزید وایي: که له (حد) څخه ستاسو موخه دا وي چې الله پاک د مخلوق سره د ذات په اعتبار نه دی، نو په دې نو په دې معنی کې هېڅ دیني او عقیدوي اشکال نشته سمه دمه د شریعت موافق معنی ده.

خو که موخه مو ورڅخه دا وي چې له استواء څخه په الله د عرش احاطه راځي نو له دې کبله مو ورڅخه استواء نفی کړه نو دا باطله معنی ده او دیني احکام یې ضد دي، ځکه الله په عرش مستوي دی او هغه له عرش او ټولو مخلوقاتو څخه لوی دی^(۳).

(۱) شرح العقيدة الطحاوية: (۲۲۱) التحفة المهدية شرح الرسالة التدمرية: (۱۶۶-۱۷۱)

(۲) معجم مفردات ألفاظ القرآن د راغب اصفهاني لیکنه: (۱۰۸). المصباح المنیر د فیومي لیکنه:

(۶۸).

(۳) شرح عقيدة الطحاوية: (۲۱۹). شرح العقيدة الواسطية د عثمان لیکنه (۳۷۶، ۳۷۹، ۳۸۰)

اعراض: - دا هم مجمل لفظ دی او د عقیدې په باب کې یې معطله استعمالوي مثلاً هغوی وايي (سُبْحَانَ مَنْ تَنْزَّهَ عَنِ الْأَعْرَاضِ وَالْأَبْعَاضِ) خو دا چې (اعراض) څخه یې موخه څه ده، پاتې کړه معلومات ستاسو مخې ته رډو:

۱- اعراض په لغت کې د عَرْض جمع ده، او عرض هر هغه شی ته ویل کیږي چې د بل څه پورې لزوم نه لري، یا ثابت شی نه وي، یا عَرْض هغه ته ویل کیږي چې له څه شي جلا کېدای نه شي، لکه خندا، ژړا، خوشحالي او غم، دې ته عوارض ویل کیږي، ځي او راځي په خپل ځای باندې هېڅ ثبوت نه لري^(۱).

ب - د متکلمینو په اصطلاح کې عرض دې ته ویل کیږي په شته کېدو کې خپله استقلال نه لري، یا په بل عبارت چې له محل پرته په نورو ځایونو کې یې شتون ناشوني وي^(۲).

راغب اصفهاني وايي: عرض دې ته ویل کیږي چې په خپل ځای ثابت نه پاتې کیږي، متکلمینو استعاره په ټولو هغو ځایونو کې استعمال کړې دی چې له خپل اصل (جوهر) پرته ثابت نه پاتې کیږي بلکې ځي راځي لکه رنګ او د خواړو مزه^(۳).

ج - له دې څخه د متکلمینو موخه څه ده چې الله له اعراضو څخه پاک دی؟

له دې څخه د اهل التعطیل موخه دا ده چې له الله څخه ټول صفتونه نفي کړي.

د - شبهه یې دا ده چې اعراض په اجسامو کې راځي، او جسم له یو بله سره ورته والی لري، د صفتونو ثبوت دا معنی ورکوي چې الله جسم دی، او جسم تمثیل دی، او تمثیل کفر او بې لاري ده نو له دې کبله یې ټول صفات ورڅخه نفي کړي دي.

ه - د اهل الکلام په دې شبهه رډ: له څو وجوهارو څخه دا شبهه بې ځایه ده:

۱ - د اعراض کلمه په قرآن کریم یا سنت کې نفیاً او اثباتاً بیخې وارده نه ده، په داسې کلماتو کې علماء توقف کوي، نه مونږ اعراض ثابتوو او نه تر انکار کوو.

(۱) التعريفات د جرجاني: (۱۵۳-۱۵۴).

(۲) (المصباح المنیر) د فیومي لیکنه: (۲۰۹).

(۳) معجم مفردات الفاظ القرآن د راغب الأصفهاني: (۳۴۲).

د معنی په لحاظ به ورڅخه پوښتو چې ستا موخه له دې کلماتو څخه څه ده ؟ که ستاسو موخه دا وي چې دغه اوصاف د الله په حق کې نقص دی لکه : حزن ، ندامت ، مرض ، خوف ، نو سمه ده ، ځکه دا نقص صفات دی ځکه یې نفي اړینه ده ، نه په دې خاطر چې اعراض دي .

او که موخه مو ورڅخه دا وي چې له الله پاک څخه هغه صفتونه نفي کړئ چې قرآني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې غږیدلي دي لکه : غضب ، فرح ، رضا او داسې نور په دې دلیل چې دا اعراض دي ، نو دا عقیده مو بې بنسټه ده هېڅ شرعي دلیل ته استناد نه لري ، او نه د دغې صفتونو له اثبات څخه هغه څه لازمیږي چې تاسو یې عقیده لرئ .

۲ - : الهی اوصاف ټول اعراض نه دي ، بلکې ځنې یې اعراض دي لکه : فرح ، غضب او ځنې نور یې اعراض نه دي لکه : لاس ، مخ ، قدم ، ساق ... بلکې د ذات سره لازمی صفتونه دي چې هېڅکله ورڅخه نه جلا کیږي .

۳ - : (اعراض له جسم پرته ناشوني دي) ستاسو دا عقیده باطله ده ، اعراض له جسم پرته هم راتلای شي لکه عربي کې مونږ ووايو (**لَيْلٌ طَوِيلٌ**) نو طویل د لیل صفت دی ، او لیل جسم نه دی ، همدا راز : (**حَرٌّ شَدِيدٌ ، مَرَضٌ مَوْتٌ ، بَرْدٌ قَارِسٌ**) او داسې نور

۴ - : ستاسو دا خبره چې اجسام سره یو بل ته ورته والی لري ، دا هم بې بنسټه خبره ده ، اجسام هېڅکله سره خپل منع کې نه ذاتاً اونه وصفاً مشابهت لري ، که څېر شو له اوبنې څخه مېړی توپیر لري ، په اوزانو کې قیراط له قنطار څخه فرق لري ، په حس کې ځیک له پوس او کلک له نرم سره فرق لري .

۵ - : د جسم کلمه د متکلمینو بدعت دی ، د مجملو الفاظو په قاعده کې راځي ، که د صفاتو له ثبوت څخه ترې جسم لازمیږي نو مونږ ته ترې څه تلکيف دی ؟؟ که له جسم څخه مو موخه دا وي چې خپله مستقل دی او صفات لري ، نو دا حقه خبره ده ، ځکه مونږ د الله په داسې ذات ایمان لرو چې له تشبیه او تمثیل پرته لائق صفتونه لري ، بیا نو له جسم څخه دا معنی اخستل سمه ده .

خو که موخه دې دا وي چې جسم له غږو ، غوښو ، وینو اور ګونو څخه ترکیب شوی

او یوه برخه یې بلې ته اړتیا لري ، که یوه برخه یې د بلې اړتیاوې پوره نه کړي جسدي نظام په تپه ودرېږي ، نو داسې جسم نه مونږ. الله لره ثابتوو او نه مو ثابت کړي دی ، بیا نو له دې عقیدې څخه لازمېږي چې الله حادث دی او دا مستحیل دي چې الله دې حادث وي .

📖: **ابعض، اعضاء، ارکان، جوارح** هم له مجملو کلماتو څخه دي ، سمې او ناسمې دواړه معناگانې لري ، لاندېنې څېړنه کې تفصیل ستاسو مخې ته رډو :

○ **ابعض** د بعض جمع ده چې د برخې معنی ورکوي ^(۱)

○ **ارکان** د رکن جمع ده ، او رکن د یوشی هغه پیاوړي اړخ ته ویل کېږي چې انسان ترې مطمئن وي .

○ **اجزاء** د جزء جمع ده او د برخې او حصې معنی ورکوي چې شیان ترې ترکیب کېدای شي .

○ **جوارح** د جارحة جمع ده ، او هغه سپو او نورو حیواناتو ویل کېږي چې د بنسکار لپاره یې تربیه او کارول کېږي ، جارحه خو ورته یا ځکه ویل کېږي چې تپونه پیدا کوي او یا لاس ته راوړنې لري ، د انساني بدن غړو ته جوارح ځکه ویل کېږي چې اعمال پرې کېدای شي او لاس ته راوړنې لري ، د دې په څېر نور کلمات هم شته لکه ، اعضاء ، ادوات وغیره داسې نور

○ د اهل التعطیل موخه یې له استعمال څخه څه ده ؟

موخه یې ورڅخه دا ده چې د الله رب کائنات هغه ذاتي صفتونه چې په قراني ایتونو او نبوي حدیثونو غوڅ ثبوت لري لکه لاس ، مخ ، ساق ، قدم ، عین ... نفي کړي ^(۲).

○ دوی ولی له الله څخه صفتونه نفي کوي ؟

دوی له الله څخه مذکور او نور صفتونه په دې خاطر نفي کوي چې مخلوق ابعاض ، اعضاء ، ارکان او اجزاء لري ، دوی وایي که مونږ الله لره دغه ذاتي صفتونه ثابت کړل

(۱) معجم مفردات ألفاظ القرآن: (۵۰، ۸۸، ۹۰، ۲۰۸). التعريفات: (۷۸، ۱۱۷) د جرجاني لیکنه .

(۲) شرح العقيدة الطحاوية: (۲۱۹) .

نو د مخلوق سره به ترې تشبیه راشي، نو تمثیل او تجسیم به لازمي شي، چونکه الله د مخلوق په څېر نه دی نو صفتونه یې هم نه شو منلی، په دې خاطر چې خلک یې بطلان ونه پېژني د دغې کلماتو او اصطلاحاتو نوبت یې وکړ.

○ اهل السنن والجماعت یې شېبه داسې جوابوي چې که څه هم دغه صفتونه مخلوق ته تش په نوم کې ورته والی لري خو مونږ یې د مخلوق سره په تشبیه او تمثیل هېڅ عقیده نه لرو، د صفتونو د کیفیت عقیده د ذات په کیفیت پورې تړلې ده، دا چې د ذات کیفیت مونږ نه پېژنو د صفتونو کیفیت یې هم مونږ نه پېژنو، چونکه الله د ځان لپاره ثابت کړي دي او د کیفیت اړوند یې هېڅ نه دي ویلي، مونږ ورلره صفتونه ثابتوو او د کیفیت اړوند یې هېڅ نه وایو بلکې غلي پاتي کیږو.^(۱)

○ **اغراض:** دا هم متکلمینو راوړې کلمه ده چې ځینې تفصیل یې تاسو ته وړاندې کوو:

○ **اغراض د غرض جمع ده، او غرض د موخې او هدف معنی ورکوي،**

په لغت کې غرض اړتیا، موخه او مقصد ته ویل کیږي.^(۲)

○ **د متکلمینو په اصطلاح کې د غرض معنی: غرض دې ته ویل کیږي چې له کبله**

یې د فاعل څخه د فعل صدور کیږي.^(۳)

جلا الدوائی وايي: د یوکار په کولو باعث ته غرض ویل کیږي چې د کولو لومړی

محرک وي.^(۴)

په څرکند ډول بریښي چې د غرض د کلمې مفهوم له لغوي او اصطلاحی معنی څخه

یو دی چې فاعل یې د کار په کولو باعث کړی دی.^(۵)

(۱) الصفات الإلهية: (۲۰۸-۲۰۹).

(۲) لسان العرب: (۱۹۶/۷).

(۳) شرح مطالع الأنظار علی طوابع الأنوار، د شمس الدین بن محمود الأصفهانی لیکنه: (۹۱۷)

(۴) شرح العقائد العرفية للجلال الدوائی: (۲۰۴/۲).

(۵) الحکمة والتعلیل فی أفعال الله: (۲۶-۴۷).

○ له دې کلمې څخه د اهل الکلام موخه څه ده؟ له دې کلمې څخه یې موخه دا ده چې د الله پاک ټول افعال او شریعت له حکمت څخه تش وبولي، په دې شبهه چې الله څه هم کوي د خپل مشیئت له مخې یې کوي، که وغواړي له خپل مشیئت له مخې شیان تحریموی او یا یې تحلیلوي، هغوی زیاتوي:

که ووايو چې الله ټول کارونه د خپل حکمت له مخې کوي په دوو نارواو کې به واقع شوو:

لومړی: که الله د کوم غرض په خاطر یو کار کوي نو غرض ته به محتاج وي نو او غرض پرې باعث شو ځکه یې وکړ تر څو ځپه ورته ورسېږي، او حالانکه الله پاک یې نیازه دی هېڅ چا ته هېڅ ډول احتیاج نه لري، نتیجه دا راووته چې الله پاک د نړۍ تدبیر او د مخلوقاتو کېدې چارې یې غرضه او بې حکمته بشپړوي.

دوهم: که د احکامو لپاره حکمتونه او علت ثابت کړو، نو مجبوره یو چې د حکمت په تقاضا په الله څه شیان واجب کړو، ځکه حکمتونه له علت سره څرخېږي، خو ولې اهل السنه یې والجماعت یې شبهات په دې ردوي چې:

① د غرض یا اغراض کلمه نه په قرآني ایت اونه په نبوي حدیث او نه هم د سلفو صالحینو په اقوالو کې شتون لري، که څه هم مذکوره کلمه سره نقض لري خو په نفی سره یې د الله حکمت انتفاء راځي، باید په تفصیل ویل شي چې ښه خو دا وه چې تعبیر مو ترې په حکمت، رحمت او ارادې سره کړی و په دې خاطر چې نصوص په کې شتون لري.

② د زیان لري کولو او مصلحت تر لاسه کولو په خاطر الله مخلوق نه دی شته کړی، هغه پیدا کول ځکه کوي چې تخلیق یې صفت دی، بلکې هغه چې څه کوي د مخلوق د مصلحت لپاره یې کوي د ځان لپاره یې نه کوي. په دې ډېر قرآني ایتونه اونیو حدیثونه دلالت کوي لکه (**اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا**)^(۱) یا (**اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ**)

عَنْكُمْ ^(۱)، یا په حدیث قدسی کې راځي چې **(یا عبادي انکم لن تبغوا نفعي فتنفَعونی فتنفَعونی ولن تبغوا ضري فتنزروني)**

③ که د الله د حکمتونو سره سم کله څه شي شتون ولري سمه او صحیح عقیده ده ، که څه هم معتزله یې مخالف دي ، هېڅ داسې څه نه شته چې په الله د یو کار کول واجب کړي ، الله پاک فرمایي **(كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ^(۲))** او وایي **(وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ^(۳))** .

د صلاح او اصلاح مقياس بشري عقولو ته نه دی راجع بلکې د الله حکمت ته راجع دی ، لکه باران بندېدل ، که څه یې هم خلک اصلاح نه بولي خو ولې هغه دفسادونو او وړانکارۍ په بدل کې الله دوی ته سزا ورکوي نواصلح همدا ده ، یا لکه کفارو ته استدراج ورکول ، او داسې نور هغه اړخونه چې خلک یې ښه بولي خو ولې بد وي یا یې بد بولي خو ولې ښه وي .

تسلسل : دا اصطلاح هم متکلمین استعمالوي او مجمله اصطلاح ده ، په دې خاطر چې مفهوم او مدلول او د خطا اوصواب وجوهات یې معلوم شي تاسو سره لاندې تفصیل شریکوو

○ د تسلسل تعریف : جرجاني وایي : په داسې ډول کارونه ترتیبول چې پای نه لري .

○ دې ته ولې تسلسل ویل کیږي ؟ تسلسل له سلسلې څخه اخستل شوې کلمه ده ، سلسله زنځیر ته ویل کیږي معنی دا ده چې څوک د زنځیر پسې څومره کړي هم تېرې تېرې کیږي پای نه لري .

○ له دې کلمې څخه د اهل کلام موخه څه ده ؟ چونکه متکلمین سره خپل منځ کې بېلابېل دي نو موخې یې هم بدلې دي ، د ځینو موخه یې دا ده چې د الله قدیمي صفات

(۱) سورت زمر: (۷) .

(۲) سورت انعام: (۵۴) .

(۳) سورت روم: (۴۷) .

نفي کړي ، د عینو موخه یې د الله پاک د افعالو نفي ده او عینې نور یې په دې کلمې سره د جنت او دوزخ له ابدیت څخه منکر دي .

○ ایا دا کلمه په قران یا نبوي سنت کې شتون لري ؟ یا چرته یې له سلف صالحینو څخه ثبوت شته ؟ جواب یې یواځې په (نا) کېدای شي او بس .

○ د دې کلمې اړوند د سلفو درېځ څه دی ؟ سلفو صالحین او د دین امامان لکه څنګه چې د نورو مجملو کلماتو اړوند خپل درېځ څرګند کړی و ، دا ډول یې دلته هم همغه درېځ دی ، هغوي په دې لفظ کې توقف کوي ، نه یې ثابتوي اونه یې د نفي قایل دي ، که څه هم کلمه (تسلسل) د متکلمینو بدعت دی خو د حق او باطل ، د صواب او خطا احتمال لري نو خاموش پاتې دي .

خو ولې د معنی په لحاظ هغوی تفصیل کوي ، که د متکلمینو موخه ترې حق و دوی یې ورڅخه قبلوي او که موخه یې ترې باطل وو ترې نه یې قبلوي .

خو لنډه خلاصه یې دا ده چې : که د اهل الکلام موخه له تسلسل څخه دا وي چې ازلاً او ابداً الله پاک د کمال او جلال په صفتونو موصوف و ، دا حقه معنی ده او صحیح عقیده ده ، او که موخه یې ورڅخه دا وه چې له الله پاک د لومړي ځل لپاره صفتونه نه لري ، بیا یې د کمال کارونه وکړل او د کمال په صفتونو موصوف شو ، نو دا باطله معنی ده ، نه اسلامي نصوصو ته او نه هم عقل ته استناد لري^(۱) .

(۱) د تسلسل اړوند تفصیلي څېړنه په شرح العقيدة الطحاوية : (۱۳۰-۱۳۵) کې ، او په (توضیح المقاصد وتصحيح القواعد شرح النونية ، د شيخ أحمد بن عيسى ليکنه : (۳۷۰/۱) کې کتلی شوی .

د الله پاک د صفتونو
انواع او ځولونه

د الله پاک صفتونه د اهل السنة والجماعة د عقیدې په رڼا کې د دريو تقسیمونو لاندې شپږ ډولونه لري :

○ لومړی تقسیم :

**د وجود او عدم په اعتبار
د الله پاک د صفتونو ډولونه**

لومړی ډول

● **ثبوتیه صفتونه :**

ثبوتیه ټولو هغې صفتونو ته ویلی شي چې د کمال مطلق سره الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړي وي چې د دغې سره ورپکې د کړدو خوځانو او عیبونو نه د الله پاک تنزیه شوي وي ، لکه : حیاة ، علم ، قدرت ، سمع ، بصر ، علو ، ربوبیت ، الوهیت ، او داسې نور.....

دوهم ډول :

● **سلبیه صفتونه :**

سلبیه ټولو هغې صفتونو ته ویل کېږي چې الله پاک له خپل ځان څخه پخپل کتاب کې او یا یې د خپل رسول کریم ﷺ په ژبه نفي کړي وي .
○ دوهم تقسیم :

**د الله پاک د مشیئت او عدم مشیئت
اړوند صفتونه درې ډوله دي**

● لومړی ډول :

● **محض ذاتي صفتونه :**

محض ذاتي هغه صفتونو ته ویل کېږي چې د الله پاک څخه ازلا او ابدانه جدا کېږي او نه د الله پاک د مشیئت او فعل لاندې وي ، لکه : حیاة ، علم ، قدرت ، حکمت ،

عظمت، وجه، یدین، او ...

• دوهم ډول:

محض فعلي صفتونه:

محض فعلي صفتونه هغې صفتونو ته ویل کېږي چې د الله پاک د مشیئت اړوند وي، که د الله پاک خوبه شي نو کوي یې او که یې خوبه شي نه یې کوي، لکه: په عرش باندې د هغه استواء، د شپې په دریمه حصه کې د دنیا اسمان ته د هغه رابنکته کېدل، د قیامت په ورځ د هغه راتک، غصه، رضا، خوشحالبدل، خندل او ...

معتزله وایي: فعلي صفتونه هغې ته ویل کېږي چې اثبات او نفي وړیکې جریان ولري خوکه جریان ونه لري نو په ذاتي نومول کېږي.

اشاعره وایي: هغه صفت چې د نفي څخه یې نقیض لازمېږي له ذاتي صفتونو څخه شمېرل کېږي او که له نفي څخه یې نقیض هېڅ وجود ونلري نو په فعلي صفت نومول کېږي.

ماتریدیه وایي: ټول هغه صفتونه چې په ضد یې الله پاک نه نومول کېږي، هغې ته ذاتي صفتونه ویل کېږي، لکه، قدرت، علم.

او که په ضد یې مخلوق توصیف کېدای شو هغې ته فعلي صفتونه ویل کېږي، لکه ترزریق، تخلیق او نور هغه صفتونه چې د تکوین صفت ته راجع کېږي^(۱).

• دریم ډول: هغه صفتونه چې په یو اعتبار ذاتي وي او په بل اعتبار فعلي وي لکه د الله پاک کلام، ځکه چې کلام د نوعیت او اصل په اعتبار ذاتي صفت دی خو ولې د کلام د احادو او افرادو په اعتبار فعلي صفت شمېرل کېږي په دې معنی چې کلام د

(۱) تکوین له عدم څخه وجود ته راتلو ته ویل کېږي، ماتریدیان ټول فعلي صفتونه د تکوین له متعلقاتو څخه شمیري او د حقیقي صفت په توګه یې قابل نه دي په دې دلیل چې یا خو به ترې تعدد د قدامت ما بین ته راشي او یا به هم د الله پاک د ذات پورې د حوادثو قیام لازم شي.

الله پاک د مشیئت لاندې دی که یې خوبنه شي خبرې کوي او که یې خوبنه شي خبرې نه کوي.

هیره دې نه وي چې فعلي صفتونو ته اختیاري صفتونه او اختیاري افعال هم ویل کېږي^(۱).

○ دریم تقسیم :

**د اثبات په اعتبار د الله پاک
صفتونه په دوه ډوله دي**

● لومړی ډول : **خبري سمعي او عقلي صفتونه :**

دا ډول ټول هغه صفتونه دي چې په ثبوت کې یې شرعي ، عقلي او فطري دلیلونه شتون لري ، لکه حیاة ، قدرت ، علو ، علم ، سمع ، بصر ، ربوبیت ، الوهیت او

● دوهم ډول : **خبریه او سمعیة صفتونه :**

دي ډول ته شرعیة او نقلیة صفتونه هم ویل کېږي ، دا ډول هغه صفتونه دي چې د ثبوت په هکله یې خبر او سماع د الله پاک له اړخه او یا هم د هغه د رسول کریم ﷺ څخه شوي وي چې سلیم فطرت او دروست عقل یې د نفي پر ځای د تایید کوي ، لکه د الله پاک قدم ، ساق ، اصابع ، محیث ، استواء او ..

(۱) شرح عقيدة الطحاوية : (۱۲۸) .

د الله پاک د
صفتونو متعلق
اصول او قواعد

د الله پاک د نومونو او صفتونو د ثبوت لپاره اهل السنة والجماعة داسې اصول ، قواعد او ضوابط ایښي دي چې هم ورپکې له مخلوق څخه د الله پاک تنزیه شوې ده او هم هغه صفتونه چې الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړيدي بغير له تشبیه سم دم اعتراف دی .

① لومړی اصل

د کمالي صفتونو د ثبوت سره الله پاک له کړدو عیبونو او نقصانونو څخه په پاګوالي عقیده لرل چې د تعطیل ، تشبیه ، تکلیف او تمثیل په رنګ نه وي رنګ شوې .

② دوهم اصل

د الله پاک د صفتونو د ثبوت په مهال تفصیل او ورڅخه د نفی په مهال په اجمال عقیده ساتل .

له تکلیف او تمثیل او تعطیل پرته الله پاک له ټول هغه صفتونه ثابتول چې هغه خپل ځان لپاره ثابت کړي وي او یا ورله د هغه رسول کریم ﷺ ثابت کړي وي ، ځکه چې رسول الله ﷺ له تمام مخلوق څخه د الله پاک په ذات باندې ډېر ښه پوهیږي . او په نفی کې اجمال کول چې الله پاک له هر ډول عیب ، نقص او خو نه پاک او لرې دی .

د ایت الکرسي او د سورت اخلاص او د قرانکریم د نورو ایتونو د مفصل اثبات په څیر مونږ هم په پوره اثبات قایل یو .

او د (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) د ایت په څېر په نفی کې د اجمال قایل یو .

علامة امام ابن القيم رحمته الله علیه وايي :

له هر ډول نقص او عیب څخه د الله پاک تنزیه واجب ده ، که دغه عیب د الله پاک د ذات پورې متصل وي لکه : مرکب ، کمزورتیا ، خوب ، پرکالي ، اکراه ، سفاهت ، ظلم ، او.....

او که یې د ذات پورې متصل نه وي لکه: شریک، ولد، والد ... (۱)

③ دریم اصل

له عیب او نقص پرته د الله پاک په کمالی صفتونو د ثبوت کلک اقرار کول چې په قرآنکریم او یا هم په نبوی حدیثونو کې یې په ښکاره ډول ثبوت راغلی وي . د فلسفي او کلامي اصطلاحاتو په اړوند باید له تفصیل څخه کار واخستل شي ، تر ټولو لومړی به د دغې متفلسف انسان نه دا پوښتلی شي چې له دغې کلماتو نه ستا موخه څه ده ؟ لکه : الله پاک نه فوق کې دی نه تحت کې ، نه ښی طرف ته دی نه کېن طرف ته او

که د قایل له دغې نظریې څخه مطلب دا و چې په الله باندې هېڅ مخلوق احاطه نه ده کړې او نه وربکې د مخلوق څه شی شته ، نو دا صحیح نفي ده چې ټول قرآني او نبوي نصوص یې تثبیتویاو که له دغې کلماتو څخه یې د الله پاک علو، استواء علی العرش مطلب و ، نو دا باطله نفي ده ، هېڅ کله یې حق طرفداري نه کوي . (۲)

④ څلورم اصل

په نفي کې به د کمال د ضد ثبوت وي ، ځکه بغیر د کمال د ثبوت نه نفي ته بي ادبي ویل کېږي .

امام ابو العز الحنفي رحمته الله علیه فرمایي : هر هغه نفي چې په قرآنکریم او یا په نبوی حدیثونو کې د الله پاک په صفتونو کې راشي ، نو موخه یې د ضد د کمال ثبوت دی لکه الله پاک فرمایي : **(وَلَا يَظَلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا)** (۳)

ژباړه : او ستا رب په هېڅ چا باندې هېڅ ظلم نه کوي .

(۱) شرح القصید النونیه د دکتور خلیل هراس لیکنه : (۲/ ۵۱-۵۹)

(۲) شرح العقیده الطحاویة : (۲۳۸-۲۴۳)

(۳) سورت کهف : (۴۹) .

په دې ایت کې د الله پاک کمال عدل ته اشاره ده .

او فرمایي : (**لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ**)^(١)

ژباړه : له الله پاک نه په اسمانونو او ځمکو کې هېڅ شي نه پټیږي .

په دې ایت کې د الله پاک کمال علم ته اشاره ده .

او داسې نور ایتونه .

او په عربی کې د نثر او شعر په ژبه ډېر داسې شواهد شته چې د ضد په عدم ثبوت

نفي پکې د شان شوکت قدحه او ذم دی .

د دې خبرې د مزید تایید لپاره کولای شو چې دا شعر یې نمونه ذکر کړو :

فَبَيْلَةَ لَا يَغْدِرُونَ بِذِمَّةٍ * * وَلَا يَظْلِمُونَ النَّاسَ حَبَّةَ خَرْدَلٍ

ژباړه : دغه قبيله کې دخپلې کړې ژمنې اړوند هېڅ غدر خیانت نه کوي او نه د وړې

دانې په اندازه په چا ظلم زیاتې کوي .

دلته د خیانت انتفاء دانه ده چې ګنې هغوی په وفاء کې شان شوکت لري او نه له ظلم

کولو دا مراد دي چې ګنې هغوی د عدل او انصاف څښتنان دي ، نا بلکې دلته د هغوی

کسر شان او کمزوری ته اشاره ده ، چې له ډېرې ویرې نه شي کولای چې یا خو

خیانت وکړي او یا هم په چا ظلم زیاتې وکړي .

(١) سورت سبا : (٣) .

د الله پاک د
اسمونو متعلق
قواعد او ضوابط

① لومړۍ قاعده

د الله پاک ټول نومونه په غایت حسن کې دي ، په دې معنی چې د الله پاک ټول نومونه داسې صفتونو ته شامل دي چې هېڅ نقص او عیب ورڅخه نه لاسمېږي ، نه احتمالا او نه تقدیرا .

② دوهمه قاعده

د الله پاک نومونه د وصف د ثبوت سره درې شیانو ته شاملېږي :

۱- الله پاک لره دغه اسم ثابتول .

۲- الله پاک لره هغه صفت ثابتول چې دغه اسم ورته شامل وي .

۳- د دغې صفت حکم او مقتضی ثابتول .

لکه د مثال په توګه (**سَمِعَ**) ، سمیع د الله پاک اسم دی چې الله پاک له د (**سَمِعَ**) صفت ثابتوي ، د دغې وصف حکم او مقتضی هم دا ده چې الله پاک هر شی ، هره جرګه مرکه ، هره پټه او ښکاره خبره اوري .

③ دریمه قاعده

د الله پاک نومونه د الله پاک په ذات او صفتونو باندې په مطابقت ، شمول ، او التزام دلالت کوي .

د مثال په توګه (**خَالِقٌ**) د الله پاک په ذات باندې په مطابقت دلالت کوي د خلق په صفت باندې یې دلالت تضمیني دی او په علم او قدرت یې دلالت التزامي دی .

④ څلورمه قاعده

د الله پاک ټول نومونه توفیفي دي ، عقل ته ورپکې هېڅ مجال نه دی پاتې چې څنګه یې ثبوت په قراني ایتونو او نبوي حدیثونو کې راغلی وي همغسې ورباندې ایمان لرل واجب دي ، د عقل د غوښتنې سره سم ورپکې کمبوت او زیادت بطلان بلل کېږي .

په دې معنی چې د الله پاک نومونه چې څنګه یې ثبوت په قرآنکریم کې راغلی وي ، همغسې به ورباندې د زړه نه سم دم اقرار کېدای شي ، د عقل په ترازو به نه تلل کېږي چې ایا دغه اسم الله سره مناسب دی او که نه ؟

⑤ پنځمه قاعده

د الله پاک نومونه معلوم عدد نه لري .

کوم حدیث چې د الله پاک د نهه نوي نومونو په هکله راغلی دی ، د هغه معنی دا ده چې الله پاک دغې انسان ته چې د الله پاک په نومونو تلفظ وکړي او یاد یې کړي جنت به یې داخل کړي ، وروستنی جمله د مخکنۍ جملې نه مستقله نه بلکې د هغې لپاره تتمه ده ، ځکه چې نبي ﷺ فرمایي : (**أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَهُ بِهِ نَفْسِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ**) (۱)

او کوم نومونه چې الله پاک ورباندې احاطه کړي ده ، نه خو یې څوک شمارلی شي ، او نه پرې احاطه کولای شي .

⑥ شپږمه قاعده

د الله پاک په نومونو کې الحاد کول د اسم د مقتضی څخه مېلان کول دي ، دغه مېلان او الحاد په څلور ډوله دی :

☞ **د الحاد لومړی ډول :**

د الله پاک د نومونو یا د نومونو له دلالتونو څخه کلک انکار کول ، لکه اهل التعطيل په عمومي توګه او جهیمیه په ځانګړي توګه چې کوم ناوړه چلند د الله پاک د نومونو سره کوي چې له اصل څخه یې په نفي قایل دي .

(۱) مسند احمد بن حنبل حدیث نمبر : (۳۷۱۲) .

د الحاد دوهم ډول :

چې د الله پاک نومونه د مخلوقاتو د نومونو په څیر وگرځوي ، لکه اهل التشبیه چې کوم ناوړه چلند د الله پاک په نومونو کې کوي .

د الحاد دریم ډول :

الله پاک په داسې نوم نومول چې الله پاک پرې خپله خپل ځان نه وي نومولی ، لکه نصرانیان چې ورته (اب) وايي، یا لکه فلاسفه چې ورته (علة فاعله) وايي او وړاندې مو وویل چې د الله پاک نومونه توقیفی دي ، د قرآني او نبوي دلیل پرته به هېڅ څوک هم الله پاک په بل نوم نه نوموي .

د الحاد څلورم ډول :

د الله پاک له نومونو څخه د بتانو لپاره نومونه اشتقاق کول لکه کوم چلند چې مشرکانو کې و چې د (عزی) نه یې (عزیز) له (منان) یې (منات) او... اشتقاق کېږي وو .

ټول هغه انواع چې په الحاد نومول کېږي او د الله پاک په نومونو کې ترې تغیر او تبدیل لازمېږي ، د قرآني ایتونو او نبوي حدیثونو له مخې په ښکاره دلالت حرام او ناروا دي .

د شرعي دلیلونو له مخې ځینې الحاد کفر او ځینې یې شرک او... بلل کېږي

د الله پاک د
صفتونو هکله
قواعد او ضوابط

① لومړۍ قاعده

د الله پاک صفتونه ټول د کمال صفتونه دي لکه: حیاة، قدرت، سمع، بصر، رحمت، عزت، حکمت، علو، عظمت، او...، هېڅ راز عیب او نقص پکې شتون نه لري. چې کله هم په صفت کې نقص او عیب وي، هېڅکله یې ثبوت د الله پاک په حق کې جواز نه لري، لکه: جهل، نسیان، عجز، روندوالی، کونوالی او...

② دوهمه قاعده

د الله پاک له اسماءو شخه د صفتونو باب ډېر زیات وسیع دی، په دې معنی چې هر اسم صفت ته متضمن وي چې د صفت اشتقاق ورشخه کېدای شي او صفتونه یواځې د الله پاک د افعالو پورې تعلق لري، د الله پاک افعال داسې انتهائ نه لري لکه څنګه چې یې اقوال انتهائ نه لري.

د مثال په توګه: الله پاک فرمایي: **(إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ)** (۱)

د ایت په رڼا کې مونږ الله پاک لره د بطش صفت ثابتوو، خو د باطش اسم ورله نه ثابتوو.

③ دریمه قاعده

د الله پاک صفتونه په دوه تقسیمه دي:

ثبوتیه، سلبيه.

○ **ثبوتیه** هغه صفتونو ته ویل کېږي چې الله پاک خپل ځان لپاره په قرانکریم کې او یا ورله د هغه رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې ثابت کړي وي.

ټول د کمال صفتونه دي چې یو یې هم د نقص او عیب صفت نه دی.

○ **سلبيه** صفتونه هغې ته ویل کېږي چې الله پاک له خپل ځان نه په قرانکریم کې او یا ورشخه د هغه رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې نفي کړي وي.

(۱) سورت بروج: ۱۴.

لکه : مرکب ، خوب ، جهل ، نسیان او

④ خلورمه قاعده

ټول ثبوتیه صفتونه د مدح او کمال صفتونه دي ، څومره چې د صفتونو دلالت اضافه کېږي هومره د موصوف کمال زیاتېږي .

سلبیه صفتونه زیاتره په دريو حالتونو کې ذکر کېږي :

☞ د سلبیه صفت لومړی حالت : د الله پاک په دې قول کې د عموم کمال بیان چې

الله پاک د نقص صفتونه نه لري : (**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**)^(۱)

او په دې قول کې چې (**وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ**)^(۲)

☞ د سلبیه صفت دوهم حالت : د هغې دعوایانو نفي کول چې مشرکانو په الله پاک

باندې دروغ تړلي دي ، الله پاک فرمایي : (**أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا * وَمَا يَنْبَغِي**

لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا)^(۳)

☞ د سلبیه صفت دریم حالت : د معلوم شي له وجي د الله پاک د کمال په اساس د

نقص او عیب وهم منع کول .

لکه الله پاک فرمایي : (**وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا**

مَسْنَا مِنْ لُغُوبٍ)^(۴)

⑤ پنځمه قاعده

ثبوتیه صفتونه په دوه ډوله دي :

ذاتیه صفتونه او فعلیه صفتونه .

(۱) سورت شوری : (۱۱) .

(۲) سورت اخلاص : (۵) .

(۳) سورت مریم : (۹۱ - ۹۲) .

(۴) سورت ق : (۳۸) .

○ **ذاتیہ صفتونه** دېته ویل کېږي چې الله پاک ورباندې همېشه لپاره متصف وي، لکه علم، قدرت، سمع، بصر، عزت، حکمت، علو، عظمت.

هېره دې نه وي چې ټول خبري صفتونه په دې نوعه کې شاملېږي، لکه: وجه، یدين، سترگې، او داسې نور.

○ **فعلي صفتونه** هغې ته ویلای شي چې د الله پاک د مشیئت اړوند وي، که یې وغواړي کوي یې او که یې وغواړي نه یې کوي، لکه: استواء علی العرش، د دنیا اسمان ته نزول او داسې نور....

⑥ شپږمه قاعده

د الله پاک د صفتونو د ثبوت په مهال له دوو شیانو څخه ځان ژغورنه لازم ده:

☞ تمثیل.

☞ تکلیف.

○ تمثیل د الله پاک ثابت شده صفتونو باندې د مخلوق د صفتونو په شان عقیدې ساتلو ته ویلای شي په دې معنی چې د الله پاک صفتونه د مخلوق د صفتونو په څیر وګڼي دا عقیده د کفر عقیده ده.

دومره ده چې تمثیل او تشبیه منځنی توپیر عموم او خصوص لري، په دې معنی چې هر تمثیل تشبیه ده خو هر تشبیه تمثیل نه ده.

له همدغې کبله الله پاک په قرآن کریم له خپل ځان مماثل نفي کړی دی چې (لَیْسَ

کَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۱)

○ تکلیف د الله پاک د صفتونو څرنگوالي بیانولو ته ویل کېږي.

⑦ اوومه قاعده:

د الله پاک ټول صفتونه توقیفي دي، عقل لپاره ورپکې هېڅ راز دخل او مجال نشته،

(۱) سورت شوری: (۱۱).

معنی دا ده چې د الله پاک صفتونه به څوک په عقل نه ثابتوي چې دا صفت ځکه ثابتوم چې زما عقل یې مني او دا ځکه نه ثابتو وم چې زما عقل یې نه مني ، نا بلکې د الله د صفتونو د ثبوت معیار قراني ایتونه او نبوي حدیثونه دي .

الله پاک لره به هغه صفتونه ثابتیدای شي چې الله پاک یې خپله ځان لپاره په قرانکریم کې ثابت کړيوي ، او یا ورله د هغه پیغمبر محمد ﷺ ثابت کړي وي . هر هغه صفت چې قرانکریم د الله پاک په حق کې د ثابت کړی وي ، درې وجهې لري :

☞ په ثابت شوي صفت تصریح کول ، لکه : عزت ، قوت ، بطش ، وجه ، یدین ..

☞ له ثابت شوي صفت نه الله پاک لره اسم ثابتول لکه : مغفرت نه الله پاک لره د غفور اسم ثابتول .

☞ د ثابت شوي صفت په فعل یا هغه څه چې دغه صفت ورباندې دلالت کوي تصریح کول ، لکه : په

(الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) ^(۱) کې د استواء صفت .

یا په (يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا) ^(۲) کې د نزول صفت .

په (أَنَا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُتَّقِمُونَ) ^(۳) کې د انتقام صفت .

(۱) سورت طه : (۵) .

(۲) صحیح البخاري حدیث نمبر : (۱۱۴۵) .

(۳) سورت سجده : (۲۲) .

توحید الاسماء والصفات د عقل او نقل په اعتبار سره

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّنَا وَسَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ، وَبَعْدُ:

مونږ تاسو ته د سلفو صالحينو د عقیدې تشریح او توضیح غواړو ، غواړو چې د توحید الاسماء والصفات اړوند لاره پسي مزیده نوره هم پرفینده او ښه وځلېږي . لومړی : تاسو باید په دې وپوهېږئ چې د توحید الاسماء والصفات په موضوع کې ننوتل ، دا موضوع ډېره څېړل ، په دې موضوع کې ژور نظر کول او په هکله یې ډېرې پوښتنې کول سلفو صالحينو له هغې بدعاتو څخه شمیرلي دي چې پایلې یې ډېرې ستونزمنې دي .

تاسو په دې ښه وپوهېږئ چې د هغې ایتونو څیړنه چې په قران کریم کې د الله پاک د اسماء او صفتونو په اړه غږېدلې دي ، قران کریم پرې داسې دلالت کوي چې دغه ایتونه په درې بنسټونو ولاړ او مرکز دي .

که هر چا دغه درېو شیانو ته غاړه کېښوده ، په دروسته معنی یې د حق فرمانبرداري وکړه او د هغې سالمې عقیدې څښتن جوړ شو چې په کومه عقیده نبی کریم ﷺ او د هغه ملګري او نور سلف صالحین وو .

او که چا له دغې درې بنسټونو څخه یو اساس هم پرېښود او غاړه یې ورته په سمه معنی کې نه ښوده ، نو بې لارې او په ناسمه روان دی . په دغې درېو اړو اساسونو باندې قران کریم ښکاره دلالت کوي .

لومړی اساس

له ګردو مخلوقاتو سره له تشبیه او تمثیل څخه الله پاک منزّه او پاک کړئ ، هغه له هېڅ شی سره مه مشابه کوي ، د الله پاک ثابت صفتونه د مخلوق د صفتونو په څېر مه

کېنې، په دې اصل باندې د الله پاک دا قول دلیل دی (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) (۱)

ژباړه: د الله پاک په شان هېڅ شی نشته دی او هغه اورېدونکی او لیدونکی دی.

او الله پاک فرمایي: (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) (۲)

ژباړه: او د الله پاک سره هېڅ څوک مساوي او همنامی نشته.

او الله پاک فرمایي: (فَلَا تَصْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ) (۳)

ژباړه: تاسو الله پاک لره د مشابهت مثالونه مه بیانوی.

دوهم اساس

په ټولو هغه څه باندې بې له شک او شبهې ایمان لرل چې الله پاک خپل ځان لپاره خپله ثابت کړې دي، ځکه چې د الله رب العلمین په ذات باندې د الله پاک نه بل هېڅ څوک بڼه نه پوهیږي، الله پاک فرمایي: (أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ) (۴)

ژباړه: ایا تاسو ډېر بڼه پوهه یاست که الله پاک؟

او د الله پاک په هغې صفتونو کلک ایمان لرل چې ورله نبي ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې ثابت کړې وي، ځکه چې د الله پاک په ذات باندې له هغه څخه وروسته د هغه خور. پیغمبر محمد ﷺ ډېر بڼه پوهیږي، الله پاک د نبي ﷺ په حق کې فرمایي: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ) (۵)

ژباړه: او دغه پیغمبر له خپل ځان نه خبرې نه کوي، نه دغه دغه مکر وحي ده چې ورته

(۱) سورت شوری: (۱۱).

(۲) سورت اخلاص: (۴).

(۳) سورت نحل: (۷۴).

(۴) سورت بقره: (۱۶۰).

(۵) سورت نجم: (۳-۴).

کېدای شي .

په هر مکلف لازم دي چې د الله پاک په هغې صفتونو ایمان ولري چې الله پاک دخپل ځان لپاره ثابت کړي دي او یا ورله د هغه رسول ﷺ په صحیحو او صحیحو حدیثونو کې ثابت کړي وي او د ثبوت سره سره به الله پاک د کړد مخلوق له مشابهت څخه پاک او منزّه بولي .

او که څوک له دې دوو اصلونو څخه یو اصل هم انحلال کړي ، نو د بې لارۍ او کمراهۍ په گندو کې پرېوت ، ځکه هغه انسان چې د لویو اسمانونو او ځمکو د رب په وړاندې د افراط او زیاتې لمنه ټینګه ونیسي او بیا د الله پاک په ذات باندې د دې جرات وکړي او ټول صفتونه چې هغه د ځان لپاره خپله ثابت کړي وي او دا یې ترې بېرته نفي کړي ، نو دغه انسان سالم نه بلکې ظالم دی .

ځکه الله رب العلمین خو دخپل ځان لپاره د کمال او کبریاء صفتونه ثابتوي او دغه لیونی انسان د دومره جهالت سره د الله پاک مخې ته ودريږي او ورته وایي : په کومو صفتونو چې تا خپل ځان موصوف کړی دی ستا د شان سره مناسب نه دی ، ځکه چې پلانکی پلانکی نقص ترې لازمیږي ، زه ستا د دغې ثابتو صفتونو تاویل کوم ، صفت او معنی دواړه لغوه کوم او په بدل کې یې تا لره نور داسې صفتونه ثابتوم چې په قران کریم او نبوي حدیثونو کې هېڅ وجود نلري .

سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ

په ځانکېرې توګه هغه څوک چې په دې زعم رهي دي چې د الله تعالی صفتونه د مخلوق د صفتونو په شان دي ، دغه انسان لیونی ، جاهل ، ملحد او بې لارې دی .
او د چا ایمان چې د الله په صفتونو پیاوړی وي ، د مخلوق له صفتونو څخه یې منزّه بولي ، دغه انسان مؤمن ، مسلمان او د تشبیه او تعطیل د هلاکونکو شبهاټو له رنځ څخه بري او روغ رمت دی .

په دغه څېر د الله پاک په صفتونو باندې ایمان لرل د الله پاک د دې قول تحقیق دی

چې (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ).

په دې ایت کې ډېر لوی تعلیم دی ، دې ایت ټولو رامنځ ته شوو اشکالاتو ته ځواب ویلی دی او د الله پاک د اسم او صفتونو اړوند شبهات یې حل او فصل کړي دي .
 ځکه الله پاک د (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) نه وروسته فرمایي (وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) نو کله چې (سَمِعَ) او (بَصَرَ) په دې معنی چې کتل او اورېدل دي حالانکه چې په دې اوصافو باندې نور حیوانات هم موصوف دي ، داسې ښکاري چې الله رب العلمین په وروستني او مخکني جمله کې دېته اشاره کوی چې مخلوق هم (سَمِعَ) او (بَصَرَ) لري ، داسې نه چې څوک له الله پاک نه (سَمِعَ) او (بَصَرَ) نفي نه کړي ، په دې دلیل او دعوه چې حادث – مخلوق – هم (سَمِعَ) او (بَصَرَ) لري او یا له ثبوت څخه تشبیه لازمېږي ، نا بلکې په مخلوق دا واجب دي چې د الله رب العلمین لپاره (سَمِعَ) – اورېدل – او (بَصَرَ) – کتل – ثابت کړي ، په دې اساس او بنیاد چې (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) .

نو الله پاک لره داسې صفتونه شته چې د هغه دکمال او جلال سره ښایيږي او د مخلوق لپاره هم صفتونه شته چې د مخلوق د عجز او حالت سره سم دي .
 او د دواړو خواو صفتونه حق او ثابت دي هېڅ شک او شبهه پکې نشته .
 مګر دومره خبره ده چې د ځمکو او اسمانونو د رب صفتونه له دې نه ډېر اعلی او اکمل دي چې د مخلوق د صفتونو سره دې مشابهت وځوري .
 که څوک له الله رب العلمین څخه داسې صفتونه نفي کړي چې هغه د خپل ځان لپاره ثابت کړي وي ، دغې انسان خپل ځان د الله پاک نه د الله پاک په ذات ځان ډېر زیات پوهه وکړ څو .

سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ

او څوک چې دا کپمان کوی چې د الله پاک صفتونه د مخلوق د صفتونو په شان دي او ورسره مشابه دي ، لږ مخکې مو وویل چې دغه انسان بې لارې ، ملحد او لیونی دی .

دغه انسان د الله پاک د دې قول په حکم کې چې د مشرکانو اړوند دی هم داخلېږي)

تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * اِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ (۱)

ژباړه : لوږه په الله چې مونږ په بنکاره بې لارۍ کې وو ، کله چې مونږ تاسې د رب العلمین سره برابرولئ .

او څوک چې الله رب العلمین د مخلوق سره یو شان بولي هغه لیونی دی .

تاسو باید په دې هم وپوهېږئ چې متکلمین هغه خلک دي چې په علم الکلام کې سم دم ننوتې دي ، د منطقي قیاسونو په بنسټ یې د عقلی دلائلو په نوم ځېنې دلائل رامنځ ته کړي ، د دغې دلائلو په اساس یې د الله ټول ثبوتی صفتونه شپږ قسمونو ته په دې ډول تقسیم کړل : صفات نفسی ، صفات معنی ، صفات معنویه ، صفات فعلیه ، صفات سلبيه ، صفات جامعه .

او د صفتونو نورو پاتې ډولونه اعتباري امور وبلل چې په خارج کې وجود نه لري ، دا قاعده یې د ټولو رامنځ ته شوې اشکالاتو اصل او د کمراهۍ بنکاره سبب وګرځېد .
وسمهال به د متکلمینو په هغې تقسیم څېړنه پېل کړو چې هغوی په قران کریم کې د صفتونو د ایتونو اړوند کړی دی ، سره له دې چې په دغې صفتونو الله پاک هم موصوف دی او مخلوق یې هم ورباندې موصوف کړی دی ، د خالق صفتونه هم حق او رښتیا دي او د مخلوق صفتونه هم حق او رښتیا دي ، خو د خالق پروردګار او د مخلوق د صفتونو ترمنځ هېڅ راز مشابهت او ورته والی نشته ، ځکه چې د الله پاک صفتونه د هغه د مقدس ذات سره وړ او مناسب دي او د مخلوق صفتونه د هغوی د عجز او افتقار سره مناسب دي .

د خالق او د مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره توپیر او فرق دی څومره توپیر چې د خالق ذات او د مخلوق ذات ترمنځ دی .

(۱) سورت شعراء : (۹۷ - ۹۸) .

اما هغه خبره چې نن سبا د مسلمانانو ترمنځ په بېلابېلو سیمو کې تر غوړ کيږي چې
یک او یواځې هغوی اووه صفتونه د الله پاک په حق کې ثابتوي او په صفات المعاني
یې نوموي، خو د دغې سره د نورو صفات معانیو نه انکار کوي .

د دوی په اصطلاح صفات معانیو هغې ته ویل کيږي چې :

په وجود یې معنی دلالت کوي او دغه صفت قائم بالذات وي .

هغه صفات معانی چې هغوی پرې اقرار کوي اووه صفتونه دي ، چې په لاندې توګه
یې یادونه کيږي :

قدرت ، اراده ، علم ، حیاة ، سمع ، بصر ، کلام .

باقی نور ټول صفات معانی یې له الله پاک څخه نفی کړي دي چې په راروانو کړنښو
کې یې مزیده تفصیلي څېړنه ، دغه مسئله به د الله پاک د کتاب د قرآني ایتونو په رڼا
کې واضحه کړو .

معتزله بیا له دغې اووه صفتونو څخه هم منکر دي له دغې صفتونو څخه یواځې احکام
ثابتوي او بس ، هغوی وايي : الله پاک قادر دی خو پخپل ذات ، سمیع دی خو پخپل
ذات او

نو معتزله د تعدد قدیم نه د تبسټي له کبله (سمع ، بصر ، حیاة ، علم ...) نه ثابتوي .

د معتزلو د دغې درېغ تناقض او څرګنده ګمراهي هر عاقل ته په ډاګه ده .

چې کله یو ذات پورې علم قائم نه شی له علم پرته ورته عالم ویل ناشوني دي ، د
دې تناقض اړوند ژورې عقلي څېړنې ته هېڅ اړتیا نشته .

صفات معنویه او پر هغې بحث او څېړنه

چې کله ستاسو عقل ته تېره څېړنه یو څه اندازه بڼگته شوه ، اوس به په هغې صفتونو خبرې اترې وکړو چې هغوی پرې اقرار کړی دی او په ثبوت یې قایل دي .
مونږ وايو: (۱)

۱- : الله لره د (**قدرت**) په صفت هغوی قائل دي او پرې یې موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : (**ان الله على كل شيء قدير**) (۲)

ژباړه : یقینا چې الله پاک په هر څه قدرت لرونکی دی .
مونږ هم په قطع او جزم وایو چې الله پاک د قدرت په صفت موصوف دی څنګه چې د هغه د شان او کمال سره بنائېږي .

همدغه شان الله پاک خپل مخلوق هم د قدرت په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي (**الا الذين تابوا من قبل ان نتدروا عليهم فاعلموا ان الله عفو رحيم**) (۳)
ژباړه : مګر هغه کسان چې توبه وباسي مخکې له دې چې تاسې پرې برلاسي شئ .
الله پاک په دې ایت کې د مخلوق لپاره هم قدرت ثابت .

او دا زمونږ عقیده ده چې په قران کریم ټول هر څه حق او رښتیا دي ، الله پاک داسې حقيقي قدرت لري چې څنګه یې د کمال او جلال سره بنائېږي او مخلوق یې هم حقيقي قدرت لري چې څنګه د هغوی د حال ، فناء عجز او افتقار سره مناسب دی .
د خالق او مخلوق د قدرت د دواړو صفتونو ترمنځ دومره توپیر او فرق دی څومره فرق او توپیر چې د خالق ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی ، دومره فرق د صفتونو د

(۱) معنوی صفتونه دوی هغې ته وايي چې د عدم او وجود ترمنځ وي چې له جملې څخه یې دغه اووه صفتونه دي چې شیخ رحمته الله علیه یې یادونه کړېده او دارنگه عقاید د متکلمینو د حماقتونو نمونې دي . ژباړن .

(۲) سورت بقره : (۲۰) .

(۳) سورت مائده : (۳۴) .

ثبوت لپاره بسنه کوي .

۲- ۳ - : په قران کریم کې الله پاک خپل ځان په ډېرو ایتونو کې په (**سمیع او**

بصیر) موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي (**إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ**)^(۱)

ژباړه : یقینا چې الله پاک اورېدونکی او لیدونکی دی .

او فرمایي : (**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**)^(۲)

ژباړه : د الله پاک په څېر هېڅ شی نه شته او هغه لیدونکی او اوریدونکی دی .

او د دغې سره یې خپل مخلوق هم په (**سمیع او بصیر**) موصوف کړی دی ، الله پاک

فرمایي : (**أَنَا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا**)^(۳)

ژباړه : مونږ انسان له مختلطې نطفې څخه پیدا کړی دی چې له یو حالت نه مو بل

حالت ته بوتو او بیا مو هغه اوریدونکی او لیدونکی وکړو .

او الله پاک فرمایي : (**أَسْمِعُ بِهِمْ وَأَبْصُرُ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ**

مُبِينٍ)^(۴)

ژباړه : په هغه ورځ چې دوی مونږ ته راشی دوی به څومره بڼه اوریدونکي او

لیدونکي وي .

او څه چې په قران کریم کې دي ټول رښتیا او حق دي ، مونږ پکې هېڅ شک او

شبهه نه لرو ، الله پاک حقیقی (**سمع او بصر**) لري چې څنګه د هغه د جلال او کمال

سره ښائیږي او مخلوق هم حقیقی (**سمع او بصر**) لري چې څنګه د هغوی د حال ،

عجز، فناء او فقر سره مناسب او ښائیږي .

(۱) سورت مجادلة : (۱) .

(۲) سورت شوری : (۱۱) .

(۳) سورت دهر : (۲) .

(۴) سورت مریم : (۳۸) .

د خالق او مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د خالق او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره دی .

۴- : الله پاک خپل ځان د (حياة) په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي :

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ (۱)

ژباړه : په هغه ژوندي ذات بروسه ولره چې نه مړ کېږي .

او الله پاک خپل مخلوق هم د (حياة) په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي :

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ .. (۲)

ژباړه : او مونږ هر ژوندي څېز له اوبو څخه پیدا کړی دی ، دوی ولې ایمان نه لري .

او بیا فرمایي : **(وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا)** (۳)

ژباړه : او سلام دې وي په هغه باندې په هغه ورځ چې ورپکې پیدا شوی و او په هغه

ورځ چې ورپکې به مړ کېږي او په هغه ورځ چې به ورپکې ژوندي راپاڅېږي .

او الله پاک فرمایي : **(يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ**

بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تَخْرُجُونَ) (۴)

ژباړه : الله پاک ژوندي له مړي څخه راوباسي او مړی له ژوندي څخه راوباسي ، له

مړینې (وچکالی) وروسته ځمکه رازرغونوي ، همداسې به تاسو هم راپورته کړی

شئ .

او په قاطع ډول وایو چې : د الله پاک لپاره د (حياة) صفت شته او حقيقي صفت دی

څنګه چې د الله پاک د کمال او جلال سره بنائېږي .

(۱) سورت فرقان : (۵۸) .

(۲) سورت انبياء : (۳۰) .

(۳) سورت مریم : (۱۵) .

(۴) سورت روم : (۱۹) .

د مخلوق لپاره هم د (حیاء) صفت شته دی څنګه چې د دوی د حال ، عجز او فناء سره مناسب دی .

د خالق او د مخلوق د (حیاء) د صفت ترمنځ دومره ډېر منافات او فرق دی ، څومره فرق چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی .

۵ - : الله پاک ځان د ارادې په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : (**فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ**)^(۱)

ژباړه : الله پاک ډېر ښه کونکی دی د هغه کار چې هغه یې وغواړي .

او فرمایي : (**اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ**)^(۲)

ژباړه : یقیناً چې د الله پاک امر چې د څه شی اراده وکړی نو ورته ووايي چې شه نو هغه شی موجود شي .

او الله پاک خپل ځېنې مخلوق هم د ارادې په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : (**اِنْ يَّرِيدُوْنَ اَلَا فِرَآءَ**)^(۳)

ژباړه : دوی اراده نه لري مګر د تېښتې .

او فرمایي : (**ثُرَيِّدُوْنَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيْدُ الْاٰخِرَةَ**)^(۴)

ژباړه : ایا تاسو د دنیا متاع اراده لرئ او حالانکه الله پاک له تاسو څخه د اخرت اراده لري ؟

او فرمایي : (**يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِئُوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمِّمٌ نُّوْرِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُوْنَ**)^(۵)

(۱) سورت بروج : (۱۶) .

(۲) سورت يس : (۸۲) .

(۳) سورت احزاب : (۱۳) .

(۴) سورت انفال : (۶۷) .

(۵) سورت صف : (۸) .

ژباړه : دوی اراده لري چې د الله پاک نور (رڼا) د خولې په پوکو مړه کړي او الله هرومرو خپله رڼا بشپړه کونکی دی که څه هم کافران یې پسند نه بولي .
او په دې کې شک نشته چې د الله پاک لپاره حقيقي اراده شته دی ، څنګه چې د هغه د کمال او جلال سره ښائیږي .

او د مخلوق لپاره هم حقيقي اراده شته څنګه چې د دوی د حال ، عجز ، فناء او افتقار سره مناسب او ښائیږي .

څومره فرق او منافات چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی ، دغه اندازه فرق د خالق د ارادې د صفت او د مخلوق د ارادې د صفت ترمنځ هم دی .

۶ - : الله پاک خپل ځان د (علم) په صفت موصوف کړی دی ، الله فرمایي : **وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ** (۱)

ژباړه : او الله پاک په هر شي پوهه او دانا دی .

او فرمایي : **لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ** (۲)

ژباړه : لکن الله پاک ګواهي ورکوي په هغه څه چې په تا باندې یې د خپل علم سره نازل کړي دي .

او فرمایي : **فَلْتَقِصْنَ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ** (۳)

ژباړه : خامخا به مونږ دوي ته د علم سره بیان وکړو او د دوی له اعمالو څخه مونږ غائب (نا خبره) نه یو .

او الله پاک خپل ځینې مخلوق هم په علم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : **قَالُوا**

(۱) سورت تغابن : (۱۱) .

(۲) سورت نساء : (۱۶۶) .

(۳) سورت اعراف : (۷) .

لَا تَوَجَلْ اَنَا نَبَشْرُكَ بَعْلَامِ عَلِيمٍ (۱)

ژباړه: ملائکو ورته وویل: مه وپېرېده، مونږ درته په پوهه (دانا) هلک زېری درکوو.

او الله پاک فرمایي: (وَ اِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَّا عَلَّمْنَاهُ) (۲)

ژباړه: او یقینا هغه د لوی علم څښتن و چې مونږ ورته ورکړی و.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې د رب کائنات لپاره حقيقي علم شته او هغه پرې موصوف دی، ځنګه چې دهغه د جلال او کمال سره لائق او بنائېږي.

او د مخلوق لپاره یې هم حقيقي علم شته چې ځنګه د هغوی د افتقار، عجز، حال او فناء سره لائق او بنائېږي، د خالق رب کائنات د حقيقي علم او د مخلوق د حقيقي علم ترمنځ دومره منافات او فرق دی لکه څومره توپیر چې د خالق لایزال او د مخلوق د ذات ترمنځ دی.

۷ - : الله پاک خپل ځان د (کلام) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

وَ كَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيْمًا (۳)

ژباړه: او الله پاک خبرې کړې دي موسی عَلَيْهِ السَّلَام سره په خبرو کولو سره.

او الله پاک فرمایي: (فَاَجْرُهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ) (۴)

ژباړه: کافر ته تر هغه امن ورکړه تر څو د الله پاک کلام او خبرې واوري.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د (کلام) په صفت موصوف کړی دی، الله فرمایي:

فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِيْنٌ اٰمِيْنٌ (۵)

(۱) سورت حجر: (۵۳).

(۲) سورت يوسف: (۶۸).

(۳) سورت نساء: (۱۶۴).

(۴) سورت توبه: (۶).

(۵) سورت يوسف: (۵۴).

ژباړه : چې کله یې ورسره خبرې اترې وکړې نو باچا ورته وویل ته مونږ سره نن نه وروسته پاتې کېدونکی او په رازونو امین یې .

او فرمایي : **(الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ)** ^(۱)

ژباړه : مونږ ورته نن ورځ په خولو مهرونه لکړو او مونږ سره به د دوی لاسونه خبرې وکړي .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې د الله پاک لپاره حقيقي کلام شته چې څنګه د هغه د کمال سره لائق او بنائېږي .

او د مخلوق لپاره هم حقيقي کلام شته څنګه چې د دوی د عجز، افتقار ، حال او فناء سره بنائېږي .

د خالق تعالی د حقيقي کلام او د مخلوق کلام ترمنځ دومره توپیر دی لکه څومره توپیر او منافات چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی .

دغه تېره څېړنه چې تاسو د کومو صفتونو اړوند واورېده دېته هغوی صفات معنويه وايي چې د قرآن کریم ایتونو پرې الله پاک هم موصوف کړی دی او مخلوق یې ورباندې هم موصوف کړی دی او دا خبره په هېڅ عاقل پټه نده چې د الله پاک ټول صفتونه حق او رښتیا دي چې څنګه د هغه د بڼې او کمال سره لائق او بنائېږي .

او د مخلوق لپاره هم حقيقي صفتونه شته دی چې څنګه د هغوی د فقر ، عجز او فناء سره مناسب دي .

او د صفتونو ترمنځ دومره فاصله ده څومره فاصله چې د ذواتو ترمنځ ده .

اوس مهال به په هغه صفتونو رڼا واچوو چې دوی ورته صفات سلبيه وايي .

(۱) سورت یس : (۶۵).

د متکلمینو په نېز سلبي صفتونه
او په هغې علمي څېړنه

سلبي صفت هغې ته ویلای شي چې په عدم محض دلالت کوي^(۱) موخه یې ورڅخه دا ده چې له الله پاک څخه داسې صفتونه نفي کول چې د شان سره یې نه ښائېږي، پرته له دې چې صفت دې د ذات پورې قائمې وجودي معنی باندې دلالت وکړي. د دې مذهب لارویانو سلبي صفتونه پنځه تقسیمه کړي دي چې شپږم نلري او د سلبي صفتونو دغه ډولونه په دې توګه دي:

قدّم، بقاء، مخالفة الخلق، وحدانیت، غنی مطلق.

هېره دې نه وي چې (غنی مطلق) ته (قیام بالنفس) هم وایي، له دې عبارت یې موخه دا ده چې الله پاک له (حیز، جهت او محل) نه غني دی.

د هغوی د دې خبرې له پېژندو وروسته باید په دې هم پوهه شئ چې متکلمینو د الله پاک په حق کې د (قدّم او بقاء) صفتونه ثابت کړي دي، په دې زعم چې دغه دواړه صفتونه الله پاک خپل ځان لپاره په دې قول کې ثابت کړي دي چې (هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ...)^(۲)

ژباړه: الله پاک اول دی (څوک ترې مخکې نه و) او اخر دی (وروسته ترې څوک نشته دی).

او (قدّم) د عقیدې په اصطلاح کې (سلب العدم السابق) یعنی د مخکني شتوالي ته ویل کېږي خو دومره ده چې (قدّم) له (ازل) څخه خاص دی.

حکّه (ازل) هغې ته ویل کېږي چې پیل او افتتاح ونه لري که هغه وجودي وي لکه د

(۱) عدم محض دېته ویل کېږي چې بالکل نه وي. ژباړن.

(۲) سورت حدید: (۳).

الله پاک ذات او د هغه صفتونه او که عدمي وي لکه ما سوی د الله نه نور ټول حوادث . د متکلمینو په نېز (**قَدَم**) هغه ته ویل کیږي چې پیل او افتتاح ونه لري په دې شرط چې وجودي وي لکه د الله پاک ذات چې د کمال او جلال په صفتونو موصوف دی . اوس به په هغې صفتونو نظر واچوو چې دوی الله پاک لره ثابت کړي دي لکه (**قَدَم** او بقاء) اګر که ځینې علماء د الله پاک په (**قَدِيم**) موصوفول بد هم کيږي چې لږ څه وروسته یې توضیح راروانه ده :

الله پاک خپل مخلوق په (**قَدَم**) موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : **قَالُوا تَاللّٰهِ اَنْتَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ** (۱)

ژباړه : بچو یې ورته وویل : په الله سوکند چې تروسه ته په مخکنۍ کپراهی کې یې او الله پاک فرمایي **وَالْقَمَرَ قَدَرْتَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ اَعَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ** (۲) ژباړه : او سپوږمۍ لپاره مو منزلونه مقدر کړي دي تر دې چې د خرما د مخکنۍ (زړې) څانګې په شان شي .

او الله پاک خپل مخلوق د بقاء په صفت هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : **وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ** (۳)

ژباړه : او مونږ د نوح **عَلَيْهِ السَّلَام** اولاده باقي پاتې کیدونکې وګرځوله . او الله پاک فرمایي : **مَا عِنْدَكُمْ يَنْقَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ** (۴) ژباړه : هغه څه چې تاسو سره دی فاني او ختمېدونکي دي ، او څه چې د الله پاک سره دي تل باقي پاتې کیدونکي دي .

(۱) سورت یوسف : (۵۸) .

(۲) سورت یس : (۳۹) .

(۳) سورت شعراء : (۷۶) .

(۴) سورت نحل : (۹۶) .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې کوم صفتونه الله پاک د خپل ځان لپاره ثابت کړي دي حق او رښتیا دي او د هغې صفتونو ضد او منافي دي چې په کومو صفتونو یې مخلوق موصوف کړی دی .

دومره ده الله پاک خپل ځان په قرآن کریم کې د (قَدَم) په صفت نه دی موصوف کړی او ځینو سلفو صالحینو هم د الله پاک په حق کې دا وصف بد کپلی دی چې هغه پری نه شي موصوف کېدای .

حکمه له دغې صفت څخه دا تاثیر پری چې الله پاک مسبوق بالعدم دی .
نعود بالله ثم نعود بالله .

لکه څنګه چې په دې ایتونو کې مخلوقاتو ته اشاره شوېده چې دوی هم مسبوق بالعدم وو : (كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ) (اَنْتَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ) (اَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ الْاَقْدَمُونَ) .
خو ولې ځینو علماوو ظناً دا ثابته کړېده چې په دې معنی باندې حدیث وارد دی او د الله پاک صفت جوړېدای شي .

خو ځینې نور بیا وایي : د دې صفت بالکل ثبوت نشته او کوم چې د (اُولَئِكَ) او (اٰخِرِيَّتِ) صفتونه دي چې الله پاک ورباندې خپله خپل ځان موصوف کړی دی چې (هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ)^(۱)

نو په دې صفت یې مخلوق هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : (اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِيْنَ * ثُمَّ تَتَّبِعُهُمُ الْاٰخِرِيْنَ)^(۲)

ژباړه : ایا مونږ اولني خلک نه دي هلاک کړي ؟ د جرمنونو په سبب باندې ، بیا مونږ وروستني مجرمان د هغوی پسې ورليږوو او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی د هغه د جلال او کمال سره لائق دی .

(۱) سورت حدید : (۳) .

(۲) سورت مرسلات : (۱۶) .

او د مخلوق لپاره هم (اولیت) او (اخریت) شته لکه څنګه چې د هغوی د حال، عجز، فنا، او افتقار سره مناسب دی.

د تېر په څېر الله پاک خپل ځان د (وَأَحَدٍ) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي: **(وَاللَّهُمَّ إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ)** (۱)

ژباړه: او ستاسو معبود یو معبود دی، له هغه پرته بل برحق معبود نشته دی او هغه عام او خاص مهربان دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د (وَأَحَدٍ) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي: **(يُسَبِّحُ بِمَاءٍ وَاحِدٍ)** (۲)

ژباړه: چې په یو ډول اوبو خړوبولی شي.

همدغه شان الله پاک خپل ځان د (غَنِي) په صفت هم موصوف کړی دی، الله پاک د ځان اړوند فرمایي: **(فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ)** (۳)

ژباړه: په یقین سره چې الله پاک بی پروا او ستاڼلی شوی دی.

او الله فرمایي: **(فَكْفُرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ)** (۴)

ژباړه: هغوی کفر وکړ او له فرمانبردارۍ څخه یې سرغړونه وکړه او الله پاک تری بی پروا شو، الله پاک بی پروا او ستاڼلی شوی ذات دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د (غَنِي) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي: **(وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ)** (۵)

(۱) سورت بقره: (۱۶۳).

(۲) سورت رعد: (۴).

(۳) سورت ابراهیم: (۸).

(۴) سورت تغابن: (۶).

(۵) سورت نساء: (۶).

ژباړه : او هغه څوک چې مالداره – بی پروا – وی نو ځان دې دیتیم د مال نه وساتي .
 متکلمین دې ته سلبي صفتونه وایي چې قران کریم پرې خالق تعالی او مخلوق دواړه
 موصوف کړي دي او په دې کې شک نشته چې په کوم صفت خالق پروردگار
 موصوف دی ، د هغه کمال او جلال سره بنائېږي او په کوم صفت چې مخلوق
 موصوف شوی دی ، د هغوی د فناء ، عجز او افتقار سره لائق او بنائېږي .

د اووه ګونو صفتونو څېړنه

اوس مهال به په هغې صفتونو علمي رڼا او بحث مباحثه وکړو چې هغوی ورته معنویه صفتونه وایي، د بېلګې په توګه هغوی وایي: الله قادر، عالم، حی، مرید، سمیع، بصیر، او متکلم ذات دی.

د مخکنۍ څېړنې په رڼا کې د دغې اووګونو صفتونو ثبوت الله پاک په دغې صفتونو توصیفول دي.

د (معنوي حالت) د ثبوت په خاطر متکلمین اړتیا ویني تر څو دغه صفتونه ثابت کړي په دی ګومان چې (حالت معنوی) د عدم او وجود ترمنځ ثبوتی واسطه ده. سمه او دروسته خبره داده چې دغه اټکل خالص خرافات او سوچه خیالات دی ځکه چې سالم عقل هېڅکله هم د (یو شی) او نقیض ترمنځ د واسطو پلټنه نه کوي. خلاصه خبره ده چې یو شی معدوم وي هغه بالکل موجود نه وي او چې یو شی موجود وي هغه بالکل معدوم نه وي.

د دی داوړو ترمنځ هېڅ راز واسطه نشته عاقلان په دې خبرو ډېر ښه پوهیږي. وړاندې چې مونږ کوم صفتونه ذکر کړل چې الله پاک (قادر، عالم، حی، مرید، سمیع، بصیر او متکلم) ذات دی.

په قران کریم کې پرې الله پاک او د هغه مخلوق دواړه موصوف شوي دي، د الله پاک صفتونه د هغه کمال او جلال سره لائق دي او د مخلوق صفتونه د هغوی د حال او افتقار سره لائق او ښائیږي.

د دې خبرې هېڅ ضرورت نشته چې مونږ دې د اسمانونو او ځمکو رب نه د هغه صفتونه د تشبیه په نوم نفي کړو او نه مونږ. الله پاک د مخلوق سره مشابه کوو. بلکې لازمي او ضرور ده چې باید مونږ په دغې ثابتو صفتونو کلک اقرار وکړو او په

داسې حالت کې پرې ایمان ولرو چې مونږ الله پاک د مخلوق سره د هر راز مشابهت نه پاک او منزّه کړی وي .

دغه فعلی صفتونه چې په قران کریم کې ورباندې الله پاک او مخلوق بارها موصوف شوي دي په ډېر زیات کثرت سره راغلي دي .

په دې کې هېڅ شک نشته چې په کومو صفتونو الله پاک موصوف دی ، ټول د هغو صفتونو منافی او ضد دي چې مخلوق پرې موصوف شوی دی ، د خالق او مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره توپیر دی لکه د خالق او مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات دی .

۱ - له دغې فعلی صفتونو څخه یو هم الله پاک خپل ځان د (رزق) په صفت

موصوف کړی دی ، الله فرمایي : (مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا)^(۱)

ژباړه : زه له دوی څخه رزق نه غواړم او نه دا چې ما ته دوی خوراک راکړي * په یقین سره چې الله پاک رزق ورکونکې او توانا دی .

الله پاک فرمایي : (وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ)^(۲)

ژباړه : تاسو چې څه نفقه کوئ نو الله پاک به یې درته عوض درکړي ، او هغه ډېر ښه رزق ورکونکی دی .

او الله فرمایي : (قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ)^(۳)

ژباړه : ورته ووايه د الله پاک سره چې څه دي هغه له نندارو او تجارت نه ډېر ښه دي او الله پاک ډېر ښه رزق ورکونکی دی .

او خپل ځینې مخلوق یې هم د (رزق) په صفت موصوف کړی دی .

(۱) سورت زاریات : (۵۷) .

(۲) سورت سبأ : (۳۹) .

(۳) سورت جمعة : (۱۱) .

الله پاک فرمایي : **(وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا)** (۱)

ژباړه : او بې عقلانو ته خپل هغه مالونه مه ورکوئ چې الله پاک پکې ستاسو د کپزان سبب کړخولی دی او په مالونو کې ورته رزق او پوښناک ورکړئ او نېکې نرمې خبرې ورسره وکړئ .

او فرمایي : **(وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ)** (۲)

ژباړه : او د ماشوم په پلار د دغې ماشوم د مېندو ته رزق ورکونه لازم دي .
او په دې کې هېڅ شک نشته چې هغه فعلي صفت چې الله پاک پرې خپل ځان موصوف کړی دی د هغه صفت مخالف او ضد دی چې په کوم فعلي صفت یې مخلوق توصیف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی .

۲ - : الله پاک خپل ځان په بل فعلي صفت **(عمل)** موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : **(أَلَمْ يَرَوْا أَنَا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ)** (۳)

ژباړه : ایا دوي نه ویني چې مونږ پیدا کړي دي له هغې څه نه چې ځمونږ لاسونو جوړ کړي دي چارپایان چې دوی د دغې چارپایانو واکداران او مالکان دي .

او الله پاک فرمایي : **(إِنَّمَا تُحْزَرُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ)** (۴)

ژباړه : یقینا چې بدله درکول کېږي تاسو ته د هغې عمل چې تاسو به کوو .

(۱) سورت نساء : (۸) .

(۲) سورت نساء : (۵) .

(۳) سورت یس : (۱۷) .

(۴) سورت طور : (۱۶) .

او په دې کې شک نشته چې هغه فعلی صفت چې الله پاک پرې خپل ځان موصوف کړی دی د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم فعلی صفت چې د مخلوق توصیف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی .

۳ - : الله پاک خپل ځان په دې توصیف کړی دی چې مخلوق ته ښودنه کوی الله پاک فرمایي : **(الرَّحْمَنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ)** (۱)
ژباړه : رحمن ذات * چې قرآن یې ښوولی دی ، انسان یې پیدا کړ او بیان یې ورته وښود .

او الله پاک فرمایي **(اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ)** (۲)
ژباړه : ولوله په داسې حال کې چې ستا رب ډېر زیات کریم دی ، هغه رب چې په قلم یې ښوونه کړې ده ، انسان یې په هغه څه وپوهوو چې پرې نه پوهېد .

او بیا یې خپل ځېنې مخلوق هم د ښوونې په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : **(هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَاهُ وَيُزَكِّيهِمْ وَيَعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ)** (۳)

ژباړه : الله پاک هغه ذات دی چې په نالوستو کې یې د هغوی له جنس نه خپل استازی راواستوو ، د الله پاک ایتونه ورته لولي او له شرک نه یې پاکوی او د قرآن او حکمت ښوونه ورته کوي .

او داوړه یې سره یو ځای هم جمع کړي دي ، الله پاک فرمایي : **(تَعْلَمُونَهُنَّ مِمَّا**

(۱) سورت رحمن : (۱-۴) .

(۲) سورت علق : (۳-۵) .

(۳) سورت جمعة : (۲) .

عَلَمَكُمُ اللَّهُ (۱)

ژباړه: چې تاسو ښوونه کوی دغی زانانو ته د هغه څه چې الله پاک تاسو ته درښودلي دي.

۴- الله پاک خپل ځان په دې موصوف کړی دی چې هغه خبر ورکوي او مخلوق یې هم بېرته په دغې صفت موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي: (وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَاكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ) (۲)

ژباړه: کله چې پیغمبر ﷺ عینو بی بیانو ته پټ راز ووايو، کله چې دغه راز دغې بی بی بلې بی ته ووايو، الله پاک دغه خبره خپل پیغمبر ته ښکاره کړه، نو پیغمبر ﷺ عینې دغه خبره خپلې رازدارې بی ته وکړه او عینې نوره خبره یې ورڅخه پټه کړه، نو بی بی ورته وویل: چې تا ته چا خبر درکړ؟ هغه ورته وویل: زه علیم او خبردار ذات خبر کړم.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم فعلي صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی، د هغه صفت مخالف اوضد دی چې په کوم فعلي صفت چې یې مخلوق توصیف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی.

۵- الله پاک خپل ځان په دې موصوف کړی دی چې هغه ورکول کوی، الله پاک

(۱) سورت مائده: (۴).

(۲) سورت تحریم: (۳).

فرمایي: **(يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا)** (۱)
ژباړه: الله پاک په دین کې پوهه ورکوي چا ته چې یې خوبه شی او چا ته چې په
دین کې پوهه ورکړل شي نو په یقین سره ورته ډېر خیر ورکړل شو.

او فرمایي: **(وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ)** (۲)

ژباړه: او الله پاک به د هر فضل خاوند ته خپل فضل ورکړي.
او د (ورکړې) په صفت یې خپل مخلوق هم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صِدْقَاتِهِنَّ نِحْلَةً (۳)

ژباړه: او تاسو ښځو ته د هغوی مهرونه په خوشحالی ورکړئ.
او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم فعلي صفت الله پاک خپل ځان موصوف
کړی دی، د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم فعلي صفت یې چې مخلوق
توصیف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات
ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی.

(۱) سورت بقره: (۲۶۹).

(۲) سورت هود: (۳).

(۳) سورت نساء: (۴).

په جامعه صفتونو خبرې اترې

اوس مهال به د الله پاک په جامعه صفتونو خبرې وکړو، لکه: عظمت، علو، کبرياء، ملک، تکبر، جبروت، عزت، قوت او... نور هغه صفتونه چې د جامعه صفتونو نوم پرې رښتیا کېږي او ددې جاري مجری دي.

په قرآن کریم کې مونږ وینو چې الله پاک خپل ځان د (**علو، عظمت، او کبرياء**) په صفتونو موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي: (**وَلَا يَتُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ**)^(۱)

ژباړه: او د اسمانونو او ځمکو ساتنه الله پاک نه ستومانه کوي او دغه الله پاک علی (پورته) او عظیم (لوی) ذات دی.

او هم یې ځان د علو او کبر په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي: (**إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا**)^(۲)

ژباړه: بې شکه الله پاک علی (پورته) او لوی ذات دی.

او الله پاک فرمایي: (**عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ**)^(۳)

ژباړه: الله پاک په هر پټ او ښکاره باندې پوهه او د لویې والا علی (پورته) ذات دی. او خپل ځینې مخلوق یې هم د عظمت په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

(**فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ**)^(۴)

(۱) سورت بقره: (۲۵۵).

(۲) سورت نساء: (۳۴).

(۳) سورت رعد: (۹).

(۴) سورت شعراء: (۶۳).

ژباړه : پس بحر وچاودېد او هره چاودېدلې برخه یې لکه د غر په خپر لویه وه .

او الله پاک فرمایي (**انکم لتقولون قَوْلًا عَظِيمًا**)^(۱)

ژباړه : بې شکې چې تاسو ډېره غټه خبره کوئ .

او الله فرمایي : (**وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ**)^(۲)

ژباړه : او د دغې باجنې لپاره لوی تخت و .

او الله پاک خپل ځینې مخلوق د (**علو**) په صفت هم موصوف کړی دی ، الله پاک

فرمایي : (**وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا**)^(۳)

ژباړه : او مونږ هغه اوچتې مرتبې ته پورته کړی و .

او فرمایي : (**وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا**)^(۴)

ژباړه : او مونږ ورته (ابراهيم عليه السلام) لویه او پورته د صدق رنښتني ژبه ورکړه .

او الله پاک خپل ځینې مخلوق د (**کبر**) په صفت هم موصوف کړی دی ، الله پاک

فرمایي : (**لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ**)^(۵)

ژباړه : د دغې خلکو لپاره بخشش او لوی اجر دی .

او الله پاک فرمایي : (**قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا**)^(۶)

ژباړه : هغه ورته وویل بلکې دغه کار یې لوی او غټ بوت کړی دی .

او په دی کې شک نشته چې په کوم صفت چې الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی

(۱) سورت اسراء : (۴۰) .

(۲) سورت نمل : (۲۳) .

(۳) سورت مریم : (۵۷) .

(۴) سورت مریم : (۵۰) .

(۵) سورت هود : (۱۱) .

(۶) سورت انبیاء : (۶۳) .

، د هغه صفت مخالف او ضد دی چې په کوم صفت مخلوق توصیف شوی دی .
د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی ، لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات
ترمنځ چې دومره منافات او توپیر دی .

۲- د تبر په څېر الله پاک ځان د (مَلِك) په صفت موصوف کړی دی ، الله فرمایي :

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (۱)

ژباړه : د الله پاک پاکې بیانوي ټول هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي ، الله
پاک ټولوک او نهایت پاک ، غالبه او حکیم ذات دی .

او الله پاک فرمایي : **(فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ)** (۲)

ژباړه : مؤمنان به په رښتني مجلس کې د ټولوک او قدرت لرونکي رب په وړاندې
حضور وي .

او خپل ځینې مخلوق یې هم د (مَلِك) په صفت موصوف موصوف کړی دی .

الله پاک فرمایي : **(وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ عِجَافٍ)** (۳)

ژباړه : او ټولوک وویل چې ما په خوب کې اووه چاغې غواګانې ولیدلي چې نورې
خوارې غواګانې خوري ...

او الله پاک فرمایي : **(وَقَالَ الْمَلِكُ أَتُؤْتِنِي بِهِ)** (۴)

ژباړه : او ټولوک وویل چې دغه یوسف **عَلَيْهِ السَّلَامُ** ما ته راولی .

او فرمایي : **(وَكَانَ وِرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا)** (۵)

(۱) سورت جمعة : (۱)

(۲) سورت قمر : (۵۵).

(۳) سورت يوسف : (۴۳) .

(۴) سورت يوسف : (۵۰).

(۵) سورت كهف : (۷۹).

ژباړه : او د دوی نه اخوا یو ټولواک و چې روغه بېړۍ به یې په زور او زیاتي سره اخستله .

او فرمایي : (**تَوْتِي الْمُلْكَ مِنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ**)^(۱)

ژباړه : ای الله ! ته ورکوي ټولواکي چا ته چې دې خوښه شي او اخلې ټولواکي له چا نه چې ستا خوښه شي .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی ، د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم صفت چې مخلوق توصیف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی .

(۱) سورت ال عمران : (۲۶)

هغه صفتونه چې متکلمینو پکې اختلاف کړی دی

اوس به د الله پاک په هغې صفتونو بحث او څېړنه وکړو چې متکلمینو په کې اختلاف کړی دی چې ایا دغه (مختلف فیه) فعلی صفتونه دي او که صفات معنی دي ؟
سمه دروسته خبره دا ده چې دغه صفات معنی دي ، ځکه چې دغه صفتونه د الله پاک د ذات پورې قائم دي لکه : رحمت ، رافت ، حلم .

۱- : مونږ په قرآن کریم کې وینو چې الله پاک خپل ځان په (رافت) او (رحمت) موصوف کړی دی ، الله پاک فرمایي : (**اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيْمٌ**) (۱)
ژباړه : بې شکته ستاسو رب ډېر مهربان او درحم والا دی .

او خپل مخلوق یې هم په دغې دواړو صفتونو موصوف کړی دی ، الله پاک د نبی کریم ﷺ په هکله فرمایي : (**قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوفٌ رَّحِيْمٌ**) (۲)

ژباړه : په تحقیق سره تاسو ته ستاسو له جنس نه رسول راغلی دی ، په هغه باندې هغه خبره ډېره درنه وي چې تاسو پرې تکلیف کېږئ او ستاسو په هدایت مندني ډېر زیات حریص دی او خاص په مؤمنانو ډېر زیات مهربان او رحم والا دی .

۲- : د تېر په څېر الله پاک خپل ځان په قرآن کریم کې په (حلم) موصوف کړی دی ،
الله پاک فرمایي : (**لَيُّدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهُ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيْمٌ حَلِيْمٌ**) (۳)

ژباړه : الله پاک به دوی خامخا داسې ځای ته داخل کړي چې د دوی به خوښ وي ، یقینا چې الله پاک ډېر پوهه او حلم والا دی .

او الله پاک فرمایي : (**وَاعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوْهُ وَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ**

(۱) سورت نحل : (۹۳) .

(۲) سورت توبه : (۱۲۸) .

(۳) سورت حج : (۵۹) .

عَفُورٌ حَلِيمٌ (۱)

ژباړه : په دې پوهه شئ چې الله پاک په هغه څه پوهیږي چې ستاسو په نفسونو کې دې پس له هغه ویريږئ او پوهه شئ چې الله پاک پوهه او د حلم والا ذات دی .
او الله پاک فرمایي : (قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَدَىٰ ۖ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ) (۲)

ژباړه : ښه خبره او بخشش له هغه خیرات نه بهتر دی چې وروسته ترې ازارول وي او الله پاک یې پروا او حلیم ذات دی .
او خپل ځینې مخلوق یې هم په دې صفت موصوف کړي دی ، الله پاک فرمایي : (قَبَشْرًا نَاهُ بَعْلَامٍ حَلِيمٌ) (۳)

ژباړه : بې شکه مونږ ورت ته زېری ورکړ په صبرناک هلک باندې .
او فرمایي : (لَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ) (۴)
ژباړه : کله چې ابراهیم عليه السلام ته معلومات وشول چې پلار یې د الله دښمن دی نو ترې بې زاره شو ، بې شکه ابراهیم عليه السلام ډېر په زړه نرم او صبرناک و .
۳- : همدغه شان الله پاک ځان په قرآن کریم کې د (مغفرت) په صفت موصوف کړی دی .

الله پاک فرمایي : (فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ) (۵)
ژباړه : او که څوک ډېر مجبوره شو نو (د مردارې په خوړلو) پرې کناه نشته او بې

(۱) سورت بقره : (۲۳۵).

(۲) سورت بقره : (۲۶۳).

(۳) سورت صافات : (۱۰۱).

(۴) سورت توبة : (۱۱۴).

(۵) سورت بقره : (۱۷۳).

شکه الله پاک بښونکی او رحم والا دی .

او فرمایي : **لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ**

يُحَاسِبِكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۱)

ژباړه : د اسمانونو او ځمکې ټول شیان د الله ملکیت دی تاسو که په خپلو نفسونو کې

څه پټ ساتئ او که رانښکاره کوئ یې خو الله به درسره پرې حساب کوي ، الله پاک

بښنه کوي چا ته چې یې خوبه شي او عذاب ورکوي چا ته چې یې خوبه شي .

او خپل ځینې مخلوق یې هم د **(مغفرت)** په صفت موصوف کړي دی .

الله پاک فرمایي : **وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ** (۲)

ژباړه : هغه څوک چې زغم او بخشش وکړي نو بې شکه چې زغم او بښنه کول له

غوره کارونو څخه دي .

او الله پاک فرمایي : **قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَدَىٰ ۖ وَاللَّهُ غَنِيٌّ**

حَلِيمٌ (۳)

ژباړه : نېکه خبره او بخشش کول له هغه خیرات نه غوره دي چې زباتل پکې وي او

الله پاک به محتاجه او صبرناک ذات دی .

او فرمایي : **قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا**

يَكْسِبُونَ (۴)

ژباړه : هغو خلکو ته چې ایمان یې راوړی دی ورته ووايه چې هغه چا ته د خپل ازار

بخشش وکړي چې د الله د حوادثو امېد نه لري ، د دې لپاره چې هر چاته د هغه عمل

(۱) سورت بقره: (۲۸۴) .

(۲) سورت شوری: (۴۳) .

(۳) سورت بقره: (۲۶۳) .

(۴) سورت جاثیه: (۱۴) .

بدله ورکړي چې دوی یې کسب کوي.

او په دې کې شک نشته چې په کوم صفت الله پاک ځان موصوف کړی دی ، د هغه صفت مخالف او ضد دی چې مخلوق یې پرې توصیف شوی دی ، د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره توپیر دی .

او دا هېڅ مناسب نه دي چې د مخلوق سره د تشبیه د تېبنتې له وجې دې ترې ټول ثابت صفتونه نفي کړی شي .

بهر حال د هېڅ انسان لپاره دا نه دي جائز چې د الله پاک ځان له ثابت کړي صفتونو کې دومره تشدد وکړی چې د الله پاک په وړاندې د دې هجوم راوړي چې بالاخره دغه وصف ورڅخه نفي کړي ، په دې دعوه چې الله پاک په کوم صفت د خپل ځان مدحه کړې ده د هغه د شان سره نه بنائېږي ، زه ترې دغه صفت نفي کوم او پر ځای ورته داسې صفت ثابتوم چې ورسره وبنائېږي .

دا هسې لیوتوب او هوس دی ، دا د هغه چا تکلاره ده چې الله پاک ترې عقلي بصیرت اخستی وي .

د استواء مسئله

د مزید وضاحت لپاره کولای شو داسې مثال بیان کړو چې د اسماء او صفتونو قضیه پرې په ډېره بڼه توکمه واضحه شی، یو مثال د ټولو اسماء او صفتونو د ایتونو لپاره مثال کېدای شي ځکه چې د صفتونو ترمنځ هېڅ فرق او توپیر نشته له دې کبله چې موصوف پرې یو دی، دغه موصوف ذات د مخلوقاتو سره د مشابهت هېڅ راز رابطه او تعلق نه لري.

د الله پاک د (استواء) صفت چې د خلکو ترمنځ پرې د تاو تریخوالي میدان کړم دی تر دې چې زیاتو خلکو د الله پاک له (استواء) صفت د فلسفي او منطقي په اصطلاحاتو او جدلي ادلؤ نفي کړی دی، مونږ به هم ورته لږ څه وروسته د بطلان کوته ونیسو او په قناعت بخش دلیلونو به ورله ناسموالی ښکاره کړوو.

دا بحث او څېړنه د هغه چا پورې خاص ده چې منطق او فلسفه یې لوستلې وي تر څو دا نقطه واضحه شی چې هغوی په باطل باندې په کوم انداز دلیل نیولی دی؟ حق یې پرې څنګه باطل کړی دی؟ او باطل یې پرې څنګه حق کړی دی؟

په زرګونه خلک چې د اسلام دعوه کوی د منطق په اصطلاحاتو یې له الله پاک څخه د استواء صفت نفي کړی دی.

په اصل کې دغه منطقیان د استواء د صفت نفي لپاره لومړی استثنايي قیاس ترکیب کړي او دغه قیاس له لزومي متصلې شرطي قضیې نه جوړوي، بیا په هغې کې د تالي - وروستني - نقیض مستثنی کړي چې په باطل کمان یې د مقدم - مخکنی - نقیض نتیجه په لاس راشي، په دې اساس چې د لازم نفي د دې تقاضی کوي چې ملزوم دې هم نفي شی.

لکه د مثال په ډول هغوی وايي: (لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابهها

للهوادث) که چرته الله پاک په عرش مستوي و نو د مخلوق سره به یې مشابهت راغلی وای ، نو هغه د مخلوق سره مشابه نه دی ، نتیجه دا شوه چې الله پاک په عرش مستوي نه دی .

او دا نتیجه د قرآن کریم د صریح نص سره هم مخالفه ده او خپله هم باطله ده .
تاسو ټول په دې ډېر ښه پوهیږئ چې استواء د الله پاک داسې صفت دی چې د الله پاک د مدحې په مقام کې ذکر کېږي او استواء د هغه د کمال او جلال صفت دی په ثبوت یې هېڅ نقص نه لازمیږي .

او د دې صفت د کمالیت او جلالیت قرینه داده چې :

الله پاک په قرآن کریم کې په هغه ځای کې د استواء صفت ذکر کوي چې په کې ټول عقولونه د الله پاک کمال او جلال ته حیران دریان پاتې کیږي چې په لاندې ایتونو کې نمونه ډېره ښه روښانه کیږي .

۱ - : د مصحف په ترتیب لومړۍ سورت چې الله پاک ورپکې خپل ځان د استواء په صفت موصوف کړی دی سورت اعراف دی ، الله پاک فرمایي : **(ان رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْخَرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ)** (۱)

ژباړه : یقینا چې ستاسو رب هغه الله دی چې په شپږو ورځو کې یې اسمانونه او ځمکې پیدا کړي دي ، بیا یې په عرش استواء وکړه ، د شپې تورتمې د ورځې روښنایې پټوي په ډېر تلوار او تیزی سره دواړه یو بل راکیروي او الله پیدا کړی دی نمر ، سپوږمۍ او ستوري حال دا چې د الله پاک حکم ته تابع کړی شوي دي ، خبردار ووسئ الله پاک لره پیدا کول او امر دی او الله پاک چې د مخلوقاتو رب دی د

(۱) سورت اعراف : (۵۴) .

ډېر برکت والا دی .

ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړی؟؟؟

۲ - : دوهم حای په سورت یونس کې دی الله پاک فرمایي : **(ان رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يَدْبُرُ الْاَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهٖ ذٰلِكُمْ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ اَقْلًا تَذَكَّرُوْنَ * اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ اللّٰهُ حَقًّا اَنْهٖ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمَلُوْا الصّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيْمٍ وَعَذَابٌ اَلِيْمٌۢ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ * هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاً وَالْقَمَرَ نُوْرًا وَقَدْرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السَّيِّنِ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يَفْصَلُ الْاٰیٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ)** (۱)

ژباړه : يقينا چې ستاسو رب هغه الله پاک دی چې پیدا کړي دي اسمانونه او ځمکې په شپږو ورځو کې ، بيا يې په عرش استواء وکړه ، د ټولو کارونو تدبير کوي د هغه له اجازې پرته هېڅ سفارشي نشته ، دغه الله پاک ستاسو رب دی تاسو د دغه ذات عبادت وکړئ ايا تاسو څه نصيحت نه اخلی ؟ * الله پاک ته ستاسو د ټولو بېرته ورتګ دی او دغه د الله پاک حقه وعده ده ، الله پاک لومړي پیدا کول کوي او بېرته يې بيا اعاده کوي تر څو هغه کسانو ته په انصاف سره نيکه بدله ورکړي چې بنيايسته نیک عملونه يې کړي دي او ايمان يې راوړی وي او کوم کسان چې کافر دي د هغوی لپاره د ايشېدلو اوبو څښل سزا ده ، او ورله دردناک عذاب دی ، د دی په سبب چې کفر به يې کوو * الله پاک هغه ذات دی چې نمر يې رڼا او سپوږمۍ يې نور کړخولې ده او د هر يو لپاره يې منزلونه مقرر کړي دي په دې خاطر چې تاسو پرې د کلونو او مياشتو ورځو حساب معلوم کړئ ، الله پاک دغه مخلوقات د حق لپاره

پیدا کړې دي ، د خپل قدرت ایتونه په تفصیل سره بیانوي د هغه خلکو لپاره چې پوهیږي .

ایا اوس مهال څوک دا کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړي ؟؟

۳ - : دریم ځای په سورت رعد کې دی ، الله پاک فرمایي : **اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ** (۱)

ژباړه : الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه یې له ستونو پرته پیدا کړې دي چې تاسو یې وینئ او بیا یې په عرش باندې استواء وکړه او سپوږمۍ او نمر یې تابع کړ ، هر یو د خپلې نېټې پورې جریان کوي ، الله پاک د کارونو تدبیر کوي ، په تفصیل سره ایتونه بیانوي ، شاید تاسو هم درې په ملاقات یقین وکړئ .

ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړي ؟؟

۴ - : څلورم ځای په سورت طه کې دی ، الله پاک فرمایي : **طه * مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْفَىٰ * إِلَّا تَذَكُّرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ * تَنْزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَىٰ * الرَّحْمَنِ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ** (۲)

ژباړه : طه * مونږ په تا باندې قرآن نازل کړی دی چې خپل ځان په مشقت کې وانه اچوی * دا قرآن کریم د هغه چا لپاره پند او نصیحت دی چې د الله پاک نه ویريږي * او دا قرآن کریم د هغه چا له خوا نازل شوی دی چې لوړ لوړ اسمانونه او ځمکې یې پیدا کړې دي * او دا چې رحمن ذات په عرش باندې استواء کړې ده .

(۱) سورت رعد : (۲) .

(۲) سورت طه : (۱-۵) .

ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړی؟؟

٥ - پنځم ځای په سورت فرقان کې دی ، الله پاک فرمایي : **وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ بُدْنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا * الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا** (١)

ژباړه : او ته په هغه ژوندي ذات توکل وکړه چې نه مړ کېږي او د ستاینې سره د خپل رب پاکي بیانوه او الله پاک د خپلو بندګانو په ګناهونو خبردار او کافی دی * هغه الله چې اسمانونه او ځمکې او چې څه یې په منځ کې دي په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي ، بیا یې په عرش استواء وکړه ، دغه رحمن ذات دی د دغې (خلق ، یا استواء ، یا د رحمن ذات) په باره کې له خبردار عالم نه تپوس وکړه .

ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړی؟؟

٦ - شپږم ځای په سورت سجده کې دی ، الله پاک فرمایي : **اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ** (٢)

ژباړه : الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه او ځمکې او څه چې یې په منځ کې دي په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي ، بیا یې په عرش باندې استواء وکړه ، له الله پاک څخه پرته ستاسو لپاره نور څوک کوم سفارشي او دوست نه شته دی ، ایا تاسو پند

(١) سورت فرقان : (٥٨ - ٥٩) .

(٢) سورت سجده : (٤ - ٥) .

نه اخلی؟ هغه له بره نه د ځمکې ټول کارونه انجاموي، دغه ټول کارونه بېرته هغه ته د زر کاله په اندازه ورځ کې چې تاسو یې په دنیا کې شماریځيځي .
ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړی؟؟

۷- : اووم ځای په سورت حدید کې دی، الله پاک فرمایي: **(هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ)** (۱)

ژباړه: دغه الله پاک اول دی او اخر دی او دغه الله پاک ظاهر او باطن دی او په هر شي پوهه او دانا دی * الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه او ځمکې یې په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي او بیا یې په عرش باندې استواء وکړه، هغه پوهیږي په هغه څه چې په ځمکه کې ننوځی او هغه څه چې تری راوځي او هغه څه چې له اسمان څخه رانښکته کیږي او هغه چې اسمان ته ځیږي او تاسو چې چرته یاست نو الله پاک درسره دی او تاسو چې څه کوئ الله پاک یې لیدونکی دی.

نو دغه منطقي جاهلان په دې ګومان کلک ولاړ دي چې استواء د نقص صفت دی او د خپل جهل له مخې د اسمانونو او ځمکې په رب د دې هجوم راوړي چې الله پاک خپل ځان د نقص په صفت موصوف کړی دی او خپل جهل دومره حق او حقانیت بولي چې د الله پاک د دغې صفت د نفی کولو لپاره پرې سببونه لټوي چې یا خو یې تاویل وکړي او یا یې له منځه یوسي نفی یې کړي .

د استواء دغه صفت چې الله پاک ورباندې د خپل ځان مدحه کړې ده او ځان له یې ثابت کړی دی او د خپل کمال او جلال صفت کړځولی دی، د کمالیت او جلالیت نه

ډکو صفتونو سره یې یو ځای ذکر کړی دی چې عقل ترې حیران دریاڼ پاتې کیږي ،
 ایا په رښتیا هم د دې لائق دی چې ورڅخه نفي کړی شي؟؟!!
 خلاصه دا شوه چې د الله پاک نه د هغه صفتونه په تاویلاتو سره نفي کول د متاؤل
 انسان په جهل ستره او لویه نښه ده .

د تاویل فتنه

له تېرې خپرنې وروسته باید تاسو د تاویل په اړه هم بېدار ووسئ، د دې امت زیاتره خلک په دې فتنه اخته دي او د دې فتنې له کبله یې لارې شوي دي .
د تاویل اطلاق په اصطلاح کې په درېو معناگانو کېدای شي :

۱ - په هغه څه یې هم اطلاق دروست دی چې په دوهم حالت کې ورته د یو شي حقیقت اوږي او په قران کریم د تاویل معنی هم داده ، الله پاک فرمایي : **ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا** (۱)

ژباړه : دغه الله پاک او رسول ته رجوع کول د عاقبت له جهته ډېر ښه کار دی .

او الله پاک **وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ** (۲)

ژباړه : او نه و راغلی دوی ته معنی او حقیقت د قران کریم .

او الله پاک فرمایي : **يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ** (۳)

ژباړه : په هغه ورځ چې د دې عاقبت راشي ، نو هغه کسان به ووايي چې په دنیا کې یې دغه کتاب هېر کړی و .

نو دلته د تاویل معنی داده چې حقیقت د امر به دوهم حالت ته واوړي .

۲ - د تاویل اطلاق په تفسیر هم کېدای شي او دا هم مشهور او معروف قول دی ،

لکه ابن جریر طبري چې د ایت په هکله وایي : **الْقَوْلُ فِي تَأْوِيلِ قَوْلِهِ تَعَالَى كَذًا**)
یعنې تفسیر یې دا دی .

(۱) سورت نساء : (۵۹) .

(۲) سورت یونس : (۳۹) .

(۳) سورت اعراف : (۵۳) .

۳- د اصولینو په اصطلاح کې تاویل دې ته ویلای شي چې د دلیل له امله د لفظ ظاهر او متبادره معنی بلې معنی ته واړول شي .

هېره دې نوي چې لفظ له خپلې ظاهري متبادرې معنی نه بلې معنی ته اړول د اصولینو په نېز درې حالتونه لري :

۱- لفظ له خپلې ظاهري او متبادرې معنی نه بلې داسې معنی ته اړول چې د قرآن کریم او نبوي حدیث نص پرې صحیح دلالت کوي .

د تاویل دا نوعه صحیح او سمه ده ، قابل اعتبار او مقبوله ده ، د علماوو په نېز پکې هېڅ اختلاف نشته ، مثال یې دا دی لکه نبي ﷺ فرمایي : **(الْجَارُ أَحَقُّ بِصَتْبِهِ)** (۱)

د حدیث ظاهر نه د ګاونډي لپاره شفعه ثابتېږي خو په شریک مقاسم باندې د حدیث حمل کول په محتمل مرجوح باندې د لفظ حمل دی ، چې نه خو یې ظاهري معنی ده او نه ذهن ته متبادره ده .

مګر دومره خبره ده چې د جابر رضی الله عنه صحیح حدیث دی چې : **(فَإِذَا ضُرِبَتِ الْحُدُودُ وَصُرِفَتِ الطَّرِيقُ فَلَا شَفْعَةَ)**

ژباړه : چې کله پولې وټاکل شي او لارې بېلې شي نو شفعه نشته .

دا حدیث په دې بڼکاره دلالت کوي چې مراد د هغه ګاونډي نه چې د نزدېکت په سبب ډېر حقدار وی هغه دی چې شریکوال مقاسم وي .

نو د تاویل دا ډول چې لفظ د خپلې ظاهري او ذهن ته متبادرې معنی نه د کتاب او سنت د څرګند دلیل د شتون له کبله بلې معنی ته واړول شي رجوع هم ورته واجب ده او دې ته تاویل صحیح او تاویل قریب هم ویل کېږي ، خو دا هله چې نص ورباندې سم دم دلالت وکړي .

(۱) حدیث بخاری په : (۴ / ۴۳۷) او ابوداؤد په : (۳۵۱۶) رقم روایت کړی دی .

او د حدیث معنی دا ده : ګاونډي ډېر زیات حقدار دی په سبب د نزدېکت .

ب - : د تاویل دوهم حالت دا دی چې لفظ له خپلې ظاهري او ذهن ته متبادري معنی نه بلې داسې معنی ته واړول شي چې مجتهد ورباندې د صواب عقیده ساتي خو ولی په نفس الامر کې دلیل نه شي جوړېدای .

د اصولینو په اصطلاح کې دې ته تاویل بعید او تاویل فاسد ویل کېږي ، او ځینې علماء د دې تاویل مثال د امام ابوحنیفه^ق دا تاویل ذکر کوي چې د (**امْرَأَةٌ**) په اړه یې

په دې حدیث کې چې (**أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتُ بَغِيرَ اِثْنٍ وَلَيْبَهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ**)^(۱)

هغه دلته لفظ د (**امْرَأَةٌ**) نه د مکاتبې معنی اخستی ده هغوی وايي: د حدیث حمل په مکاتبې باندې دې ته تاویل بعید وايي ځکه چې د لفظ نه خپله ظاهره او متبادره معنی واړول شوه .

ځکه په (**أَيُّمَا**) کې (**أَيُّ**) د عموم صیغه ده او د عموم صیغې تاکید بیرته په (**مَا**) زانده سره شوی دی .

نو حمل د لفظ په نادر صورت - چې مکاتبه ده - هغه یقیني دلیل ورباندې نشته چې رجوع ورته واجبوي .

ج - : اما بغیر له کوم دلیل نه لفظ په غیر ظاهري معنی حمل کول دې ته بالکل په اصطلاح کې تاویل نه ویل کېږي ، بلکې دې ته د الله تعالی په کتاب او د نبی **صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** په سنتو لوبې کول ویل کېږي او تاویل د دې نوعې څخه غالبه د روافضو د دې ایتونه

تفسیر دی چې (**وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً**)^(۲)

ترجمه: کله چې موسی **عَلَيْهِ السَّلَام** خپل قوم ته وویل چې الله پاک درته امر کوي چې غوا حلاله (ذبحه) کړئ .

هغوی وايي: د غوا نه مراد عائشه **رَضِيَ اللهُ عَنْهَا** ده .

(۱) ارواء الغلیل: (۶ / ۲۸۳)

(۲) سورت بقره: (۶۷) .

نعوذ بالله

د دې تاویل له جملې څخه دا هم دي چې د توحید الاسماء والصفات باندې ټول دلالت کونکي قراني ایتونه له خپلې ظاهري او ذهن ته متبادري معنی نه نورو داسې معناگانو ته واړول شي چې الله پاک ورباندې هېڅ دلیل او برهان نه وي نازل کړی .
د روافضو په څېر دوی هم د استوی معنی په استولی باندې کوی او دا هېڅکله د تاویل په صحیحو اقسامو کې نه شي داخلیدای ، ځکه چې یو خو د استولی په صحت هېڅ شرعي دلیل نشته چې دغه معنی دې ترې مراد وي ، او له بلې خوا اصولیین هم دغسې تاویل په لېو لعب نوموي .

په دغسې نازیبا الفاظو باندې د قران کریم تفسیر کول د الله پاک په کتاب لوبې کول دي ، نو له دې کبله د تاویل دا نوعه په اسلامي قاموس کې هېڅ جواز نه لري .
او دا د سلفو صالحینو مسلمه قاعده ده چې د الله پاک له کتاب او د نبی ﷺ له سنتو څخه یو لفظ له خپلې ظاهري معنی نه بلې داسې معنی ته اړول چې هېڅ دلیل یې صحت نه ايجابوي روا نه بلکې ناروا او حرام دي .

په تاویل عقیده لرل
د تعطیل ستر لامل دی

کړانو ورنو! دا درته له شفقت او پېرزو څخه ډک نصیحت کوم بڼه پرې ځانونه پوهه کړې چې:

د عقیدې اړوند ټول پیچېده او کړکېچن شرونه له داسې مسئلې څخه راولاړ شوي دي چې هم زړه ګنده کوي او هم یې د تشبیه په چټلۍ لري.

هغه زړه چې د تشبیه په چټلۍ لرل شوی وي او د الله پاک د کمال او جلال ډکو صفتونو څخه یو صفت واورې، لکه د شپې په اخره حصه کې د دنیا اسمان ته رابښکته کېدل، په عرش باندې استواء یا د قیامت په ورځ حساب کتاب ته د هغه راتګ لکه څنګه چې د هغه د شان سره لائق دی او داسې نور....

نو زړه خو یې له مخکې نه د تشبیه په ګنده کې لرل شوی وي نه خو د الله پاک قدر او حق عزت پېژندلی وي او نه یې د الله پاک حق تعظیم کړی وي نو بلا فاصله یې په ذهني محیط کې د ناوړې مفکورې اثرات خواره شي چې د الله پاک صفتونه خو د مخلوق د صفتونو په څېر دی او دا صفت خو هو بهو د مخلوق سره مشابه دی، نو زړه خو یې له مخکې نه تیار په تشبیه چټل وي، د تشبیه شومتوب او شامت په دغه انسان باعث شي نو د الله پاک نه صفت نفي کړي په دې دعوه چې د دغه صفت په ثبوت د مخلوق سره مشابهت لازمیږي.

نو اول مشبه شی بیا معطل شی، نو ابتداءً او انتهاءً په الله پاک تهاجمي بریدونه کوي.

دا یې بیا عقیده جوړه شي او د مخلوق سره د مشابهت له وېرې د الله پاک نه ټول صفتونه نفي کړي په دې دعوه چې دا د الله پاک سره مناسب نه دي.

په دې هم ښه وپوهېږئ چې یوه اصولي قاعده ده او ټولو اهل علمو یې په صحت اتفاق کړی دی چې :

د نبی ﷺ په حق کې هېڅ جائز نه دي چې د حاجت په مهال له بیان څخه تاخیر وکړي او په ځانګړي توګه په عقایدو کې .

فرضا که د دغې قرانی ایتونو چې په توحید الاسماء والصفات مشتمل دي په هکله یې مونږ هم د دغې باطلو عقیدو واکې په لاسونو کې کلکې ونیسو او د خپلو ځانونو لپاره یې تګلاره اختیار کړو نو بیا خو نبی ﷺ هم د استواء معنی په استیلاء نه ده کړې او نه د دې ډول تاویل په کوم اثر کې لیدل کېږي .

او که شرعی تاویل څخه دا ډول تاویل مراد وي نو نبی ﷺ به یې هم بیان ته ډېر زیات سرعت او جلتی کړي وه .

حکمه وړاندې مو وویل چې د هغه په حق کې دا هېڅ جواز نه لري چې د بیان په وخت کې تاخیر وکړي .

پایله په دې تمامه شوه چې په مسلمان مؤمن دا واجب دي چې د الله پاک په هکله داسې پاکه صافه بنایسته عقیده اختیار کړي چې یو خو په کې د شکونو شبهاتو هېڅ اثر نه لیدل کېږي او بل داسې عقیده وې چې ټول شکونه او شبهات په ښه قناعت بخش ډول ځوابوي .

دغه پاکه سپېڅلې عقیده دا ده چې :

که هر کله پاک سپین مؤمن مسلمان داسې صفت واوري چې یا خو پرې الله پاک خپله خپل ځان موصوف کړی وی او یا پرې رسول کریم ﷺ هغه موصوف کړی وی ، د شک شبهاتو پر ځای باید ورته خپله سینه له عظمت نه ډکه کړي او په قطع او جزم سره ووايي چې دغه ثابت صفت د کمال او جلال انتهایی درجې ته رسېدلی دی ، د شرف او علو نه ډک دی ، دغه عقیده د خالق او مخلوق ترمنځ د مشابهت ټولې اړیکې له ما بینه وړي او جرړې یې له بیخه پرې کوي .

د دغې عقیدې پایله دا شی چې دغسې زړه د همیشې لپاره د الله پاک له تعظیم نه ډک او په تنزیه یې کلک معتقد وي، د تشبیه له کچې نه سالم او بچ پاتې شي .
 د زړه خاوره یې د دې قابل شی چې د ایمان تخم پرې وکړل شي او هغه صفتونه چې یا خو پرې الله پاک خپله خپل ځان موصوف کړی وي او یا پرې رسول کریم ﷺ ستایلی وي د دې مبارک ایت په پیروۍ کې ثابتې وي چې :

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) ^(۱)

لوی شر او فساد هغه دی چې څوک د الله پاک برابري ونه کړي او د صفتونو د ثبوت په مهال یې زړه کې دا کړځي راکړځي چې د هغه صفتونه د مخلوق د صفتونو په څېر او مشابه دي .

دغه مسکین د دې عقیدې په تور تمونو کې د دې بنکار شي چې په خپلې درواغجنې او ځانې دعوي سره د خالق پروردگار څخه ټول صفتونه نفي کړي .
 دې خبرې ته باید غونډه محصلین او ټول زده کونکي بېدار ووسي .

(۱) سورت شوری: (۱۱) .

په ټولو صفتونو کې وینا له یو باب څخه ده

۱- په دې ښه وپوهیږئ چې ټول صفتونه له یو باب څخه دي ، صفتونه سره پخپل منځ کې هېڅ توپیر نه لري په دې معنی چې موصوف ورباندې یو دی او دغه موصوف د الله پاک هغه ذات دی چې د مخلوق سره د مشابهت هېڅ راز علاقه نه لري . مونږ هغوی ته وایو : تاسو چې څنګه الله پاک لره د هغه د شان سره لائق سمع او بصر ثابتوئ چې د مخلوق سره هېڅ راز مشابهت نه لري نو لازمه خو دا ده چې بعینه دغه طریقه د الله پاک په نورو اسمونو او صفتونو کې لکه نزول ، استواء ، مجئ ... او په نورو هغه صفتونو کې چې د کمال او جلال نه ډک دي او هغه پرې د ځان ثناء ویلې ده هم جاري کړئ . تاسو باید په دې وپوهیږئ چې الله پاک خپل ځان په داسې صفتونو نه موصوفوي چې یا ترې نقص یا محذور او یا هم ترې محال لازمیږي ، صحیح عقل دغه ټول مستحیل ګڼي ، ځکه چې الله پاک ځان په داسې صفت نه موصوفوی چې د علو ، شرف ، کمال او جلال په انتهاء کې نه وي چې دغه انتهاء پخپله د خالق او مخلوق ترمنځ د مشابهت ټولې علاقې او رامنځ ته شوي وهمونو ته د دې ایت په رڼا کې د پای ټکی بردي (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۱).

په صفتونو کې قول بعينه په ذات کې قول دی

۲- تاسو بايد په دې هم پوهه شئ چې په صفتونو او ذات کې وينا کول له يو باب څخه دي، لکه مونږ چې څنګه د الله پاک ذات داسې ثابتوو چې :
 الله پاک شته دی، زمونږ پرې کامل، پوره او بشپړ ايمان دی، خو د هغه کيفيت په هکله له تفصيل څخه ډډه کوو .
 همدغه شان مونږ د دغې مقدس ذات لپاره صفتونه هم ثابتوو، چې هغه موجود دي زمونږ پرې ايمان دی د صفتونو دکيفيت اړوند هېڅ تفصيل نه ورکوو .

ایا د صفتونو ایتونه د متشابهاتو له جملې څخه دي؟

تاسو باید په دې پوهه شئ چې زیاتره خلک د صفتونو په ایتونو باندې د متشابه نوم بردي، خو دغه نومونه له یوې خوا سمه ده او له بلې خوا ناسمه ده.

امام مالک بن انس رحمۃ اللہ علیہ یې په اړه وایي:

استواء مجهوله نه ده، کیفیت یې غیر معقول دی، پوښتنی کول ترې بدعت دی او ایمان لرل پرې واجب دي^(۱).

همدغه وینا باید په نزول کې هم وویل شې چې:

نزول معلوم دی، کیفیت یې غیر معقول دی، پوښتنی کول ترې بدعت دی او ایمان لرل پرې واجب دي.

همدارنگه نور صفتونه بیا نور صفتونه تر څو دا وینا ټولو صفتونو ته تعمیم شې.

ځکه چې ټول عربان د دغه صفتونو معناکانې پیژني او هغه صفتونه چې الله پاک ورباندې ځان موصوف کړی دی ډېر زیات کامل، لوړ، او د مخلوق سره د مشابهت نه لري دي.

لکه څنګه چې د الله پاک لپاره ذات شته او د مخلوق هم ذات لري، چونکه د خالق

(۱) د استواء غیر مجهولیت په دې بنکاره دلیل دی چې استواء غیر متشابه ده، ځکه چې د عربو په ژبه کې د استواء معنی معروفة ده چې ارتفاع ده.

او دا خبره چې (کیفیت یې غیر معقول دی) په دې بنکاره دلیل دی چې د بشر ادراک ترینه عاجز دی او په څه شي چې الله خپل علم احاطه کړی وي په متشابه نومول کېږي.

په دې بناء چې وقف په دې قول (وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ) باندې وشي، نو په نسبت سره صفت ته غیر متشابه وي او په نسبت سره د اتصاف کیفیت ته متشابه دی، ځکه چې متشابه دې ته ویلای شي چې الله پاک د خپل علم پورې مختص کړی وي.

ذات ډېر زیات کامل او منزّه دی د دېنه چې د مخلوق د ذواتو سره دی مشابه شي .
 خو بهر حال : شر هغه شر دی چې خوک د مخلوق سره د الله پاک د تشبیه عقیده
 وساتی او زړه یې هم د تشبیه په ګندګۍ ککړ او لړل شوی وي .
 مسلمان انسان چې کله هم د الله پاک له صفتونو څخه یو صفت واوري نو پرې لازم
 دي چې د ثبوت کلکه عقیده ورباندې ولري او د کمال او جلال څخه یې ډک وبولي
 ترڅو وکولای شي د صفت دکمالیت له کبله د مخلوق سره د مشابهت ټولې علاقې
 وشکوي .

او د (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) د ایت په رڼا کې د تنزیه په اساس د
 الله پاک ټولو صفتونو ته د ایمان په جامه او د رښتنی پاک زړه د ایمان لرنې په وجه
 قائم او دائم وي .

د صفتونو له ظاهر څخه تشبیه
نه لازمې ترڅو تاویل ته اړ شي

دلته یوه پوښتنه پیدا کېږي چې زده کونکي ته یې نیکه او قابله پلټنه په کار ده :
۱- په دې خبره پوهه شئ چې اصولیین وايي :

که چرته لفظ په داسې معنی دلالت وکړي چې د بلې معنی هېڅ احتمال نه پیدا کېږي ،
دغه ته (نص) ویل کېږي .

لکه مثلاً : (تَلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ)^(۱)

او که لفظ د دوو یا د زیاتو معناگانو احتمال لره ، نو د دوو حالتونو څخه به خالي نه وي ،
یا خو دا چې په دغو دوو احتمالونو کې به یو له بل څخه ډېر زیات ظاهر وي او یا به
سره یو شان وي .

که دواړه سره مساوي او یوشان وو مجمل ورته وایي ، لکه د نمونې په توګه :

(عَدَى اللُّصُوصُ الْبَارِحَةَ عَلَى عَيْنٍ زَيْدٍ)

دا کلام د دې احتمال هم لري چې کېدای شي له (عَيْنٍ) مراد سترګه وي چې غلو
ورته رنده کړه .

یا له (عَيْنٍ) نه مراد د اوبو چینه وی چې د چینې ابادي یې نړولي ده .

یا کېدای شي له (عَيْنٍ) نه مراد د سرو او سپینو زرو چینه وي چې هغوی غلا کړه .

نو په اصولو کې دې ته مجمل ویل کېږي ، د مجمل حکم توقف دی ترڅو بل داسې
دلیل پیدا شي چې دغه اجمال په تفصیلي توګه بیان کړي چې بیا به ترې د مفصل او
مبین دلیل سره سمه معنی اخستل کېږي .

خو چې کله (نص) صریح وي بیا پرې عمل په کار دی ، تر هغه پورې ترې اوختل
نشته ترڅو یې د نسخې کلک ثبوت نوي شوی .

(۱) سورت بقره: (۱۹۶) .

او که چرته په دوو احتمالونو کې یو له بل څخه ښکاره او واضح و، نو ورته (ظاهر) ویل کېږي، او مقابل ته یې (محتمل مرجوح) ویل کېږي.

د ظاهر حکم دا دی چې حمل په خپلې معنی سم او په بلې معنی یې حمل ناسم دی مګر د داسې قرینې په شتون کې چې معنی یې ور له بلې معنی ته اړولې وي. د مثال په توګه (رَأَيْتُ أَسَدًا) د اسد کلمه په حیوان مفترس کې ظاهر ده او په رجل شجاع کې محتمل مرجوح ده.

مونږ وایو: هغه ایتونه چې د صفتونو اړوند غږیدلي دي ذهن ته یې متبادره ظاهري معنی ده، د بیلګې په توګه د الله پاک دا قول چې: (يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ) (۱) ژباړه: د الله پاک لاس د دوی د لاسونو د پاسه دی.

همدغه شان د الله پاک نور هغه صفتونه چې دې ته ورته دي، ایا مونږ به اوس دا وایو چې د ایت د ظاهره او متبادرې معنی نه مخلوق سره مشابهت دی او دا به خپله واجبي دنده بولو چې د ایت په معنی کې تاویل هرومرو وکړو او مذکوره لفظ د خپلې ظاهري معنی نه بلې معنی ته واړو؟؟

او یا دا ووايو چې: د ایت د ظاهره متبادره معنی تنزیه ده او دا به خپله واجبي دنده بولو چې په دې کلک اقرار وکړو چې د ایت ظاهري معنی تنزیه ده؟؟!!
جواب دا دی چې: هر هغه صفت چې الله پاک ته یې نسبت شوی دی ظاهره او متبادره معنی د صفت څخه د هر مسلمان په نیز د الله پاک د مخلوقاتو د صفتونو د مشابهت نه بشپړ تنزیه او پاکوالی دی.

نو د نص په ظاهر باندې دغه اقرار دروست او سم دی چې ورپکې د مخلوقاتو څخه د مشابهت نه د الله پاک تنزیه او پاکوالی په څرګند ډول بریښي.
نو ایا د سلیم ذوق او کامل عقل څښتن په ایت کریمه کې د الله پاک د ثابتو صفتونو

(۱) سورت فتح: (۱۰).

ظاهري معنی کې د مخلوق سره منافات سم نه بولي؟!
ولې نه!! قسم په الله چې په دې خبره کې د جکړو او شخړو لاره هغه څوک غوره
کوي چې کبر او غرور يې سر پر سولی وي.

د متکلمینو په قواعدو هغوی سره
علمي مناقشه او په یې حق ملزم کول

د تیرې څېړنې له پای څخه باید وروسته د هغې ډلې او ټولې په اړه مختصره وینا پېش کړو چې منطق یې لوستلی وي او د کلامې دلایلو له لارې یې په خپل کمان د الله پاک څخه ځینې صفتونه نفي کړي وي.

مثلا که څوک ووايي چې : **(لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابها للحوادث)** که چرته الله پاک په عرش مستوي شي نو الله پاک به د مخلوق سره مشابه شي ، او الله پاک د مخلوق سره مشابه نه دی ، نتیجه دا شوه چې الله پاک په عرش مستوي نه دی .

حالانکه دا نتیجه ناسمه ده او د بل پلوه د قرانکریم د تیروو اوو ایتونو سره کلک تضاد او منافات لري.

د تیر په څیر مونږ هم د مناظرې او جدل د هغې اصولو سره سم چې متکلمین پري قایل دي وایو^(۱) :

دغه استثنائي قیاس چې د شرطیه متصلې لزومي او د استثنائي قیاس نه مرکب دي چې خپله پکې د تالي **(وروستني)** نقیض مستثنی دی او په دغه دلیل قائم او دائم نجات په دې بڼه پوهېږي چې په دغه استثنائیت کې د **(مقدم)** نقیض ثابت شو .

د عامو کتونکو او ناظرینو لپاره د مزید وضاحت په خاطر مونږ دا هم وایو چې هغه استثنائي قیاس چې د شرطیه متصلې لزومي قضیې نه مرکب وي له دریو اړخونو ورته قدحه متوجه کېدای شي :

(۱) دا د متکلمینو راوړي استثنائي قیاس قدحې ته اشاره ده .

- ۱- یو عیب ورته خپله د استثنایت له نگاه نه متوجه کېږي .
- ۲- بل عیب ورته د شرطیت له نگاه نه متوجه کېږي چې د مقدم او تالي ترمخ ربط سم او صحیح نه دی .
- ۳- د شرطیت له نگاه نه ورته بل عیب هم متوجه کېږي چې د مقدم او تالي ترمخ ربط کاذب شرطیت دی او دغسي شرطیت او ربط د مقدم او تالي ترمخ سوچه او خالص دروغ دي .
- له همدې کبله خو یې د قرانکریم د اوو ایتونو سره صریح مخالفت هم راغلی دی .
- د مزید وضاحت په بناء وایو چې :
- ستاسو دا خبره چې (لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابها للحوادث) .
- د (لو) او د (لام) ترمخ ربط خالص دروغ دي ، دروغ دي ، دروغ دي .
- بلکې الله پاک په عرش باندې مستوي دی ، هغه خپله دا ویلي دي او په دغه استواء کې الله پاک د مخلوق سره هېڅ راز مشابهت نه لري .
- څرنکه چې الله پاک نور صفتونه هم لري او د صفتونو په ثبوت کې هغه د مخلوق سره هېڅ ورته والی نه لري ، دغه څیر هغه په عرش هم استواء لري او د مخلوق سره ورپکې هېڅ راز مشابهت او ورته والی نه لري .
- بلکې استواء د الله پاک د صفتونو څخه یو صفت دی ، څرنکه چې د هغه نور صفتونه د مخلوق سره له مشابهت څخه پاک او منزله دي ، داسې پاک او منزله دي لکه څنګه چې د الله پاک ذات د مخلوق سره د مشابهت نه پاک او منزله دی .
- زمونږ همدا استدلال د الله پاک د نورو صفتونو ثبوت ته هم تعمیم کېدای شي .
- او په پای کې چې مونږ ورباندې خپلې خبرې اترې ختموو ، خپلو ځانونو او تاسو ته د الله پاک څخه په وېرې کلکه توصیه کوو او دا چې تاسو باید د الله پاک د کتاب په دريو جملو التزام وکړئ :
- ۱- (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) د دې ایت د غوښتنې سره سم تاسو الله پاک د مخلوق

سره د هر راز مشابهت او ورته والي نه پاک او منزله وبولئ .

۲- : (**وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**) د دې ایت د غوښتنې سره سم تاسو د الله پاک د کمال او جلال په ټولو صفتونو باندې ایمان او باور ولرئ او د تنزیه یو بنسټ هغه صفتونه چې په قرآن کریم او په نبوي صحیحو حدیثونو کې ثابت وي ، د دې ایت په څیر چې (**وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**) وروسته د (**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ**) ذکر شوی دی .

۳- : له دې څخه خپلې طمعی قطعې کړئ چې تاسو به د صفت د ثبوت سره سم د صفت د کیفیت ادراک هم وکړئ ځکه چې د صفت حقیقت د کیفیت ادراک ناممکن او محال دی ، د دې ایت د معنی سره سم چې (**يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا**) (۱)

ژباړه : الله پوهیږي په هغه څه باندې چې د مخلوق نه مخکې دي او په هغه څه باندې چې د مخلوق نه وروسته دي او د مخلوق علم په الله پاک احاطه نه شي کولای .
(**يُحِيطُونَ**) فعل مضارع ده او فعل مضارع ، فعل ماضي او فعل امر ته د نحویانو په نیز فعل صناعي ویل کېږي چې دغه درې واړه فعلونه د مصدر او زمانې نه نیابت کولای شي ، ابن مالک پخپلې الفیه کې وایي :

الْمَصْدَرُ مَا سِوَى الزَّمَانِ مِنْ * مَدْلُوْلِي الْفِعْلِ كَأَمِنْ مِنْ أَمِنْ

یعنې د زمانې نه سوا مصدر د فعل له دوو مدلولینو څخه د یو مدلول نوم دی .
او د بلاغت علماء هم په تبعی استعارې کې ذکر کوي چې فعل مضارع د - مصدر ، زمان ، او نسبت - نمائندګي کولای شي ، د لغت د علماوو په اجماع مصدر د فعل په معنی کې پټ دی ، احاطه په یحیطون کې پټه ده ، ګویا کې دغه د نفي حرف په مصدر داخل شوی وي ، مصدر د نفي سره دواړه داسې شول لکه نکره چې په فتحې باندې مبنی وي ، معنی به داسې جوړه شي چې : د ځمکو او اسمانونو په رب باندې بشري

(۱) سورت طه : (۱۱۰) .

علم هېڅ احاطه نه لري .

په دې معنی سره به د احاطې د کیفیت ټول انواع نفی کړی شي نو هغه احاطه چې علم ته منسوبه ده له الله پاک څخه منتفی ده .

له دې څخه ورسته به په تاسو باندې د استواء، نزول، مجی، لاس، کونج، تعجب، ضحک په صفتونو کې هېڅ اشکال او ستونزې مخ ته نه راځي په دې معنی چې د الله پاک صفتونه ټول له یو باب څخه دي .

له دغه صفتونو څخه چې په کوم صفت هم الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی هغه حق او رښتیا دي او دغه صفتونه د هغه د کمال او جلال سره لائق او بنائیدي د دغه صفتونو په ثبوت کې الله پاک د مخلوق سره هېڅ مشابهت او ورته والي نه لري .

او په کومو صفتونو چې یې مخلوق موصوف کړی دی هغه هم حق او رښتیا دي د مخلوق دغه ثبوتیه صفتونه د هغوی د حال، عجز، فناء او افتقار سره لائق او بنائیدي، دا هغه لویه او غټه خبره ده چې الله پاک په دوو کلمو کې په ډاګه کړیده، چې **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** .

په **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ)** کې له تعطیل پرته تنزیه ده، او په **(وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** کې له تمثیل پرته ایمان دی .

په ډاګه شوه چې په **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ)** کې داسې تنزیه ده چې هېڅ تعطیل ترې نه لازمېږي او په **(وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** کې د الله پاک په صفتونو داسې باور لرنه ده چې د تمثیل هېڅ نوعه ترې نه لازمېږي .

دغه تیر معتقد په دې بناء دی چې د ایت لومړۍ برخه تنزیه ده او وروستنۍ برخه یې اثبات دی .

نوکه څوک د **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ)** کې په تنزیه عمل وکړي او **(وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** کې په صفاتو ایمان او باور ولري او د دې ایت **(وَلَا يَحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا)** موافق د الله پاک د صفتونو د حقیقت د ادراک کولو څخه خپلې طمعې قطعې کړي، نو دغه سړی

به د ټولو تیروتنو او خطاګانو څخه روغ رمټ او سالم پاتې شي .
 او ما تاسو ته بار بار ویلي دي او د زیات ترکیز په بناء یې بیا هم یادونه کوم چې د
 دې دروېواړو اساسونو په بناء خپل ایمانونه سم دم کړي چې :

۱- : الله پاک د مخلوق سره د ورته والي نه پاکول .

۲- : په هغې صفتونو کلک باور لرل چې په قرآني ایتونو او یا هم په نبوي حدیثونو
 کې یې سم دم ثبوت راغلی وي او د دغه صفتونو له نفي کولو څخه ډډه کول او د ټولو
 ثابت شده صفتونو په اړه په الله پاک هجوم نه راوړل .

۳- : د صفت د حقیقت او کیفیت له ادراک څخه طمعه قطع کول .

ای ورنو !! تاسو څه فکر لرئ که تاسو ته چرته په دې عقیدې مرک راشي او په دې
 عقیده مړه شی تاسو څه وایئ چې الله پاک به د قیامت په ورځ تاسو په دي ملامته
 کوي چې د مخلوق سره د ورته والي څخه مو ولې منزّه بولم ، په دې به تاسو ملامته
 کوي؟؟؟

او تاسو څه فکر لرئ چې الله پاک به تاسو په دې ملامته کوي چې تاسو یې ولې په
 ثبوتیه صفتونو ایمان او باور لرو؟؟؟؟

او یا به تاسو په دي ملامته کوي چې تاسو د الله پاک په ټولو هغه څه کې ولې
 تصدیق کړی دی چې هغه پرې د ځان ثناء ویلي ده ؟

او تاسو ته به دا وایي چې زما لپاره مو ولې هغه صفتونه ثابتول چې ما خپل ځان لپاره
 په قرآنکریم کې او یا راله خپل پیغمبر ثابت کړي وو ؟

نه ! په الله قسم چې الله پاک تاسو په دې نه ملامته کوي او نه تاسو ته د دې عقیدې
 په سمبالولو کې ستونزې راولاړیږي .

او نه مو الله پاک په دې ملامته کوي چې د هغه د صفتونو د حقیقت او د کیفیت ادراک
 مو ولې نه دی کړی ؟

او ولې مو ورڅخه ډډه کوله ؟

او یا مو ولی ورڅخه طمعه قطع کړېوه؟

او یا مو ولی زه په مدرکه کیفیت نه وم پیژندلی؟

مونږ وایو:

که چرته متشدد او لجوج انسان ووايي چې مونږ خو د مخلوق له نزول پرته د نزول بل هېڅ کومه نوعه نه پیژنو، یا د استواء لکه څنګه چې یې مخلوق کوي بل هېڅ نوعه استواء نه پیژنو، یا د لاس کیفیت لکه څنګه چې مخلوق لري بل هېڅ راز کیفیت نه پیژنو، زمونږ د نه معرفت له کبله که تاسو مونږ ته د دغې صفتونو معقول کیفیت راوپیژنئ چې عقل یې هم ایجاب کړي او ورپکې د مخلوق نه د تنزیه د قواعدو مراعات هم وکړي شي نو ښه به وي.

په ځواب کې ویلای شو چې:

دا هغه پوښتنه ده چې امام مالک بن انس رضی الله عنه ورته خپله ځواب ویلی دی چې: د الله پاک د صفتونو د کیفیت څخه پوښتنه کول بدعت دی.

د دغې سره سره بیا هم مونږ وایو:

ای متشدد او بې لارې شوی پوښتونکیه!

هغه الله پاک چې خپل ځان یې د نزول، استواء، ید، سمع، بصر، قدرت، کلام، اراده او د علم په صفتونو موصوف کړی دی، د دغې ذات کیفیت څنګه دي؟

ایا ته دغه کیفیت پیژنې؟

هغه به خامخا وایي چې: نا.

مونږ ورته وایو چې د صفت د کیفیت پیژندنه د ذات کیفیت پیژندنې پورې متوقف دي، ځکه چې صفتونه د ذات په اختلاف سره تغیر او بدلون خوري.

د نموني په توګه وایو، حالانکه الله پاک لره مثالونه نشي بیانیدای، ځکه الله پاک لپاره مثل اعلی دی، که څه هم د الله لپاره مثالونه نه شي بیانیدای خو ولی د قرآن کریم د اسلوب له مخې په ځینو کې مانع نشته، مونږ وایو:

علامة ابن القيم رحمته الله وايي :

د (رأس) لفظ که مال، غر او یا هم وادي ته مضاف کړئ نو داسې به وایئ چې :
رأس المال، رأس الجبل، رأس الوادي.

وګوره چې یوې کلمې د مجرد اضافت له حیثیته څومره بېلابېلې معناګانې ورکړې خو چې دغه اختلاف په ضعیف او مسکین مخلوق کې محسوس کېدای شي نو ستا په هغه توپیر او اختلاف کې څه رایه ده چې د خالق او د مخلوق ترمنځ ده؟؟!!

ای ورنو! په پای کې یو ځل بیا خپلې خبرې ته ستنیږو، تاسو او خپل ځان ته په تقوی او په لاندني دريو کلماتو د التزام توصیه کوم :

۱- خپل رب د مخلوقاتو سره د مشابهت نه پاک کړئ .

۲- تاسو د الله پاک په حق کې د هغه صفتونو مثبتین جوړ شئ چې یا خو یې خپل ځان لپاره په قران کریم کې ثابت کړي دي او یا ورله نبی کریم صلی الله علیه وسلم په صحیحو حدیثونو کې ثابت کړي وي، د دي ایت د تنزیه په اساس چې (**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**) .

۳- د دي ایت په اساس چې (**وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا**) تاسو له دي څخه خپلي طمعي قطعي کړي چې د صفت د کیفیت ادراک به وکړی شئ .

د سلفو صالحینو او د خلفو
د مذهب ترمنځ کره کتنه

د خپرنې پای د هغه څه په یاد سر ته رسول غواړو چې دوی ورته د سلفو او یا د خلفو مذهب وایي .

دوی وایي : د سلفو مذهب (اسلم) ډېر سالم ، او د خلفو مذهب محکم دی .

مونږ وایو : دوی خپله د سلفو مذهب د (اسلم) په کلمې موصوف کړې دی ، او (اسلم) د (السلامة) نه د مبالغې صیغه ده .

کله چې یو شی په بل تفوق حاصلوي نو له شک او شبهي پرته ترې هغه ډېر محکم او اعلم هم وي .

دوهم : په دې ښه وپوهیږئ چې په تمامو تاویل کونکو باندې د امام شافعي – رحمه الله – دا قول ډېر ښه تطبیقېږي چې :

رَامَ نَفْعًا مِنْ غَيْرِ قَصْدٍ ** وَمِنْ الْبِرِّ مَا يَكُونُ عَقُوفًا

ژباړه : موخه یې خیر رسونه وه خو له قصد پرته ترې د خیر پر ځای شر ورسېد کله ناکله نیک کارونه ازار جوړ شي .

د مقارنې د مزید وضاحت اړوند دومره ویلای شوو چې څوک هم د سلفو صالحینو په مذهب وي او د الله پاک دا قول واورې چې (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) دغه صفت چې الله پاک ورباندې د ځان مدحه ویلي ده د اوریدو سره سم یې زړه د الله پاک د اجلال ، عظمت او لویوالي نه ډک شي او په دې کلک باور ولري چې د الله پاک دغه صفت چې ځان یې پري موصوف کړی دی ، د کمال او جلال نهاییه ورباندې دومره تمامه ده چې د مخلوق سره د مشابهت او ورته والي ټول علاقات او او روابط له منځه وړي .

حکمه د صفت له ثبوت نه دا نه لازمېږي چې د صفت صانع دې هرو مرو د مخلوق سره ورته والی ولري .

دغه صفت ته د اجلال او تعظیم لرنې سره صفت په اشرف المعاني تفسیرول په سلفي مؤمن باندې په دغې صفت باور لرل ډېر زیات اسان وي چې د تنزیه په اساس یې هغه هم الله پاک لره داسې ثابت کړي لکه الله پاک چې خپله څنګه د ځان لپاره ثابت کړی دی ، نو لومړي خو د تشبیه د ګندګۍ نه پاک صفا پاتې شو او په دوهمه مرتبه کې د الله پاک په صفتونو باندې د تنزیه په بنسټ باور لرونکی او تصدیق کونکی جوړ شي ، په دې مرحله کې د تعطیل له ګندګۍ نه سالم او روغ رمت پاتې شو .

نو دغه انسان د الله پاک د دې قول سره سم چې **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** مناسب د الله پاک په صفتونو ایمان هم راوړ او د د مخلوق سره له تمثیل پرته یې د تنزیه لاره هم اختیار کړه .

او په دې کې شک نشته چې دغه انسان له شک او شبه پرتله د سمې سالمې لارې پیروکار دی .

دغه لار حکمه سالمه ده چې د **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)** د ایت په بناء هم د تنزیه له جهته او هم په صفتونو د ایمان لرلو له جهته په کلک بنسټ ولاړه ده . نو له تعطیل پرته پکې تنزیه ده او له تمثیل پرته پکې ایمان دی . او په یقین سره چې دغه لاره د ثابتې سلامتۍ لار ده او په قران کریم باندې خالص عمل کول دي .

دا هغه مذهب دي چې دوی یې د سلفو په مذهب نوموي .

او کوم مذهب ته چې دوی د خلفو مذهب وایي په دې اساس چې دوی د تنزیه د نوم د سیوري لاندې د الله پاک د ټولو صفتونو په نفی قایل دي په دې بهانه چې د مخلوق سره ترې ورته والی لازمېږي .

خو دومره ده چې د دغې تنزیه د محاولې په نتیجه کې دوی په درې مصیبتونو اخته شوي دي چې یو یې له بل څخه لوی او غټ دی :

۱- : دوي چې کله د الله پاک دا قول واورې چې (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) نو کمان کوي چې د ایت د ظاهر نه د خالق او د مخلوق د استواء ترمنځ مشابهت او ورته والي لازمیږي ، نو دغه صفت چې الله پاک ورباندې ځان په محکم کتاب کې موصوف کړی دی ، د هجوم راوړنې سره سره پرې دا دعوه هم وکړې چې ظاهر د ایت نه په استواء کې متبادره معنی د مخلوق سره مشابهت دی .

کویا دوی الله پاک ته داسې وایي چې : د استواء دغه صفت چې په قرانکریم کې ورباندې تا خپل ځان په اوو ایتونو کې موصوف کړی دی او د خپل ځان ثناء دې پرې ویلې ده د دغه صفت له ثبوت نه ظاهراً نجستوب او کندی په ډاګه کېږي او هم ورپکې د مخلوق سره مشابهت دی ، دغسې صفتونه تا سره نه بناتیري .
او پلیته عقیده او کنده خبرې هغه وې چې خالق په کې د مخلوق په څېر وبلل شي .
سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ

په قرآني نصوصو ټیټل مهال راوړنه د دغې خلکو لومړی مصیبت دی چې ورباندې اخته شوي دي ، په دې دعوه چې د صفت د ثبوت نه په ظاهره کې د خالق او د مخلوق ترمنځ ورته والی او تشبیه منع ته راضي ، د هغوی په دې مصیبت کې اخته کېدو اړوند ستا لپاره همدومره علم او خبرتیا کافي ده .

دا مصیبت چې کله د خلکو په ذهنونو کې ځای پر ځای شو او د تشبیه په کندی یې زړونه ککړ شول نو خپله دې ته مجبور شول چې د استواء صفت چې په قرانکریم کې ورباندې اوو ایتونو ظاهراً دلالت کړی دی نفی کړي .

۲- : هغه صفت چې الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړی دی ، دوی احمقانو د قرآني ایتونو او نبوي حدیثونو له دلالت نه بغیر نفی کړ ، دا دوهم مصیبت دي چې دوی ورباندې اخته دي .

لومړی خو یې قرآني نصوص په هغې معناگانو حمل کړل چې د الله پاک سره هېڅ مناسب نه وو او د هغه محظور په بناء چې دوي یې کمان کو دغه نصوص د خپل اصل نه هم نفي کړل .

۳- : دریم مصیبت چې دوی پرې اخته دي دا دی چې دوی کله هم له الله پاک څخه کوم صفت نفي کړ نو د صفت تفسیر یې په بل داسې صفت کړی دی چې د الله پاک د ذات سره هېڅ مناسب نه دي ، په دې معنی چې وحی ته هېڅ استناد نه لري .

سره له دې چې دغه صفت چې دوی ورباندې د الله پاک صفت شرحه کړی دی د مخلوق سره ډېر زیات ورته والی او مشابهت لري .

دوی وایي: (استوی) صفت په ظاهره کې د مخلوق د استوی سره مشابهت لري په دغې اساس مونږ د استوی معنی په (استولی) سره کوو .

او د خپل معتقد لپاره یې د شاعر په دې شعر دلیل نیولی دی چې :

قَدِ اسْتَوَى بِبَشَرٍ عَلَى الْعِرَاقِ * * * مِنْ غَيْرِ سَيْفٍ اَوْ دَمٍ مَهْرَاقٍ

او دوی په دې هم نه پوهیږي چې هغه استیلاء- د دوی په کمان - چې الله پاک په عرش کړې ده په عراق باندې یې د بشر بن مروان د استیلاء سره مشابه کړه . او په صفتونو کې د دې نه بله غټه تشبیه نشته .

نو ایا د یو مسلمان سره دا مناسب دي چې د الله پاک استیلاء- د دوی په کمان - په عراق باندې د بشر بن مروان د استیلاء سره یو شان کړي ؟

او په ټولو صفتونو کې د استیلاء صفت بدترین صفت دی چې د مخلوق سره ورپکې ورته والی ډېر زیات امکان لري .

ځکه د استیلاء په صفت کې د الله پاک تشبیه په خر باندې د خروال د استیلاء سره هم راځي او ...

او په دې کې ټول هغه مخلوقات هم داخلېږي چې په نورو مخلوقاتو استیلاء او غلبه حاصله کړي او د استیلاء په صفت کې د تشبیه دومره ډېر انواع دي چې د الله پاک

پرته یې نور څوک نه پیژني او نه یې څوک شمېرلای شي .
 دا مقارنه مونږ په نورو ځایونو کې سمه دمه واضحه او مفصله څیړله ده ، دلته مو ورته
 اشارات وکړل .
 علم د الله پاک سره دی ، هغه زموږ لپاره کافي او ډېر ښه دمه وار دی .

(و صلى الله وسلم على خير خلقه محمد و على اله صحبه اجمعين)

نوم لړ

- ۳ د فضیلة الشیخ محمد افضل السلفی تقریظ
- ۴ ۱ - پبلیزه
- ۶ ۲ - د موضوع د اختیارولو سبب او مهم لاملونه
- ۸ ۳ - په ژباړه کې زما تگلاره
- ۹ ۴ - د تشکر اظهار
- ۱۱ ۵ - د لیکوال د ژوند لنډ سوانح
- ۱۱ ۶ - د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نوم
- ۱۱ ۷ - د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نسب
- ۱۲ ۸ - د شیخ رحمۃ اللہ علیہ پلرنی وطن
- ۱۲ ۹ - د شیخ رحمۃ اللہ علیہ پیدایشت
- ۱۲ ۱۰ - د شیخ رحمۃ اللہ علیہ نشات
- ۱۳ ۱۱ - د شنقیطی رحمۃ اللہ علیہ زده کړې او تحصیل
- ۱۳ ۱۲ - د پوهنې او تحصیل منهج
- ۱۴ ۱۳ - د شنقیطی رحمۃ اللہ علیہ له تحصیل وروسته ژوندی کردار
- ۱۴ ۱۴ - د شنقیطی رحمۃ اللہ علیہ حجاز ته سفر
- ۱۴ ۱۵ - د شنقیطی رحمۃ اللہ علیہ علمي لیکنې او اثار
- ۱۷ ۱۶ - د توحید الاسماء والصفات تعریف
- ۱۸ ۱۷ - په توحید الاسماء والصفات باندې د ایمان لرلو کټې
- ۲۴ ۱۷ - هغه ډلې چې په اسماء او صفاتو کې کمراه شوي دي
- ۲۴ ۱۹ - د جهمیبه وو پیژندنه

- ۲۰ - د معتزله وو پیژندنه ۲۶
- ۲۱ - د اشاعروو پیژندنه ۳۰
- ۲۲ - د ماتریدیت پیژنه ۳۲
- ۲۳ - د الله له صفاتو څخه د منکر حکم ۳۷
- ۲۴ - د تمثیل لغوي معنی ۳۹
- ۲۵ - د تمثیل اصطلاحی معنی ۴۰
- ۲۶ - د تشبیه او تمثیل ترمنځ توپیر ۴۰
- ۲۷ - د تعطیل لغوي معنی ۴۱
- ۲۸ - د تعطیل اصطلاحی معنی ۴۱
- ۲۹ - د تحریف لغوي معنی ۴۲
- ۳۰ - د تحریف اصطلاحی معنی ۴۲
- ۳۱ - د متکلمینو عقیدوی اصطلاحات او دهغې مفهوم ۴۳
- ۳۲ - د وجود او عدم په اعتبار د الله پاک د صفتونو ډولونه ۵۴
- ۳۳ - ثبوتیه صفتونه ۵۴
- ۳۴ - سلبيه صفتونه ۵۴
- ۳۵ - د الله پاک د مشیئت او عدم مشیئت اړوند صفتونه درې ډوله دي ۵۴
- ۳۶ - د اثبات په اعتبار د الله صفتونه ۵۶
- ۳۷ - د الله پاک د صفتونو اړوند اصول او قواعد ۵۸
- ۳۸ - لومړی اصل ۵۸
- ۳۹ - دوهم اصل ۵۸
- ۴۰ - دریم اصل ۶۹
- ۴۱ - څلورم اصل ۶۹
- ۴۲ - د الله پاک د اسمونو متعلق قواعد او ضوابط ۶۱

۶۲	۴۳ - لومړۍ قاعده
۶۲	۴۴ - دوهمه قاعده
۶۲	۴۵ - دریمه قاعده
۶۲	۴۶ - شلورمه قاعده
۶۳	۴۷ - پنځمه قاعده
۶۳	۴۸ - شپږمه قاعده
۶۳	۴۹ - د الحاد لومړی ډول
۶۴	۵۰ - د الحاد دوهم ډول
۶۴	۵۱ - د الحاد دریم ډول
۶۴	۵۲ - د الحاد شلورم ډول
۶۵	۵۳ - د الله پاک د صفتونو هکله قواعد او ضوابط
۶۶	۵۴ - لومړۍ قاعده
۶۶	۵۵ - دوهمه قاعده
۶۶	۵۶ - دریمه قاعده
۶۶	۵۷ - ثبوتیه صفتونه
۶۶	۵۸ - سلبيه صفتونه
۶۷	۵۹ - شلورمه قاعده
۶۷	۶۰ - د سلبيه صفت لومړی حالت
۶۷	۶۱ - د سلبيه صفت دوهم حالت
۶۷	۶۲ - د سلبيه صفت دریم حالت
۶۷	۶۳ - پنځمه قاعده
۶۸	۶۴ - ذاتیه صفتونه
۶۸	۶۵ - فعلیه صفتونه

- ۶۶ - : شپږمه قاعده ۶۸
- ۶۷ - : اوومه قاعده ۶۸
- ۶۸ - : توحیدالاسماء والصفات د عقل او نقل په اعتبار سره ۷۰
- ۶۹ - : لومړی اساس ۷۰
- ۷۰ - : دوهم اساس ۷۱
- ۷۱ - : صفات معنویه او پر هغې بحث او څېړنه ۷۶
- ۷۲ - : د متکلمینو په نېز سلبي صفتونه او په هغې علمي څېړنه ۸۳
- ۷۳ - : د اووه ګونو صفتونو څېړنه ۸۸
- ۷۴ - : په جامعه صفتونو خبرې اترې ۹۴
- ۷۵ - : هغه صفتونه چې متکلمینو پکې اختلاف کړی دی ۹۸
- ۷۶ - : د استواء صفت علمي څېړنه ۱۰۲
- ۷۷ - : د تاویل فتنه ۱۰۹
- ۷۸ - : په تاویل عقیده لرل د تعطیل ستر لامل دی ۱۱۳
- ۷۹ - : په ټولو صفتونو کې وینا له یو باب څخه ده ۱۱۶
- ۸۰ - : په صفتونو کې قول بعینه په ذات کې قول دی ۱۱۷
- ۸۱ - : آیا د صفتونو ایتونه د متشابها تو له جملې څخه دي؟ ۱۱۸
- ۸۲ - : د صفتونو له ظاهر څخه تشبیه نه لازمې خبرې ترڅو تاویل ته اړ شي ۱۲۰
- ۸۳ - : د متکلمینو په قواعدو هغوی سره علمي مناقشه او په حق ملزم کول ۱۲۳